

М. П. № 633
107

МОНОГРАФІЇ
з обсягу
НАШОЇ НОВОЧАСНОЇ ІСТОРІЇ
II

Руська самооборона
на галицько-угорськiм пограниччi
1848—1849

НАПИСАВ

Іван Кревецький

(з 2 таблицями)

У ЛЬВОВІ, 1912.

з друкарні наукового товариства імені Шевченка.

Ціна 2 коп.

Монографії з обсягу нашої новочасної історії.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00650737 (S)

2006

МОНОГРАФІЇ
з обсягу
НАШОЇ НОВОЧАСНОЇ ІСТОРІЇ
II

Руська самооборона
на галицько-угорськiм пограниччi
1848—1849

НАПИСАВ

Іван Кривецький

(з 2 таблицями)

У ЛЬВОВІ, 1912.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

9 (с 47.74) «1848»

Лр.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 64 716

Мадярське повстанє 1848—49 рр., яке мало на цілі відірвати Угорщину від Австрії й накинути їй національну й політичну гегемонію Мадярів, поставило проти себе відразу усі немадярські народи країв корони св. Стефана. Проти замірів мадярських патріотів підняли протест Хорвати, Румуни, Словаки, протест, якому найрізкішу форму надали південні Славяни, виступаючи під проводом Єлячіча проти мадярських аспірацій з оружем в руках.

Рівночасно з сим, щоби обезпечити себе перед пімстою мадярських повстанців, які чим раз частійше стали наскакувати на територію, необняті повстанєм, грабувати їх і силою змушувати їх мешканців вступати у свої ряди, усі майже немадярські народи Угорщини стали організувати свої національні самооборони. І так: у Хорватії покликано до життя декілька баталіонів т. зв. хорватської краввої оборони, у Семигороді — румунський лянштурм (під проводом Янку), на Словаччині — т. зв. відділ славянських добровольців (під проводом барона Левартовского). Одні тільки угорські Русини не з'організували власної самооборони, хоч з мадярським повстанєм не симпатизували й були виставлені через те на численні прикresti з боку мадярських повстанчих відділів.

З'організовано оборонне поготівле і за Карпатами, над границею Угорщини, — в тих місцях, в яких можна було сподівати ся нападів зревольтованих Мадярів. Бачимо отже 3 баталіони стрільців-добровольців у Сирії, 2 баталіони в Долішній Австрії, 1 баталіон в Істрії. На моравсько-угорській границі заняла оборонну позицію моравська національна івардія. Був також плян покликати до життя 4 баталіони добровольців у Чехії.

Таким чином малярські повстанці окружені були наче пер-
стінем з усіх боків оружним поготівлем немалярських народів.
Однаково: в себе дома — на Угорщині, і зовні — здовж
Карпат.

У перстіни сім не забракло, розумієть ся, і Галичини з Буко-
виною, які в тім часі становили одну адміністраційну цілість. Не
забрало — раз тому, що із за браку самооборонної організації
на Угорській Русі границі руської часті Галичини і Буковини сто-
яли для нападів малярських повстанчих відділів розтіжним отво-
ром (на польську частину Галичини нападів не було), а друге —
що над самою східньо-галицькою границею, на території Угор-
ської Русі оперував помічний корпус польський, який до напа-
дів таких мав іще свої спеціальні причини. Тим більш, коли
пригадаємо відношене галицьких Русинів до малярських й ана-
льоїчних польських державних аспірацій з одного боку, а ком-
плетне майже оголочене Галичини з військових ґарнізонів —
з другого. І напади такі справді мали місце, не зважаючи на-
віть на істноване на галицько- і буковинсько-угорським погра-
ничу спеціальної селянської самооборони, підпомаганой декуди
правильними військовими відділами.

Що тикаєть ся самої самооборони галицьких Русинів на
галицько-угорським пограничу 1848—49 рр., то складала ся вона
з двох окремих організацій. Одна — оборонна організа-
ція селян, яка обіймала пять східньо-галицьких надграничних
округів (сяніцький, самбірський, стрийський, станиславівський
і коломиїський) і своїм характером наближувала ся найбільше
до румунського ляндртурму у Семигороді, друга — баталіон
руських стрільців-добровольців, який відповідав у повні
таким же баталіонам добровольців у Сирії і Дол. Австрії. За-
дачею обох сих організацій було — в першій лінії обсадити
Карпати і недопускати до нападів малярських повстанчих від-
ділів на галицькі пограничні села. Крім того мали вони ще
иншу задачу — не допустити до контакту галицьких Поляків
із малярським повстанем, а тим самим не допустити до яких
небудь кроків у користь Малярів у Галичині.

Чи і о скільки сповнили сі свої задачі обі названі орга-
нізації, про се говоримо докладнійше в монографіях про сі ор-
ганізації. Тут вазначимо тільки, що на перший плян вибила ся
при тім власне перша організація — самооборона селян, про
яку говорить ся з признанем між ин. в 15 бюлетені армії
з 1849 р.

Що-ж тикаєть спеціально „баталіону руських гірських стрільців“, то — крім згаданої висше оборони краю перед мадярськими повстанцями — організатори його (Головна Руська Рада), покликуючи його до життя, мали ще иншу, більш далекосяглу ціль. Баталіон сей, задержаний в повній силі і після упадку мадярського повстання й піднесений з часом до поважнішого числа, мав становити в лоні австрійської армії спеціально руський національний корпус, свого роду оружну репрезентацію руського народу в Австрії, з задачею — боронити руські національні права перед посяганням на них ворогів. На се зовсім виразно натякав голова Г. Р. Ради, М. Куземський, у своїй промові до офіцерів баталіону, коли після сформування його прийшли вони треміально представити ся Г. Р. Раді, про се свідчать також заходи згаданої Ради коло організованя дальших баталіонів і такіж заходи її, щоби сформований уже баталіон лишити під оружем і після упадку мадярського повстання.

Та пляни і надії Г. Р. Ради, звязані з сею справою, вспів знівечити вповні губернатор Галичини гр. А. Голуховский, подібно, як знівечив він багато инших плянів, які вийшли були з рамени згаданої Ради.

Ів. Кривецький.

З м і с т.

Вступна замітка	V—VII
Зміст	IX—XII
Оборонна організація руських селян на галицько-угорським пограничу в рр. 1848—49.	
I. На галицько-угорським пограничу	1—17
Перші напади малярських повстанців на галицькі пограничні села. — Зарядженя в сій справі краєвого правительства: — розпорядок краєвої президії з дня 27 листопада 1848 р.; — перший нарис оборонної організації селян на галицько-угорським пограничу. — Напад Бема на Буковину. — Вражінє у Галичині. — Висилка військ зі Львова на Буковину. — Вплив малярських побід на галицьких Поляків. — Відозва Пйотровского. — Оголошенє воєнного стапу у Галичині. — „Der böse Geist wollte sich nicht legen“. — Організаційна інструкція Найсера. — Плян оборонної організації селян з дня 14 січня 1849 р.	
II. Оборонна організація селян	17—25
Оборонна організація селян. — Характеристика сеї оборони наочним свідком: — перегляд під Богородчанами; — селянська артилерія; — „Dieses treue, loyale, biedere ruthenische Volk, wer hätte es je gedacht?!“	
III. Розвіди	25—28
Потреба шпіонів. — Заходи в сій справі Найсера. — Франц Стоковский. — Перехоплений лист Т. Ваньского. — Інструкції для Остермана. — Арештованя й поліційний нагляд.	

IV. Напади 28—33

Напади малярських повстанців на стрийський округ: — лист ві Жупана; — „кособорці“ в Лавочного; — напад на Новоселицю і Торунь; — напад на Волове; — напад кн. Вороньцького. — Напади на самбірський округ: — напад на Кривку. — Переполох у Коломийщині: — пригоди Пивнюка; — заармороване війська і селянської оборони; — втечі урядницьких родин з загрозованих околиць; — „багато галасу за ніщо“. — Малярська „великодушність“.

V. Малярське повстання і Русини 33—41

Характер малярського повстання. — Малярська революційна агітація між угорськими Русинами. — Маніфест „Головної Руської Ради“ в дня 20 липня 1849 р. до угро-руського народу. — Гадка прилучення угорської Русини до Галичини. — Напади малярських повстанців на пограничні угро-руські села. — Студене. — Становище угро-руських селян. — Відозва ген.-майора Барка в дня 25 марта 1849 р. — Критичне положення угро-руських пограничних сіл. — Відозва майора Бантія. — Маніфест Малярів до галицьких Русинів. — Контр-маніфест „Головної Руської Ради“.

VI. По нацифікації Угорщини 41—43

Розвій подій на Угорщині. — Апогей революції. — Детронізація габсбурзько-льотаринської династії й проклямоване Угорщини незалежною державою. — Російська поміч. — Капітуляція Малярів. — Розв'язане оборонної організації селян.

Додатки 44—59

1. Plan zur Organisirung des Aufgebotes an der ungarischen Gränze des Stanislawower Kreises.
2. Спис Поляків, що зносили ся тайно в малярськими повстанцями, виданий краєвою президією для станіславівського староства дня 15 мая 1849 р.
3. Лист Дзюбакевича до о. Йосифа Острожинського, пароха в Ясеневі горішнім, в дня 4 лютого 1849 р. в справі переполоху в Коломийщині.
4. Відозва „Народної Словацької Ради“ до угорських Русинів.
5. Відозва „Головної Руської Ради“ до угорських Русинів в дня 20 липня 1849 р.

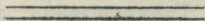
Баталіон руських гірських стрільців 1849—50.

- I. Формоване баталіону 63—69**
 Відозва „Головної Руської Ради“ в справі полку охотників в дня 1 січня 1849 р. — Пучене для філій „Ради“ й руських священників. — Непорозуміне. — Цісарський дозвіл на баталіон руських стрільців в дня 10 марта 1849 р. — Письмо ген. Гаммерштайна. — Вербоване охотників. — Формоване компаній.
- II. Баталіон у Львові 69—78**
 Склад баталіону; старшина; число людей. — Греміяльне представлене офіцирів „Головній Руській Раді“: — промова предсідателя „Ради“ Куземського; — предложене офіцирів в справі хоругви й музики для баталіону; — відповідь предсідателя. — Воєнні вправи охотників. — Справа хоругви й музики на засіданнях „Г. Р. Ради“. — Розписане публичної складки. — Архикнягиня Софія — Fahnenmutter баталіону. — Письмо Ю. Вислобоцького. — Лента до хоругви. — Панегірик в честь архикнягині. — Чи була хоругов? — 500 зр. ср. на музичні інструменти. — Чи була музика? — Справа священника для баталіону. — Мушкетер руських гірських стрільців. — Жертви львівських Жидів на наших стрільців. — Контакт між „Г. Р. Радою“ й баталіоном. — Участь стрільців в руських національних обходах у Львові. — 7-ма компанія.
- III. Похід на Угорщину 79—81**
 Вимарш зі Львова. — Пращальна мова о. Лозинського. — Перехід через Перемишль. — Перший рапорт „Головній Р. Раді“ в Угорщині. — Попис стрільців перед російським генералом кавалерії гр. Рідігером у Кошицах. — Новий лист команданта баталіону в Кошиць. — Чи брав участь баталіон у воєнних операціях? — Побут на Угорщині.
- IV. Розвязане 81—82**
 Поворот стрільців до Галичини. — Заходи „Г. Р. Ради“ в ціли дальшого їх задержаня. — Неузгляднене заходів і розвязане баталіону в січви 1850 р. — Нагинка на б. стрільців в осени т. р.
- V. Справа другого баталіону 82—83**
 Просьба „Г. Р. Ради“ до цісаря в справі сформованя другого баталіону руських стрільців. — Неприхильна опінія гр. А. Голуховского. — Відмова просьбі.

ХП

Таблиці.

1. Лента для хоругви руських гірських стрільців (дар 75—76 архивн. Софії).
2. Руські гірські стрільці 1849 р. (в групі). 84

Оборожна організація

руських селян на галицько-угорськiм пограниччi в рр. 1848—49.

I.

На галицько-угорськiм пограниччi.

Першi напади малярських повстанцiв на галицькi пограничнi села. — Зарядження в сiй справi краєвого правительства: — розпорядок краєвої президiї з дня 27 листопада 1848 р.; — першiй нарис оборонної органiзацiї селян на галицько-угорськiм пограниччi. — Напад Бежа на Буковину. — Врaжине у Галичинi. — Висилка вiйск зi Львова на Буковину. — Вплив малярських побiд на галицьких Полякiв. — Вiдзоввa Пйотровського. — Оголошене воєнного стану у Галичинi. — „Der böse Geist wollte sich nicht legen“. — Органiзацiйна iнструкцiя Найсера. — План оборонної органiзацiї селян з дня 14 сiчня 1849 р.

Вже пiд кiнець 1848 р., коли тiльки почала ся серйознiйша воєнна акцiя на Угорщинi, почали малярськi ватаги перебiгати галицько-угорську границю i непокоiти пограничнi галицькi округи¹⁾. „Завидують нам часто, пише кореспондент „Зорi Галицькоi“ дня 13 лютого 1849 р. з Жупаня²⁾, що перебуваючи

¹⁾ Галичина в 1848—49 р. була подiлена на округи (Kreise) i в схiднiй частинi таких округiв було 12; з них на галицько-угорськiй границi лежало п'ять: сяницький, самбiрський, стрийський, станиславiвський i коломийський, а з них найбільше витерпiли вiд малярських нападiв тiльки останнi чотири; в сяницькiм окрузi нападiв майже не було. Вiдповiдно до нинiшнього адмiнiстрацiйного подiлу Галичини тi чотири округи займали повіти: косiвський, сянгiнський, коломийський, городенський, надвiрнянський, богородчанський, станиславiвський, товмацький, бiльшу половину бучацького, долиньський, калушський, стрийський, турчанський, жидачiвський, часть рогатинського, дрогобицький, самбiрський, старошiйський i рудецький; з того границять в Угорщиню: косiвський, надвiрнянський, долиньський, стрийський, турчанський i часть станиславiвського. — Цiла Буковина становила один округ черновецький i з того нинi притикають до границi повіти: кiмполонгський i часть радовецького.

²⁾ Зоря Галицька, 1849, ч. 18. Лист з Жупаня (село в стрийськiм окрузi на самiй угорськiй границi).

в горах, проживали ми той рік спокійніше від інших людей; однак се несправедливо, бо забурення вже від кількох неділь перенесли ся з міст у наші гори, а мабуть нігде не нарobili такого переполоху, як саме у нас. Від 1 падолиста (1848 р.) тримали Мадяри границю від Галичан заперту і відбували сторожу на Бескиді. Там, де скарбовий гостинець перетинає ся проти Климця, $\frac{3}{4}$ години від нас, стоять дві коршми: одна наша, а друга належить до Угорщини. З тої злишньої зробили Мадяри касарню. Відти ходили вони на чати, зганяли наших стражників з границі, помагали виходцям польським переходити до себе¹⁾, пантрували всього і доносили, що діяло ся. З тої причини прислали до нас окружного комісаря, що ще пробуває тут до тепер, а 15 грудня прийшло 50 людей піхоти, бо вже тоді ми лякали ся нападу на наші пограничні села“.

Вправді при кінці 1848 р. напади були ще тільки спорадичні, однак страх перед ними кольпорував ся живо поміж надграничною людністю і примушував галицькі військові власти звернути свою увагу також і в ту сторону. І військова команда посилала зразу правильне військо, що мало на цілі не допускати до пограничних нападів і стримувати перехід через границю. Однак незабаром покинула ту практику. Причиною того було те, що самого правильного війська ставало в краю що раз менше, бо галицькі полки що раз більше виходили поза границі Галичини, щоби дусити повстанє в Італії (під Радецьким), у Відні і в самій Угорщині, а, противно, напади ставали що раз частійшими і на більшій території. Треба було оглянути ся за кимсь іншим, кому можна було би передати оборону галицької-угорської границі. В противнім разі ті останні полки, що були лишили ся в Галичині, не могли ніяким чином кидати своїх позицій²⁾. А вони так дуже були потрібні де инде!

1) Те саме говорить урядовий акт ц. к. президії краю з 27 падолиста 1848 р., ч. 15.301 (див. дальше).

2) Коли від Гаммерштайна зажадали висилки помочи австрійським військам на Угорщині, він 17 грудня 1848 р. відповів отверто: „не могу вислати в краю ані одного баталіону, бо відслонене границі в наслідок вимаршу гр. Шліка (австрійського генерала в Галичині) повволяє польській еміґрації на небезпечну забавку, а також рівночасно треба побоювати ся нападу з угорського боку (Fr. v. Helfert, Geschichte Oesterreichs, т. IV, 2, ст. 333; St. Schnür-Pepłowski, Z przeszłości Galicyi (II. вид. ст. 592).

І австрійське правительство знайшло помічника, що зовсім безкористо підняв ся труду, а ним були руські селяни. Гадка, ужити селян до пограничної оборонної акції виринула в правительства несміло ще в перших початках малярського повстання. Вже 27 листопада 1848 р. видала краєва президія, якої головним шефом був тоді Залеский, розпорядок¹⁾, в яким повідомляє про всі ті зарядженя, які хоче перевести з причини малярського повстання здовж галицько-угорської границі. Ті зарядженя уложила вона в порозуміню з генералом командантом і адміністратором Пехером на те, щоби з'організувати точну і сильну сторожу на галицько-угорській границі і стримати перехід чи поодиноких людей, чи цілих відділів²⁾, що хотіли би взяти участь у революційних боротьбах на Угорщині, а передовсім, щоб силою стримати оружні напади, що могли би стати небезпечними для спокою і законного порядку в тих сторонах. Головною силою, що мала спинювати ті напади з Угорщини і переходи оружних відділів з Галичини, була зразу жандармерія, фінансова сторожа і поодинокі відділи війська. В тій цілі призначував згаданий розпорядок пр. для станиславівського округу 60 людей з жандармерії і фінансової сторожі, а їх розміщенням здовж загроженої границі мали заняти ся окружні комісари в порозуміню зі старостами циркулів. До помочи жандармам і фінансовій сторожі мало уживати ся війська передовсім з окружних міст (Kreisstädte), а крім того визначувало ся ще подальшу спеціальну резерву. Так пр. в станиславівським окрузі такою спеціальною резервою був 1 офіцер і 50 жовнірів в Делятині. Комісари мали постійно перебувати в першій оборонній лінії, себто недалеко самої границі, бути в постійних зносинах з пограничною обороною і командантом відділу другої

¹⁾ № 15.301 (див. Бібл. Наук. Тов. ім. Ш. рукоп. № 19 п. заг. „Записки Остермана“ ч. 1, ст. 515—516). Г. В. Остерман, ти німецького бюрократа з 1-шої пол. XIX ст., займав в рр. 1848—49 уряд окружного комісаря в Станиславівським окрузі і брав живу участь в організованю селян. По собі лишив три великі томи in folio записок (Т. I. ст. 1—1000; т. II. ст. 1001—1748; т. III. ст. 1749—2037), де вібрано багато цікавих матеріалів до характеристики 1848—60 рр. у східній Галичині. Ті записки нині в бібл. Наук. Тов. ім. Ш. у Львові.

²⁾ Розуміть ся, тут треба мати на увазі крім польських ватаг також ті поодинокі правильні військові відділи Малярів, що тоді стояли постійно в Галичині і в передодень революції втікали тайком з Галичини на Угорщину (пор. St. Schnür-Peřowski, Z przeszłości Galicyi (II вид.) ст. 584).

лінії та знати про все те, що як небудь стояло у звязи з їх місією.

Та для нас важна четверта точка того розпорядку, де між иньшим говорить ся таке: „Вкінци, коли-б було треба знищити або стримати нападаючі більші відділи, то конче треба брати під увагу також співділане сільського люду. Вправді, по інструкції, виданій для жандармів, громади мають вже обовязок давати їм прибічну поміч, потрібну до виконання їх розпорядків, одначе з огляду на наслідки, які легко могли би викликати такі покликування селян, а передовсім зброєне в більшій масі, вважає губернатор потрібною річю віддати цілу справу в руки виделегованих окружних комісарів. А вже їх задачею буде не тільки вести такі узброєня розумно й оглядно, але під загрозою особистої відвічальности дбати про те, щоби тих покликаних селян, коли вони сповнять свою задачу, себто дадуть потрібну поміч, завертати назад до їх звичайних занять“.

Такий був розпорядок з 27 падолиста 1848 р. Та від того часу угорська революція майже з кожним днем ставала сильнішою, а з тим більшала небезпека, яка грозила Галичині. Цісарським військам, що вступили на Угорщину, не дуже щастило ся, а спеціально тим відділам, що були в Семигороді. Саме тоді обняв там провід над мадярськими військами поляк ген. Бем і став карколомним походом гонити за австрійським полководцем Урбаном. Урбан втікав перед Бемом чим раз дальше на північ, а тим самим мадярські війська чим раз більше наближували ся до границь Галичини. Поміж пограничною людністю стали перебігати алярми, що Мадяри от-от нападуть на Галичину. Тоді галицька красва президія зрозуміла, що треба серйознійше подумати про оборону границь і забрати ся скорим темпом до організованя селян. В сій справі вже дня 6 січня 1849 р. розіслала до старостів пограничних округів, самбірського, стрийського, станиславівського і коломийського перший нарис організаційного плану. Характеристичні слова, що попереджають той нарис, зовсім потверджують наші початкові виводи. „В останніх часах — говорить ся там, — відновляють ся поголоски, а навіть потверджують ся бога-тьома доказами п. старостів, що мадярські повстанці задумують насильні напади на Галичину; а при слабій військовій силі в тих сторонах не всюди і не зараз можна успішно виступати проти таких заколотів спокою. Ті обставини спонукали мене

і його ексц. генерал-команданта обговорити з п. начальником колекціальної управи способи, щоби зарядити по змозі потрібну осторожність в інтересі законного порядку, а передовсім в інтересі охорони перед такими нападами найближше загрожених сільських мешканців на угорській границі. Для осягнення тої мети постановлено приступити до з'організованя оборони (Aufgebotes) в округах самбірським, стрийським, станиславівським і коломийським, а до того визначено з військового боку ц. к. генерал-майора фон Барка“.

набору 4

То був перший крок в оборонній організації руських селян, за яким мали піти дальші вказівки і розпорядки, що вкінці скристалізували ся в однім пляні, по котрому остаточно й сформовано пізнійші селянські кадри. Поки що мав ген. Барко зараз після виданя розпорядку зі 6 січня безпроволочно удати ся найперш до Коломиї, далі до Станиславова, Стрия і Самбора, щоби в порозуміню з тамошніми властями приступити зараз таки до організації оборони після виданого нарису.

Той перший нарис такий:

1) Передовсім не треба спускати з уваги дійсної річі, що подані постанови треба вважати за приготовлене до тих способів безпеки, які мають увійти в жите, коли справді наступлять або будуть могли незабаром наступити напади згаданої категорії.

2) До з'організованя оборони мають бути визначені рухливі і вірні окружні комісари і то на більше місцях відразу; їх обовязком буде розумно і обережно інтервеніювати в порозуміню з місцевими управами у всіх вступних роботах, що дотикають тої справи, наглядати місцеві управи у виконуваню їх обовязків і старати ся, щоби в нічим не переступати поза означену ціль.

3) Незвичайно успішним для правильного і скорого виконаня тих постанов буде установлене десятників, яких треба визначувати з поміж найбільше вірних господарів для 9 людей оборони. Коли прийде алярм, то коло такого десятника має збирати ся решта 9 людей і як найпильнійше слухати його розказів. Ті десятники разом зі своїми відділами будуть віддані під прикази провідників, яких установить ся з рамени війська або фінансової сторожі.

4) Щоби відповідно і порядно виконати ті постанови, треба конче порозуміти ся з вп. генерал-майором фон Барком і губерн. начальником циркулу та втягнути до того особи, що докладно

обізнані з місцевими відносинами; потім частину краю здовж границі треба поділити на циркули і секції, для кожного циркулу назначити наперед вождів і провідників, докладно визначити місця, де покликані до оборони селян мають на даний алярм безпроводочно зібратися і поучити на розум громади, до котрого циркулу і секції вони належать, де мають збиратися люди з кожної громади і за чиїм проводом вони мають йти. Зрештою у відповідних місцях треба уставити алярмові знаки і віддати їх громадам, щоби стерігли; при тім поучити їх про значіне і ужиток тих знаків.

5) Тому, що не стало сталевого оружа, заходить конечність узброїти оборону иньшим способом. Рід того оружа означить вп. генерал-майор Барко в порозумію з п. начальником округа і по розслідженю всіх місцевих й иньших відносин. Щоби забезпечити ся перед всяким над'ужитем і щоби правильно виконувати постанови, заряджую, щоби оборона складала оруже у визначених десятників, що будуть особисто відвічальні за його належне переховане. Видавати його підвласній дружині вільно тільки тоді, коли дійсно буде алярм; коли небезпека промине, мають десятники забрати оруже знов до себе на сховок. Коли зовсім розвяже ся оборона, то вп. начальники округів мають постарати ся під особистою відвічальністю, щоби то оруже чи перемінено на первісний вид, чи знищено.

6) Щоби висліджувати грозу такого насильного нападу, треба буде передовсім постарати ся о довірочних інформаторів, що мали-б подавати скорі і певні вістки про рух повстанців на Угорщині і про їх кождоразовий намір впасти до Галичини, а дальше про їх число і стан, в якім вони знаходять ся. Тому вп. старости округів нехай зараз постарають ся забезпечити і висилати таких інформаторів. На покритте видатків, які з того вийдуть, посилаю Вам у додатку 150 зр., з чого Ви в своїм часі подасте рахунок. Вкінци роблю вп. начальника округа особисто відвічальним за те, аби ті постанови, видані під напором найконечнійшої потреби, не переіменили ся в насильства й иньші вибрики сільського люду, і щоби він, коли мине небезпека, вертав назад до звичайного занятя; також жадаю від Вас, аби Ви як найскорше висилали мені від себе звістки про виконуване тих вказівок і про всі важнійші поміченя в тім обсязі“.

Але за той час лихо не спало. Австрійським війскам вело ся чим раз фатальнійше, так що вже дня 4 січня Урбан

був змушений перейти буковинську границю і таким способом опинився в буковинському містечку Пояна-Стампі. Але й тут не міг довгий час лишити ся, бо слідом за ним гонив Бем і в хвили, коли Урбан прийшов до Дорни-Ватри, він з малярським військом вступив на буковинську землю. Дня 6 січня Урбан був уже аж у Кімполюнзі. З яким поспіхом втікала перед Мадярами Урбанова армія, видно хочби з того, що чотири дні нічого не варила¹⁾.

Напад Бема на Буковину, хоч не несподіваний, перелякав усіх у найвишнім степені. Вістка про напад Бема на Буковину, каже Гельферт²⁾, викликала в Чернівцях безпамятний страх. Богато родин покинуло місто. Цісарські каси попаковано, щоби, коли небезпека збільшить ся, перенести їх в безпечне місце.

Не менше вражінє зробила та вістка і в Галичині. До Львова прийшла вона зі 7 на 8 січня і скоро розширила ся по місті, де польські революційні елементи вже від кількох днів розсївали трівожні поголоски³⁾. Всюди було чути якісь трівожні алярми: 30.000 Мадярів йде вже походом, в Сиготі збирає полковник Пйотровський корпус, аби впасти через Карпати до Галичини; що не тільки на Буковину нападали озброєні малярські відділи, але також на округи коломийський, стрийський і самбірський; що забрали в полон цлових урядників та дійшли з одної сторони до Турки, а з другої до Сколього; що Ієрфей зрадливим наворотом заманює цісарські війська все глибше в серце Угорщини. Навіть говорили, що в Кракові енергїчно готувать ся повстанє, розгалужене аж до Познанщини. Вправді в самім Кракові нічого не було звісно про повстанє, але за те увага всіх була занята Бемом. Богато ходило на гору Косцюшка і пересиджувало на її вершку, щоби побачити, як будуть входити до Кракова побідні відділи їх генерала-земляка; в богатых домах поробили навіть приготования, щоби угостити догрих жовнірів⁴⁾.

Галицька генеральна команда знайшла ся в прикрім положєнїю. В краю війська було небогато, між польською людністю

¹⁾ Подрібнїше про той цікавий похід див.: Helfert, Geschichte Oesterreichs vom Anfange des Wiener October-Aufstandes 1848. T. IV, 2, ст. 274; також: Oester. Soldatenfreund, 1849. ч. 29, п. а. Ein charakteristischer Zug Urbans; K. M. Pataky, Bem in Siebenbürgen. Zur Geschichte des ungarischen Krieges (1848—1849). Ст. 44-45.

²⁾ Helfert, op. cit.

³⁾ ibidem.

⁴⁾ Regiment Schönhals, ст. 82.

тїла непогасла іскра революції, а тут прийшов новий клопіт з Буковиною. Одначе не вважаючи на те все, щоб ратувати ситуацію, вислала вона на Буковину два баталіони з полку Дайчмайстер і Гартман, одну батарею і одну шкадрону цісарських швалієрів і то з таким посіхом, що військо в 9 годині рано дістало приказ, а в 11 годині перед полуднем було вже в поході. Того дня був великий мороз — 22 степені низше зера, а се мало такий наслідок, що незабаром після вимаршу зі Львова привезли сюди назад декілька возів повних жовнірів з відмерзлими членами тіла, з яких багато померло в шпиталі. Рівночасно з тим походом вибрав ся ген. Барко в південно-східні округи Галичини, щоб, як ми вже згадували, зачати організацію пограничної оборони.

Але небезпека малярського нападу грозила Галичині не тільки зі стороки Семигороду і Буковини. Не менше грізною була ситуація в північній Угорщині. Командант північної малярської армії Юрій Кляпка побив австрійського ген. Шліка, що війшов був на Угорщину через Дуклянський перехід з Галичини і він мусів відступати на північний-захід. Крім того Кошут вмів одушевити багатьох Словаків і угорських Русинів до малярської революції і їх не мало вступило до малярських полків. Побіч Кляпки оперував у північній Угорщині також Гертей.

Побіди Малярів на південнім склоні Карпат мали дуже сильний вплив на галицьких Поляків. Багатьох їх, що були перше івардистами, або й правильним війском в 1831 р., переходили громадно через Карпати на Угорщину; одні з них вступали до армії Кляпки, иньші становили відділ охотників під Висоцким, ще иньші йшли в Семигород до Бема. І нічого не помагали жандармські патролі, що мали стеречи переходу через границі. Всіх Поляків було в малярських відділах до 3.000¹⁾, між ними багато визначнійших осіб, як Дембінський, Жабокліцький, кн. Воронецкий, Бем, Висоцкий і ин. На самій східній галицько-угорській границі оперував згаданий вже польський полковник Пйотровський, якого малярське правительство заїменувало командантом корпусу здовж Карпат аж до Семигороду. Він навіть дня 7 січня видав зі Сиготу палку відозву до польської людности в Галичині, щоби громадно переходила Карпати

¹⁾ W. Rüstow, Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges in den Jahren 1848 und 1849, st. 36.

і збирала ся в Сиготі під його командою¹⁾.

Під впливом сусідних країв почали і в Галичині пока-

¹⁾ Оригінал тої відозви (друкований із за браку деяких польських букв спеціальною правописю) такий:

Bracia!

Juz zdaje sie czas, by zaslona (ktora jakby czarodziejском mocom dotychczas oczy Wasze zakrywala) uchylonom zostala. — Przejrzycie! Zowych liberalnych instytucyi, wolnosc osobistej, duku i mowy tyle razy przyrzeczonej, podpisanej przez samego Tyrana, spostrzeczecie: — Zero — Rzond, ktorem na dopiencie swych zbrodniczych celow przeciw ludom, nie szanuje ni praw Boga ni ludzkosci, zimnom krwiom poduszeczajonc przez swych siepaczy lud wiejski poczciwy ale ciemny, przeciw panom (nатык на мазурьку рівню напів в 1846 р.) i placonc bezстыдnie u oczach calej Europy publicznie za glowe szlacheckom, wygubil 800 familiji, rzond mowie, ktoren pozniej w potrzebie przemawiajonc do tegoz samego kraiu, wyraza sie „meine liebsten Kinder“, a teraz nie zwazaione ni na dawne, ni na nowe prawa, robi co mu sie podoba. Rzond taki nie może i nie powinien istnie. Godzina juz wybila — Bracia nasi Wengrzy podali nam renke i ofiarujom swom pomoc, ruszcie się i pokazcie swiatu, zescie potomki tych samych przodkow naszych, co swiat swym menstwem i wytrwalosciom zdumiewali. Przybywajcie! Mamy ju legiony polskie i te juz daly dowody wkazdej bitwie, że som polskiemі. Mnie podpisanego Rzond nominował komandanten korpusu wzdłuż Karpat az do ziemi Siedmiogrodzkiej. — Kazden przybyły na ziemi Wengierskom w pierwszej Wladzy dowie sie o mojej glownej kwaterze, otrzyma ulatwienie dostania się do Szigethu, gdzie się o wszystkim dowie. — Kazdy przybyły z koniem lub broniom natychmiast zostanie od Rzonda podlug wartosci konia i broni wyplaconym i zold tak jak wszystkie wojska(!) regularne wengierskie od daty wstompienia pobierac bendzie. — Bracia Galicyjanie! Chociaz niedlugo bawilem w Galicyi, lecz umialem poznac Wasze serca, proste otvarte do tego stopnia, ze z pierzemi oszustami Europy nie chcieliście postempowac jak legalnie. — Stosujonc sie tedy do Waszego zwyczaju, by wszystko było legalnym przybralem sobie tytul komornika na mocy ktorego podaje do publicznej wiadomosci, iz w imieniu praw, Boga ludom nadanych przychodze exekwowac dług winny naszej Ojczyznie; dlatego przebaczenie ogolne za przeszloc. Wzywam przeto bez roznicy i excepcyi mieszkancow ziemi Polskiej, aby sie z takowom wyplatом spieszyli: rozumienie mnie jak sie dług Ojczyzny placi. — Potrzeba nieodzownego dzialania i to natychmiast. — Kazdemu dobremu Polakowi nie jest tajno — a zatem oswiadczam iz uiszczajoncem się dlon braterskom z uscisnieniem serca podamy i loncznie dzialac bendziemy. — Lecz hanba opozniajoncem sie, biada niechentnem a miecz i ogien sprzeciwiocem sie zapowiadam.

Siget d. 7 Stycznia 1849. Kommendant z Karpat korpusu sily zbrojnej polsko-Wengierskiej.

(Odcisniento w Elingera w Ungvarze).

Polkownik Piotrowski.

зувати ся симптоми революції. Щоби не допустити до заколоченя спокою і щоби успішнійше реагувати на революційні заходи, проголосив командант краю в порозуміню з губернатором дня 10 січня цілу Галичину з містом Краковом і округом, а також цілу Буковину під військовими законами. Настала загальна конфіскація оружа, піддане всіх цивільних урядників військовим властям, застановлене всіх часописей з виїмкою урядової „Lemberger Zeitung“ і „Gazet-y Lwowsko-ї“, а також „Gazet-y Krakowsko-ї“ і руської „Зорі Галицької“¹⁾, застановлене всіх клубів, політичних товариств, окрім „Головної Руської Ради“ у Львові²⁾. Проголошено військовий суд на тих, що мали-б у себе або тільки переховували оруже, що завзивали би до „повстаня“, що стримували би поштову службу, курсоване курерів, штафетів і т. д.

Тепер почав ся на цілій лінії страшний терор. Необережне слово, найменша погроза вистарчала, щоби опинити ся перед військовим судом. Урядові часописі з того часу повні оголошень військових засудів, то за „розсіване неправдивих тривожних вістей“, то за „намір перейти угорську границю і прилучити ся до повстаня“, то за саму „погрозу нападу угорських повстанців на Галичину“, то за багато иньших річий.

Не вважаючи на то все, як каже Гельферт, „wollte sich der böse Geist nicht legen“³⁾ і чим раз більше виступало познаник, що казали догадувати ся з одної сторони недалекого нападу малярських ватаг на галицьку границю, а з другої звязи угорського повстаня з горячими елементами на північ від Карпат і приготовлюваня близького вибуху в самім краю. Так

¹⁾ Гельферт очевидно помиляє ся, подаючи між дозволеними часописями тільки три перші (IV, 2, ст. 275), бо підчас військової управи в Галичині виходила також „Зоря Галицька“ (див. № 3), яку зрештою само правительство полирало субвенцією у висоті пренумерати одного примірника на 10.000 Русинів (див. урядова „Gazeta Lwowska“ 1849, № 104).

²⁾ Така сама похибка зайшла в Гельферта (ibid.) і при товариствах. „Головна Руська Рада“ у Львові фунтувала і підчас стану облоги, а навіть на її прошене генеральна команда рішила, що й провінціяльні „Руські Ради“ можуть і дальше збирати ся й по оголошеню воєнної облоги в Галичині, а то „зі згляду на вірний спосіб мислення руського народу, аби він не терпів на рівні з ворохобниками“ (розпор. № 709). Одначе кожде засідане треба було зголошувати до військової або цивільної власти, щоби на нім міг бути присутній офіцер або урядник (Зоря Гал. 1849, ч. 7).

³⁾ Helfert, IV, 2, ст. 276.

одного для затримав галицький ляндртурм недалеко Ліска богато возів, що їхали від угорської границі. Заки покінчив ся перетрус, фірмани вспіли пропасти без сліду. При перетрусі показало ся, що на верху возів були зовсім невинні річи, пр. товари, мука, збіже; коли одначе заглянули у спід, знайшли там тяжкі бочівки, де було перехованих 2.000 червінців і 100.000 кор. в срібних цванцитах. В якій ціли транспортовано ті скарби до Галичини, не трудно відгадати.

Тепер старости поодиноких округів кинули ся з більшою енергією до початої акції і організація пішла скоршим ходом наперед. Так староста станиславівського округу Найсер видав д. 9 січня розпорядок до окружного комісара, яким був тоді Остерман і говорить в нім от що: „Угорський повстанчий корпус впав до Буковини. Заряджена в. приздіяльним розпорядком з дня 6 с. м. організація загальної оборони мусить після того безпроволочно зачати ся. Вам поручаєть ся безпроволочно удати ся до свого циркулу і там організувати оборону відповідно доданий інструкції. При тім замічаю, що тим разом не може бути й бесіди про якесь приділене війська, бо через повстаня місцева військова сила значно зменшила ся“. За те, що тикаєть ся фінансової сторожі, то інструкція наказувала й дальше користувати ся її помочію. Але тут цікаві вказівки на те, яким способом належить приступати до організованя селян. „Зазив громад, каже інструкція, має відбути ся при помочи зазивної промови, зверненої до самих селян. Роблять ся також заходи, щоби терен до того приготовило також духовенство. А що, як сказано, каже дальше інструкція, напад угорських повстанців вже виконаний, тому ви не маєте вже обмежувати ся на саме приготовлюванє, але мусите скоро й енергічно забрати ся до самого діла“. Дальше повтаряють ся звісні вже річи, яку ціль мають такі організації. Найперше треба недопускати до того, щоби у краю формували ся узброєні ватаги повстанців, щоби тутешні мешканці не подавали ніякої помочи малярським відділам, а по тім треба ставити опір ворожим нападам. Що тикаєть ся першої справи, то треба наказати місцевим начальствам і громадам, щоби як найострійше виконували пашпортові приписи і для того уставили на відповідних місцях громадські варти. По тих коротких вступних увагах іде тринадцять точок нової організаційної інструкції, що докладно обговорюють цілу ту справу.

Одначе і та інструкція не була ще останнім словом,

а наче субстратом до тих остаточних рішень, які мали застати на спільних нарадах старостів округів, камерального радника і генерал-майора бар. Барка, що в тій справі навіть виправив ся був у південно-східний район Галичини. Вона має більше інформаційне значіння як для людей, що організували оборону, так і для самих селян, коли противно останній плян має чисто адміністративно-статистичний характер. Поодинокі точки тої інструкції¹⁾ такі:

1) В округах коломийським, станиславівським, стрийським і самбірським мають зійти ся на нараду старости округів, камеральний радник і генерал-майор барон Барко.

2) Поділити округ на циркули, дістрикти і громади.

3) Визначити, кільки людей здібних до оружа має поставити кожда громада, дістрикт, циркул.

4) Уставити недалеко переходів на горбах алярмові знаки, які треба стеречи і в разі, коли би наступив оружний напад з Угорщини, запалити.

5) Визначити алярмові місця в громадах, дістриктах, округах, де мають збирати ся люди, здібні до оружа.

6) Визначити провідників з поміж війська, скарбової сторожі або жандармерії, при чім прийняти за правило, що до кождих 1000 узброєних селян має прийти відділ правильної піхоти.

7) Алярмові місця мусять бути близько угорської границі.

8) Докладно поучити громади про ціль тих заряджень, а ціль їх така, щоби оборонити майно й жите перед ватагами, що впадають до Галичини в ворожій намірі, а то видко з мордів, пожеж і руїн.

9) Поучити про ціль оборони границь і краю спеціально греко-католицьке духовенство, що стоїть найближше до селян.

10) Щоби не алярмувати сільський люд і взагалі всіх мешканців і щоби не викликувати непотрібного страху, то цілю спільної наради з громадами має бути: зарядити тільки такі приготування, щоби відповідно до одержаних вказівок могла безпроволочно відбутися концентрація сили.

11) Провідники узброєних селян відповідають як найострійше своєю особою за кождий вибрик сільського льоду.

¹⁾ Заголовок інструкції такий: Instruktion zur Organisirung des Aufgebotes aus der Landesbevölkerung für Sicherung der Galizisch-Ungarischen Grenze gegen Einfälle aus Ungarn (пор. бібл. Наук. Тов. ім. Ш., рук. № 19 п. з. „Записки Остермана“ ч. I, ст. 518).

12) Зловлених повстанців приставляти під безпечною охороною до окружного міста.

13) Пан генерал-майор барон Барко визначить в кождім окружнім місті офіцерів і військо, яке буде приділене до озброєних селянських відділів.

Коли окружний комісар в станиславівським окрузі, Остерман, дістав такий алярмуючий розпорядок, зараз дня 9 січня зачав свій уряд в громадах Делятин, Луг і Лойова. Одначе на другий день мусів, на виразний розказ старости станиславівського округу Найсера, всі свої роботи перервати. Чи і в иньших округах поступили старости так само, не знати, — то тільки певне, що розпорядок Найсера¹⁾ наказував спинити організоване селян і ждати дальших наказів. Що було причиною такого наглого звороту, годі на певно сказати. Найсер подає за причину добрі вісти з Буковини, що Бем завернув до Семигороду, або як казав розпорядок „da die in die Bukowina eingedrungenen Insurgentenhäufen bereits zurückgeschlagen wurden“. Одначе здасть ся більше певним те, що як раз тоді мав прибути до Станиславова в звісній ціли тен.-майор Барко і Найсер хотів забрати ся до діла, опираючись на вислідах запроєктованої наради. І нарада справді незабаром зібрала ся і дня 14 січня цілий плян організації селян був вже готовий в останній редакції²⁾. На другий день, 15 січня, розіслали його окружним комісарам.

Сам плян³⁾ складав ся зі шістьох головних точок: 1) утворене бецирків, 2) визначене провідників, 3) визначене числа людей, здатних до оружа, 4) визначене алярмових місць, 5) зазив до духовенства і громад і 6) визначене роду оружа.

Цілий станиславівський округ поділено в пляні на пять округів; три в них — делятинський, надвірнянський і солотвинський лежали над самою границею і творили т. зв. першу оборонну лінію, два останні — богородчанський і тисьмени-

¹⁾ З датою 9 січня 1849 р. див. *ibid.*

²⁾ Вправді плян, що його уложено на нараді в Станиславові, тикаєть ся тільки станиславівського округу і ми, на жаль, анальогічних плянів для трьох иньших округів не маємо під рукою, одначе укладом вони правдоподобно не ріжнили ся від станиславівського. Тому, гадаємо, що на основі пляну оборонної організації в Станиславщині можна виробити собі приблизний образ анальогічної впрочім організації в иньших округах.

³⁾ Оригінал пляну див. Додат. № I.

цький дещо подальше від границі і творили т. зв. другу оборонну лівню, або резервові округи. До трьох перших належало 30 громад, до двох останніх 27. Крім того до делатинського округу належав ще філіяльний постій у Микуличині з двома громадами. При кождім окрузі поданий в пляні топографічний опис з заакцентованем важніших доріг і карпатських проходів. Що тикаєть ся визначеня провідників для поодиноких бецирків, то головний провід обняли окружні комісари (в делатинськiм концептовий практикант Блонський і окр. комісар Остерман, в надвірнянськiм комісар Люц і окр. ком. Остерман, в солотвинськiм окр. ком. фон Ген, в богородчанськiм окр. ком. Модес, а в тисьменицькiм окр. ком. Бургарт); крім того визначено до проводу селянам в кождім окрузі по кількох людей з фінансової сторожі, по кількох лісничих і лісних з державних дібр, по кільканайцять озброєних людей з кональняної сторожі і фабричних робітників, а також старших вислужених жовнірів. В делатинськiм і надвірнянськiм окрузі призначено до тої цілі по кількадесять гірських стрільців, а в богородчанськiм навіть начальника лисицької народної івардії.

Число селян, втягнене в організацію станіславівського округу, було досить значне. Згадана нарада, опираючись на статистичних цифрах, порішила, що як раз половина загального мужеського населеня придатна до оборони. І так 7 громад делатинського округу виставило 2.900 людей¹⁾, 10 громад надвірнянського 4.250 людей, 13 громад солотвинського 3.580 людей, 17 громад богородчанського 4.830 людей²⁾ і 10 громад тисьменицького 2.250 людей, — разом цілий станіславівський округ виставив **17.810** людей, що в тих часах уважало ся поважною силою. Що тикаєть ся алярмових місць, де в разі алярму мали збирати ся селянські відділи, то їх визначено в кождім центрі округу; опріч того рішено друкованою прокламацією завізвати до тої організації духовенство і громади. Також за оружем не довго питали; хто мав рушницю або спис, той і виступав з ними до боротьби, а хто не мав такого оружа, той закладав на держак коєу або сокиру. Амуніцію мала дати станіславівська бригадна команда.

Таким менше-більше способом переводила ся оборонна організація також в інших округах. Розумієть ся, що старости

¹⁾ Тут в самім пляні зайшла якась похибка; або автори пляну зле додали цифри поодиноких громад, або котрась зі самих тих цифр неправдива (див. Додат. № I.). ²⁾ Та сама похибка.

поодиноких округів і окружні комісари не могли ждати аж на той останній плян. Пильна потреба оборони границь примушувала їх забрати ся до роботи далеко скорше і перевести оборонну організацію. Сей останній плян, то тільки завершене організаційної акції, що відбувала ся вже довгий час перед днем 14 січня. Що воно так дійсно було, про се свідчать дописи з над угорської границі. „Вже давно заходили до нас поголки, пише кореспондент „Новин“ (1849 р., ч. 3), що Угри хотять до нас загостити. Тепер та поголка починає ставати ся правдивою і звернула увагу нашого висшого правительства. Що день побільшає ся в нас число стражників і жандармів і що день надходить більше війська до Климця, найпершого села від Верецьких висих, угорського місточка під Бескидом. Від 10 с. м. (допись писана в січни) узброює циркуловий комісар всі наші села“. Те саме говорять дописи „Зорі Галицької“, те саме видко зі звісток про перші малярські напади зараз на початку 1849 р., коли то вони зустрічали ся зі сильним відпором з'організованих селян. Вкінци дня 11 січня післав вже Гаммерштайн звітку про ту організацію до Відня, де незабаром оголошено таке в 15 бюлетині армії; „цілими рядами, говорить ся там, напливають ті жваві селяни, щоби підпирати військо й грозять смертю і знищенем кождому, хто показав би себе ворожим для правительства або пробував впасти до краю“¹⁾.

В другій половині січня 1849 р. оборонна організація селян була на цілій лінії східно-галицьких Карпат покінчена.

II.

Оборонна організація селян.

Оборонна організація селян. — Характеристика сеї оборони наочним свідком: — перегляд під Богородчанами; — селянська артилерія; — „Dieses treue, loyale, biedere ruthenische Volk, wer hätte es je gedacht?!“

Заки перейдемо до детальнішого перегляду поодиноких малярських нападів на галицькі села і самої оборонної акції з'організованих селян, киньмо оком ще раз на цілу організацію взагалі.

„Знаєте вже о тім, каже богородчанський кореспондент „Зорі Галицької“²⁾, що в цілім нашім краю, в горах і попід

¹⁾ Helfert, IV, 2 зам. 132. ²⁾ Зоря Галицька, 1849, ч. 15.

гори, з'організований лянштурм. В кождім селі, що належить до лянштурму, мусить кождий від 20—50 літ бути узброєним і на даний знак має збирати ся на визначене місце; у кождім селі є один командант, а кілька або кільканайцять сіл мають свого надкоманданта і становлять один лянштурмовий округ. До округу Богородчан належить більше чим 10 сіл, що можуть виставити більше чим 5.000 людей¹⁾. Нині²⁾ походили ся вони всі узброєні в піки і коси і ждуть на генерала, що має їх переглянути. Уставлені всі в рядах на вільнім місці. Досить значний відділ війська становлять мійські хлопці; вони мають свої прапори і бубни; є також відділ стрільців зі 100 людей. Хоч слота, сніговиця з дощом, всі живі і веселі; мало не на всіх лицах можна вчитати радість і задоволене. Присутний при тім окружний комісар оповідав, що в горах на делятинським гостинці, що веде на Угорщину, стоїть крім лянштурму ще 1.000 стрільців Гуцулів і маємо одну гармату, виляту в Станиславові нашим Дуткевичом; тому чуємо себе досить сильними ставити опір кождому нападови зі сторони Угорщини“.

Так само описує ту організацію иньший кореспондент „Зорі Галицкої“ з нагоди її розв'язаня³⁾. „Забуреня на Угорщині, каже він, викликали в сусідних краях понад угорську границю такі урядженя і приготованя, про які дальші околиці ані не чували. І наш край понад границею Угорщини представляв в останніх часах зовсім иньший образ, як його подальші околиці. Бо коли з причини проголошеня стану облоги всі мешканці цілого краю були примушені зложити оруже, то в горах і на підгір'ю стало ся противне. Всі мешканці дістали наказ узброїти ся, чим хто міг. Селяни не потребували шукати довго за оружем: понабивали коси на дручки і мали в руках готове оруже, страшнійше від багнетів і кождої иньшої ручної зброї. Міщани і Жиди посправляли собі піки, бо від лянштурму були вільні тільки ті, що мали 50 літ, а також урядники і денні робітники“. Дальше говорить автор про причини, що викликали потребу селянської оборони, а про які ми згадували вже висше. Але щоби та оборона, каже дальше, могла відповісти своїм цілям, треба не тільки, щоби був порядок, але щоби усі могли як найскорше зібрати ся

¹⁾ В дійсности до богородчанського округу належало крім самих Богородчан ще 17 сіл, що разом могли виставити 4.830 людей (пор. додат. № I).

²⁾ Допись має дату 16 січня.

³⁾ Зоря Галицка, 1849 р., ч. 88.

на одно місце. Тому оборона була поділена на округи з одним надкомандантом в окружнім центрі. Такі округи складали ся звичайно з 10 до 14 сіл. Кожде село чи місто мало свого команданта і офіцерів, відповідно до числа озброєних людей, а також десятників, п'ядесятників, сотників. Кожде село вислало до окружного центра щоденно одного або двох озброєних людей на т. зв. ординанс, щоби, коли будуть які особні розкази від надкоманданта, доносили їх до командантів в селі. В кождім селі була також варта, що стримувала переїздних через село, а незнайомих питала про пропускові листи (пашпорти). Крім того від самої границі були від села до села повиставлювані стовпи тривоги, пообвивані соломою і позапускані живицею і смолою. Вони були призначені на те, щоби, коли зблизить ся ворог, їх запалити і подати як найскорше знак тривоги озброєним селянам; тоді всі були обов'язані збирати ся до свого окружного місця¹⁾. Тим способом в одній годині могли бути повідомлені всі села на кілька миль від границі про напад ворогів і збічи ся до визначеного місця. Тому коло кождої такої тики стояла день і ніч варта з наказом, щоби, коли побачить найблизшу тилку запалену, зараз запалювала й свою.

„Місто Богородчани, каже дальше автор, було також одним з таких центральних місць для одного лянштурмового округа. Кожде село становило особний відділ; більші мали свої хоругви, в містах мали і тарабани. Озброєні в рушниці і зібрані зі всіх сіл становили особний відділ стрільців; навіть був відділ кінноти. Всі відділи богородчанського округа збирали ся в Богородчанах тільки два рази; перший раз незабаром по своїм з'організованю²⁾, щоби їх переглянув станиславівський генерал-командант, другий раз, коли відбувало ся їх розв'язане.

Дуже цікаву характеристику тої селянської оборони подає сучасник і наочний свідок А. П. Ш(анковський) в своїх споминах п. з. „Воспоминанія изъ недавной бывальщины“³⁾.

„Мадярам вело ся, каже він, що раз більше щасливо, а наші армії були виперті на захід аж по Дунай, а на північ аж під самі Бескиди. Часи ставали чим раз серйознійші, а то коли рознесли ся слухи, що шайки польських леїонарів, полу-

1) На даний алярм мали найперше збирати ся на алярмовім місці, а потім бігли всі до zagrożеного місця.

2) Дня 16 січня 1849 р.

3) Родимый Листокъ (Чернівці), 1880 р., ч. 7.

чені з мадярськими гонведами, мають намір перебити ся через карпатські просямки, впасти до Галичини, оголошеної майже зі всякого війська, і викликати ворохобно в цілім краю, від Вислока аж по Збруч-ріку.

— Аж тепер ми пропали! — сказав пан староста в (Станиславові) до тамошнього руського пан-отця, тодішнього предсідателя „Руської Ради“¹⁾.

— Погодіть, пане старосто — відповів йому пан-отець зовсім спокійно — Бог батько і Пречиста мати не дадуть загинати!

— Впрочім — додав предсідатель „Руської Ради“ — що думаєте про наш ландштурм, якого з'організоване предложили правительству, на що воно з подякою згодило ся?

— Га! Зробило ся все, що було треба і можливо — відповів на те пан староста. — Я порозсилав по всіх громадах нашого циркулу ляндратонів²⁾ з палетами, але признаю ся щиро, що не покладаю великої надії на нез'оружених селян, хоч би зібрало ся їх до 10.000. Бо що-ж можуть вони зробити проти правильної армії, яка має піхоту, кінноту, а передовсім артилерію!

— Якось то буде, пане старосто — закінчив бесіду пан-отець. — Коли-ж буде перегляд тої нашої народної армії на левадах коло Богородчан, то забудьте запросити всіх начальників наших урядів, а передовсім пана камеральрата Жулавського, знаменитого патріота, котрому нероз приходять гарні гадки. Може бути, що його добра рада причинить ся і тепер до ліпшої організації нашого ополчення.

„В чотири дні пізнійше, говорить дальше згаданий автор-сучасник, відбував ся перегляд „ляндштурму“ на толоці за Богородчанами. Всі т. зв. гонораціори міста С. зі старостою по переду виїхали йому приглядати ся. Прибув також нарочно виставлений зі Львова генерал з якимось старим капітаном, якому поручено команду над тою армією, коли би Мадяри хотіли впасти до Галичини. День був гарний, осінний, з малим приморозком. О 9 годині рано мав відбути ся перегляд і дефілада вібраних селян. Памятаю то як нині, каже автор, і ні-

¹⁾ Парохом в Станиславові в 1849 р. був о. Петро Шанковський (див. Schematismus cleri Arch. Metr. gr. c. Leopold. 1849 p., ст. 66).

²⁾ Ляндратони — тодішня циркулярна прислуга, з'організована на військовий лад.

коли не забуду того вражіння, яке зробило на мене і на присутніх Німців то перше народне ополчене в Галичині.

„На правім крилі уставлено зверх 300 Гуцулів з рушницями через плечі, на маленьких, гірських кониках, котрими проводили уніформовані гайдуки з камеральних дібр. Коло них стало коло 600 піших Гуцулів і Підгірян, що були з'оружені то своїми власними ів'їтківками, то старими жовнірськими карабінами з кременем, то стрільбами, відібраними польській гвардії. Вони були поділені на шість сотень, котрими проводили камеральні лісничі. Дальше уставило ся в трьох рядах до 8.000 селян, поділених вже не на сотні, а на громади, і кожним таким відділом проводив селянин, висулужений жовнір, котрому перевішено через плечі старий капральський тесак з арсеналу у Львові.

„Дивно-чудно, оповідає дальше автор, вигляди ті ополченці в різнобарвних сіраках, то з косою, застромленою на шторц, то з пікою, яку на борзї виковав сільський коваль, то зі сокирою в руках. Також на лівім крилі уставило ся коло 400 селян на конях. Були то селяни з рівнин, з'оружені в коси або списи.

„По перегляді фронту генералом, старостою та иньшими достойниками, і по короткій промові старости до зібраних про ціль того ополчення, сїв капітан зі Львова на коня, а звелівши уформувати чотирокутник, вияснив селянам якоюсь каліченою чехо-польсько-словацькою мовою цілий воєнний плян на випадок появи Мадяр. О скільки собі пригадую, говорив він між иньшим, щоби в кождім селі, починаючи від Микулинець аж по Галич, поуставлювано віхи, обкручені соломою і вимочені в смолі.

„По його промові, — цитуємо дальше слова автора, — почала ся дефіляда. Велику несподіванку для всіх зробив панотець зі Старих Богородчан¹⁾. Сивенький як голуб, повний собою і високого росту, сїв, убраний у фелон, на білого коня, і з величезним хрестом в руках, станув перед „ляндштурмом“, уставленим до походу. На команду „Marsch!“ затагнув він сильним своїм голосом церковну пісню „Пречистая Діво Мати“, а ополченці, присутні священники і народ почали і собі співати. Так розпочала ся дефіляда, а пісня заступала місце барабанів і військової музики. По пісні „Пречистая“, в котрій старий текет „буді всім нам оборона, просить Литва, Русь, Корона“ замінено на „Царська Корона“, співали ще і „Мир в ам

¹⁾ О. Мик. Кропельницький (пор. Schematismus, 1849, ст. 68).

брата“, а вкінці на загальне розвеселене загудів послідний відділ кінних селян з лівого крила „Машерують шваліжери, щаслива їм дорога“¹⁾. Дефіляда тривала більше як годину, по чім ополченці розійшли ся домів, а панове зі С. удали ся на вино до першої богородчанської гостинниці.

— А що тепер скажете, пане старосто, про наше ополчене? — почав знов розмову предсідатель „Руської Ради“ в С(таниславові). — Не правда-ж, що йому не можна нічого закинути. Є і піхота і стрільці і кіннота, а навіть відділ війська, якого в нашій армії нема, хоч Французи і Росіяни давно його мають — є стрільці на конях.

— Правда — сказав урадований староста — ополчене руського народу перейшло мое сподіване, особливо коли капітан зі Львова привіз зі собою небогато старих карабінів з арсеналу і декілька рушниць, відібраних „народовій“²⁾. Та я все кажу, що йому не достає ще артилерії, і одна гармата, поставлена над вузким просмиком за Делятином, з’ушнила би похід кількати-сячної мадярської армії.

— То правда — притакнули всі — але де взяти артилерії, коли у Львові нема вже ні одної гармати. Всі позабирали на Угорщину.

— Не журіть ся панове! — відозвав ся голос камераль-рата Жулавского — до тижня буде наш лянштурм мати свою артилерію. От послушайте, як ми то зробимо: є в нас на подвірю дві старі гармати, які врили ся вже до половини в землю, а які ви, пане старосто, сконфіскували були в 1846 р. в якимсь шляхетськім замку. Не були вони призначені для революції, але тримав їх гордий Лях на памятку з татарських часів. Одну з тих гармат виберемо. Як нею давнійше Ляхи проганяли Татарів, так ми будемо тепер їх гонити, коли з Мадярами захотять до нас загостити. Стельмах Левицький доробить ляфету, лякерник Заклинський помалює, а наш чесний переплетчик Дуткевич, що служив при артилерії за фаєрверкера, може ним і тепер бути. І так, сіромаха, від коли вивісив руську напись над своїм варстатом, не має майже ніякої роботи. Ляхи мстять ся над ним і хотять його знищити. Він в нашім городі перша жертва австрійського патріотизму.

¹⁾ Народна пісня (див. Я. Головацкій, Нар. п’єсни, т. I, ст. 145). Шваліжери = *chevauxlegers*, легка кіннота.

²⁾ = народній польській гвардії.

— Так промовив, — каже автор — високий урядник, Поляк з роду, але душею і тілом „Schwarzgelber“, якими були всі тодішні Русини, так що, як видно з його бесіди, поняття „Русин“ і „австрійський патріот“ зовсім ідентифікували ся.

Розуміть ся, всі зібрані на те згодили ся і навіть зачали збирати складку на монтоване старої польської шмиговниці і на умундуроване будучих артилеристів. В тій складці взяв навіть участь значним датком багатий швець Станислав Галинський, з роду Поляк, але, як каже автор, великий приятель Русинів і правительства.

Зараз на другий день забрав ся Дуткевич до роботи. Він витягнув одну з армат, що стояли на циркулярнім подвірю і став дуже пильно заходити ся коло її віднови. Крім того ходив цілими днями по місті і шукав за артилеристами, яких найшов вкінці в особах шевця Пікевича, ковбасника Луцика і сторожа зі Седельмаєрівського бровару, Когутяка. Між тим Левицький заходив ся коло ляфети, а старенький Жид, кравець Гавзер, шив днем і нічю артилерійські мундури.

„В два тижні по богородчанській ревії, оповідає автор далше, гармата з прислугою і фаєрверкером стояла перед руською церквою, вижидаючи благословеня і церковного посвяченя.

„Був то день для цілого города С., з виїмком декількох польських патріотів, що в часі облоги мусіли сидіти тихо, дуже святочний. Ученики були увільнені від шкільних годин, а урядники від урядованя; одні і другі зібрали ся в повній параді перед церквою. Гарно вчищена армата зі синьо-жовтою ляфетою стояла перед дверми храму, звернена мов би вмисне на давну біло-червону стражницю польської народової ївардії. Всі були повбирані в мундури голубої краски зі жовтими вилогами і в шарі шаравари. Дуткевич мав при боці довгу драгонську шаблю, а прислузі дали т. зв. поліцейські копистки. На голови позатягали наші каноніри чорні баранкові шапки зі жовтими суконними верхами. Чи се для того, каже автор, що нігде не можна було дістати синіх баранів, чи може для того, щоби показати світови, що се австрійсько-русські каноніри — хто його знає. Були то давні часи, говорить далше, і ми були свідками, як один руський академік ходив по львівських валах у фраку і руській шапці на голові. А коли за се лаяв його пок. професор теології Геровський, він відповів йому холодно: „Не сер-

дїть ся отче! Моїм стросм обявляю всїм, що я австрійський Русин“!

„На конвій для армати відкомандирував Жулавский одного оберавзера і 8 ревізорів від фінансової сторожі, що усталили ся коло неї в двох рядах.

„Вкінци вийшов С—ський декан в супроводі пів деканату священників, посвятив армату, промовив декілька патріотичних слів, відспівав молебен, відправив чин „на брань идуцим“ — і церемонія покінчила ся.

„Зараз запряг грубий Жид-візник Фішель свою найліпшу чвірку і „гарматура“ — як її прозвав народ — рушила в дорогу з Дуткевичом, прислугою, ревізорами і з цілою церковною процесією разом зі священниками і всїм зібраним народом. Ми відпроваджали її, каже автор, аж до шпиталю на брукованій улиці, т. е. аж за місто і знов співали через цілу дорогу то „Пречистая Діво Мати“ то „Мир вам братя“.

„Попращавшись зі сердечною гарматою, канонїрами і конвоєм, ми довго ще дивили ся за ними, поки вони вкінци не зникли нам з очий. Ми вернули домів в тим вдоволенем, яке дає чоловікови безпечність, спокій і почуте виповненої горожанської повинности; а Німці все говорили між собою: „Dieses treue, loyale, biedere ruthenische Volk, wer hätte es je gedacht“?!“

І справді...

Руські селяни готові були на всьо, щоби тільки оборонити державу і цісаря. Вони, як потверджує лист з того часу одного офіцера з коломийського округу, поміщений в урядовій „Wiener Zeitung“, відбували з невтомною ревністю трудні засідки на пограничних проходах, а найбільше при тім мав визначити ся баталіон руських стрільців (ruthenische Bergschütze)¹⁾. Громадські варти відбували завсїди з охотою і вправою без найменшого нарушеня публичного спокою; коли був алярж, завсїди збирали ся в великім числі, а коли не було кого в дома, заступала його жінка або хлопці. Цілий нарід був одушевлений до цісаря²⁾. При оклику „то робимо для нашого ці-

¹⁾ Про баталіон руських гірських стрільців див. дальше.

²⁾ Дивною супроти того виходить отся записка з 1849 р. в дневнику о. Дуткевича, священника в Росільни (богородчанського повіта — давного станиславівського округу): „30. Januari: ...heute bei der

саря“ кожний від старця до дитини був готовий на кожду жертву¹⁾. Коли треба було сіна, то його приносили мушцини і жінки по найбільшій часті безплатно, а коли в місяці жовтня прийшла виплата, вложили значну суму на руських інвалідів з полку Парма. „Що дають, не є для них жертвою, каже згаданий лист, тільки жалують, що більше не можуть дати“...

III.

Розвідн.

Потреба шпіонів. — Заходи в сій справі Найсера. — Франц Стоковский. — Перехоплений лист Т. Ваньского. — Інструкції для Остермана. — Арештованя й поліційний нагляд.

Важним чинником в обороні галицько-угорської границі було з'організоване правильних розвідів про те, що діється і що задумується по тім боці Карпат. Треба було вислати спеціальних людей, що мали би за задачу слідити малярські відділи, розвідувати про їх намірені пляни і про все доносити галицьким властям. Не менше важним було висліджуване тайних зносин між малярськими повстанцями і польською шляхтою в Галичині.

І компетентні власти про се не забули. Вже в першій нарисі організаційного пляну зі 6 січня є згадка про потребу з'організованя таких розвідів і на то призначено було навіть

Ankunft des Kreiskommissärs Herr [...] wurde das Alarmzeichen gegeben, worauf sich zur Probe der Landsturm gesammelt hatte — die Landleute zeigen keine Energie, zu allem sind Sie apathisch — der Kommissär sollte an dieselben eine Anrede gehalten haben, was unterlassen war — etwas unter der Nase gemurmelt, und dazu noch polnisch — was keinen Eindruck machte. (Записки Наук. Тов. ім. Ш. Т. LII. Miscell.: З дневника гр. к. пароха 1848—50 pp. ст. 8).

¹⁾ Те одушевленє селян до австрійського цїсаря доходило часом аж до комізму. Так пр. коли у Відні забили міністра війни Лятура, якого в нараженєм свого житя боронив галицький Русин Кирило Вінковський, то селяни з Мечшова, недалеко Бережан, зібрали між собою в тої нагоди складку 28 гр. 30 кр. і постановили післати ті гроші в дарунку для цїсаря (sic!) в доказ своєї любови, вірности і підданства. Осібна депутація під проводом віята Панька Кузьмича занесла ту суму до команданта військової залози в Бережанах. Командант післав гроші до міністерства війни, а воно повідомило про се цїсаря. Незабаром у „Wiener Zeitung“ була оголошена подяка (Зоря Галицька, 1849 р., ч. 5.).

150 вр. Та зразу та потреба не дуже відчувала ся і тому ніхто не спішив ся забрати ся серйознійше до того діла. Аж один факт вплинув тут рішучо. Десь в половині січня попала в руки галицьких властей звісна вже відозва Пйотровського. Вона й була причиною того, що станиславівський староста Найсер розіслав дня 19 січня до окружних комісарів циркуляр¹⁾, в яким, покликаючись на коломийського старосту, який звістив його, що мадярські повстанці концентрують ся під проводом Пйотровського коло Сиготу і задумують напасти на Галичину, наказує комісарам „mit aller Eile den Landsturm zu organisiren und mit aller Energie etwaige Versuche des Eindringens der Insurgenten kräftig entgegen zu wirken“. Та побіч того підносить Найсер також велику вагу шпionів, яких треба би конче вислати на Угорщину, щоби розвідувати ся про рухи і наміри повстанців і безпроводочно доносили всю правду галицьким властям. Тому завзиває окружних комісарів, щоби як найбільш обережно, потайки, розглянули ся за такими людьми і евентуально зашевелили їм відповідну нагороду. Найбільше користи можуть принести в тій справі Жиди і вислужені жовніри. Циркуляр той важний тим, що дав почин до справді артистично в'організованого шпionства, яке потім неодному польському шляхтичеві в Галичині зробило немилу несподіванку.

Між тим і сам Найсер не дармував. Він енергічно кинув ся поміж людей і вишукав незабаром відповідного кандидата. Був ним мандатор з Надвірної Франц Стоковський. Він скоро порозумів ся зі станиславівським старостою і дня 23 цвігня дістав окружний комісар Остерман в Микуличині від Стоковского картку, де Найсер власноручно написав таке: „Herr v. Stokowski hat mit mir gesprochen und handelt einverständlich mit mir“²⁾. Від того часу став він довірником старости. Розумієть ся, про ту справу Стоковского ніхто иньший не знав, хиба Найсер, губернатор краю і окружні комісари; між шляхтою вважав ся він дальше „своім“ і через його руки переходила важнійша кореспонденція з Угорщиною. Але відколи Стоковский став шпionом, то листя, які діставав з Угорщини, не віддавав безпосередно адресатам, але найперше у станиславівське старство, а звідти йшли вони до краювої президії³⁾. Кра-

¹⁾ Див. Бібл. Наук. Тов. ім. Ш., рук. № 19 п. з. „Записки Остермана“ т. I, ст. 523.

²⁾ *ibid.* с. 543. ³⁾ *ibid.*

ева превідія переглядала ті листи і на їх основі видавала відповідні припорученя станиславівському староству¹⁾.

Дня 15 мая 1849 р. видала краєва превідія цікавий документ, адресований до станиславівського старости. Губернатор повідомлює старосту, що в справі переходу Стоковського через галицько-угорську границю порозумів ся вже з превідією гене-

¹⁾ Подаємо тут один такий лист повномочника малярського революційного правительства в зносинах з галицькими Поляками — Теофіля Ваньского (див. також додаток № II), що через Стоковського дістав ся в руки комісара Остермана. Вія такий:

Szanowny Obywatelu! Nie uwierzycie, jak mi potrzebne są od Was wiadomości jakiegokolwiek — proszę Was, donieście mi zaraz, co tylko wiecie, oraz listy przyszlizcie, — jeżeli jakie macie. — U nas nieszcześnie! — Wysocki wygrzył z Görgöiem Ministr. Wojny w kampanii starego Jen. Dembińskiego tak dalece, że Dembiński podziękował, a Wysocki na miejsce jego obejmie dowództwo. Nadzieje mam, że Kossuth to przerobi — oto skutek polskiej niezgody, zaciętych osobistości i próżnego wywyższania się. — Wysocki opuścił Preszów i oddał go Moskalom, raportując „der Übermacht habe müssen“. Jeden stary Bem, co cuda dokazuje. — Polonię organizuje — Bem w Siegmogrodzie — już mamy 5 kompl. kompanii piechoty i 600 uhłanów i 2 baterie dział polskich. — Bem mi pozawczoraj pisał. abym na miłość Boga i Ojczyzny Polonię zbierał i w Sygecie organizował — proszę cię, jeżeli bydyż może, to posyłajcie nam ludzi, najwyborniejsze widoki. — Wszyscy przybywające będą tu umundurowani u mnie — dostają powrócone nawet koszta podróży i 20 fen. na drobiazgi — zaraz ich do Klausenburgu odsyłam — gdzie podpułk. Duonizy Zarzycki ich dla Jen. Bema przyjmuje i organizuje. — U Wysockiego jest także Polonii huk — piechoty, konnicy i dział. Węgrzy wszystko czynią dla nas. — Bem okropnie znowu pobił Moskali, a lud w Siedmiogrodzir ubóstwia go i nikogo niechce znać, tylko „Ojca Bema“. Kossuth dla widzenia się z Bemem przyjechał sam do niego, 19 czerwca w nocy zeyszli się oba w Grosswardeinie — tu nic prawdziwego i authenticznego niewie Rząd, trybulują mnie ze wszystkich stron, dla tego pisz mi zaraz, a jeżeli bydyż może to bym chciał się z tobą bracie widzieć — ale gdzie? Kiedy? Wyznacz sam, tylko prędko — ale pisz teraz — gazet do 20 czerwca i Proklamacji różne załączam Ci — parę cigarów i tytoń — pisz jakie lubisz — to Ci przyszle. — Bóg z wami — 27 czerwca 1849. Teofil.

P. S. Jeżeli do przeprawy Polonii pieniędzy Ci trzeba — to napisz — ale działajcie. — Polskie proklamacie ułóżcie — albo ja ułożę i wydrukuję u nas i poszle Wam — stosownie do naszej umowy listownej działajcie i obszernie mi wszystko donieść — co tylko wiecie. — Dołączony list oddajcie na pocztę — iest bez znaczenia — a pisz zaraz (див. бібл. Наук. Тов. ім. Ш. рук. № 19 п. в. „Записки Остермана“ т. I, ст. 560—561).

радної команди у Львові і вислав відповідні вказівки до бригадної команди в Станиславові. Далі звертає увагу старости на те, щоби окружний комісар Остерман не дуже інтимно поведив ся зі Стоковским, бо таке поведене впадає в очи і викличе у приятелів Стоковского против нього недовіре; а тоді справа готова вийти на верх. Вкінці звертає назад всі листи, які староста прислав йому 9 мая. Що то за листи, не знаємо; тільки губернатор характеризує їх тими словами: „Die Briefe liefern wichtige Daten über das innige Einverständniss der revolutionären Partei in Galizien mit den ungarischen Rebellen und es erscheinen neue Personen wegen dieses hochverrätherischen Einverständnisses kompromittirt“. На основі тих листів, з яких виразно зазначені тільки два, один — адресований до Ганкевича, другий — до Фелікса Срочинського, подає губернатор біографічні дані декількох людей, пр. згаданого Теофіля Ваньского, Антона Климкевича з Максимівки, Віктора Климкевича, якогось священника під псевдонімом Робеспера, Кароля Навроцького з Камінки Струмилової, Кароля Корчинського зі Стрильча, емісаря Ленкавского, Евстаха Рильского й ин. і наказує одних відразу увязнити, а других тільки пильно слідити¹⁾.

Таким чином галицькі власти знали про все, що діється по сім і по тім боці Карпат.

IV.

Н а п а д и.

Напади малярських повстанців на стрийський округ: — лист ві Жупаня; — „кособорці“ в Лавочного; — напад на Новоселицю і Торунь; — напад на Волове; — напад ки. Воронєцького. — Напади на самбірський округ: — напад на Кривку. — Переполох у Коломиїщині: — пригоди Шивнюка; — заалармоване війська і селянської оборони; — втечі урядницьких родин з загрожених околиць; — „багато галасу за ніщо“. — Малярська „великодушність“.

Цілий січень 1849 р. проминув без ніяких важніших подій на галицько-угорським пограничу. Вправді, вже під кінець 1848 р. малярські повстанці навідували граничні села, однак напади були спорадичні. Найбільше переполоху робили терористичні вістки, оперті переважно на звичайних видумках. Але проминули останні дні січня і ситуація помітно змінилася; пе-

¹⁾ Див. Додат. № II.

реходи кордону стають чим раз частійшими, а пограничні напади майже щоденною появою. Для з'організованих селян прийшла пора діяльності, від тепер починаєть ся окружна акція. Оборона границь прибирає серйозний характер.

Вже дня 29 січня, каже више згаданий лист зі Жупаня¹⁾, зачепила малярська патріль галицьку, при чім з малярського боку впало 2 убитих, а кількох ранених. Той факт так розлютив повстанців, що загадали зруйнувати і зрабувати пограничне село. Але селяни довідали ся про той намір і зажадали більшої кількості війська; між тим і самі узброїли ся. 30 січня наступив алярм, вдарили в барабани і церковні дзвони; всі схопили ся і похапали за коси та залізні вили. Між тим і від військової команди прийшов розказ, щоби не спати і бути готовим, бо вороги незабаром заатакують село. Одначе на разі покінчило ся страхом, але селяни день і ніч були готові до відпору. Так протягнуло ся до 6 лютого. Того дня знов прийшла свіжа вістка, що Маляри в силі 1000 людей йдуть гостинцем до Жупаня і Климця. Ніч була місячна, але велика заверхуха і прикра студінь. Цісарське військо заступило повстанцям дорогу і почала ся на борзі перепалка. Між тим запалений стовп на верху одної гори давав знак тривоги, щоби близькі громади збігали ся на ратунок. Коли в останній хвилі селяни довідали ся, що цісарське військо повстанці розбили, вхопили за сокири, коси, ножі й иньші господарські предмети, які кому навинули ся під руку і постановили самі боронити приступу до села. Втікати ніхто не гадав. Коло 3 години по півночі почали Маляри уступати, полишаючи двох забитих і багато ранених; з противної сторони перестрілено тільки одному руку. „Ті лицарі, каже автор згаданого листу, були по більшій часті Польяки“.

Цікаве було поведене селян в Лавочнім, селі стрийського округа. В селах Опірці, Лавочнім і Тернавці числила оборона 300 людей. Провід над нею мав Русин, пограничний респіцієнт Іван Мончак і пограничний сторож Едвард Мустафович. Верховинці дуже полюбили обох провідників головню за те, що вміли по руськи читати і писати. За ними готові були скочити і в огонь. Коли в лютім 1849 р. дали знати з Климця до Лавочного, що Маляри хочуть напасти на пограничні села і їх спустошити, тоді селяне вхопили за

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, ч. 18.

коси і вила і побігли перед дім свого священника, де на них чекав вже Мустафович. Незабаром перед домом зібралося 105 людей. Тоді Мустафович виступив наперед і став під'учувати селян, як відпирати напад, покористуючись при тім руською командою. По короткім підготованю виступив з товпи один вислужений капраль і іменем тих 105 „кособорців“ попросив у священника благословеня. Священник промовив до них і поблагословив. Відтак Мустафович, закомандувавши „смотріть! в пів на право!“, повів їх походом через половину, присипану великими снігами. З великим трудом прибули до сусіднього села Вишлова і розквартирувалися по хатах. Тільки що хотіли відпочати по труднім поході, аж в селі піднявся крик і дзвонять на аларм. Кождий вхопив шапку і оружє і побіг перед квартиру Мустафовича. Звідти скорим ходом пішли попід границю до села Жупаня, коло якого довгим рядом розставилися повстанці. Тут зустрінулися вони з цісарським військом. Коли повстанці побачили, що не зможуть опертися, покинули границю і завернули до Верецьких¹⁾. „Косоножці“, простоявши 5 днів на сторожі, вернули також домів²⁾. Таким чином селяни не тільки що оборонили свої власні села перед малярськими нападами, але робили формальні военні екскурсії і патрулі поза район своїх осель.

Про появу малярських повстанців на галицько-угорській границі стрийського округу доносить також скільський кореспондент львівських „Новин“. Наші Верховини, говорить він, стаються що день то ширшим побоевищем з угорськими повстанцями. Найперше гровили вони напасти на Яленковате і Сенечів, одначе їх плян не удався. Дня 28 лютого виправилося проти них 60 людей з Волосянки і прогнали їх з иньших сіл, Новоселиці, Прислопа, Ляхівця, Майдану, Голятина і ин. Розбиті в Новоселиці і Торуню, уступили повстанці до Соймів і Волового, щоби там ждати на поміч зі Сигота. Але командант волосянської залози, сотник Лентсфельд, вдарив 8 марта з півтора сотнями війська на Волове і розбив тамошний відділ повстанців. По тій побіді заняло цісарське військо освободжені угорсько-руські пограничні села і розложилося в них постоем. По галицькім боці лишилося

¹⁾ Село по угорській стороні границі.

²⁾ Зоря Галицка, 1850, ч. 31: С. III., Русини Верховинскимъ въ время мятежи угорской.

тільки 30 жовнірів, які мали попірати селян, що пильнували границі проти берегського комітату і шляху з угорського села Сгудене. Але мадярські повстанці, діставши нові підмоги зі Сиготу, вдарили дня 16 марта під начальством Поляка кн. Вороньцького на цісарські гарнізони і прогнали їх назад до Галичини. Коли вертали з погоні за галицькою залогою, виписали на граничній таблиці такі слова: Pest ist eingenommen, Radetzky in Görtz, Deutschmeister habst Verstand!¹⁾

Тепер для всіх згаданих сіл по угорській стороні настав справдішній страшний суд! „Повстанці стали бездушно мстити ся мечем і огнем, каже кореспондент „Новин“²⁾, а покаравши мешканців, хотіли справді власти до Галичини“. Тому дня 20 марта вирушила ціла волосяньська залога під проводом ген.-майора бар. Барка на границу і в порозуміню зі залогою в Вишкові вдарила на цілий корпус князя Вороньцького, що розложив ся був в Новоселиці і Торуні, а складав ся з відділу власних стрільців, відділу тирольських стрільців, відділу гонведів і всякої збиранини мадярського лядштурму і добровольців; 21 марта досвіта повстанці були розбиті. Більше як 350 людей, між ними багато Поляків, дістало ся до неволі, до 150 полягло на побоевищи, а кн. Вороньцький втік з недобитками до Волового. В утечі казав запалити пекарню, де спалило ся 2000 бохонців хліба. З Волового вирушив незабаром до Сиготу, забираючи зі собою 14 полонених руських селян, що в погоні за ворогом за далеко відбили ся від своїх³⁾.

Подібні напади бачимо і в самбірській окрузі. В ночі з дня 26 на 27 марта, пише кореспондент „Зорі Галицької“⁴⁾, напали Мадяри на підбескидське село Кривку, забрали його і спалили. Крім дрібнійших домашніх річий забрали багато волів, коров і овець. Те саме було і з иньшими селами. Який перестрах ширила тільки одна згадка про мадярські ватаги, видко з факту, що зайшов в Коломийщині і з'електризував цілий округ. При кінци січня вислала військова команда з Рабинець шпіона Івана Пивнюка до угорського села Руско-Полян, щоб там дещо розвідав. Пивнюка в Руско-Полянах Мадяри за-

¹⁾ Новини, 1849, № 16. (Допись в дня 1 марта). ²⁾ *ibid.* № 23.

³⁾ Новини, 1849, № 23. Всі деталі, що дотичать погрому кн. Вороньцького, черпає кореспондент, як каже, з першого жерела. Крім того всі факти, подані в тій дописі, потверджує иньша допись з 26 марта, поміщена в „Зорі Галицькій“, 1849, ч. 26.

⁴⁾ Зоря Галицька, 1849, № 26.

арештували і мали відіслати до Сиготу. Одначе він в ночи з 31 січня на 1 лютого підпоїв варту й утік до Рабинець. Рівночасно з'явило ся в Рабинцях двох угорських хлопів, висланих з Руско-Полян за Пивнюком в погоню і їх там наші селяни арештували і відставили до Коломиї. Той факт викликав загальний перестрах і по цілій Коломийщині розлетіла ся звістка, що малярські повстанці перейшли границю і напали на галицькі села. Зараз в zagrożені сторони виправило ся військо, а крім того заарльжовано віхами селян на цілім просторі аж по Коломию. Родини урядників з Косова, Жабя і ин. стали втікати в безпечні місця. Одначе незабаром виявила ся ціла правда і військо вернуло домів з нічим¹⁾. Повстанців на той раз не було.

Та не тільки нападати на пограничні галицькі села зміли малярські борці за волю — вони зміли бути деколи й великодушними для згаданих сіл... Показали се наглядно після нападу на Волосате. Зрабувавши найперш у згаданім селі велику скількість селянської худоби й забравши 10 Волосатців у неволю, звернули опісля забрану добичу селянам назад — на розказ военного й цивільного адміністратора уніварського комітату. Про великодушність сю супроти Волосатого повідомив згаданий адміністратор пограничні галицькі села окремою друкованою відозвою (Polski Narodzie!), звиваючи їх рівночасно стати — „нашими приятелями“. В противнім разі — грозив „пошукуванем пімсти“...²⁾.

¹⁾ Всі звістки про той переполох беремо в листу Дзюбакевича, що будучи урядником (як видно в листу), відіграв сам при тім епізоді замітну ролю. Лист той, адресований до ясенівського священника Острожинського, до якого Дзюбакевич вислав свою жінку, подає цікаві подробиці, що характеризують той переполох. Повний текст листу див. Додат. № III.

²⁾ Оригінальний текст сеї відозви такий:

Polski Narodzie!

Z prawdziwém zasmuceniém; dowiaduiac się, ze jeden Kapitan z naszéy Armii, z swojā Kompaniia na Wiés Wolosata w Galicyi napad znaczna ilosc Bydla zabral, i 10-im z tamtéyszych mieszkanców, iako niewolnikow.

Dla przekonania: ze lo przeciwko woli Rządu stato się, odsylam zabranych ludzi i rozkazuje Bydta natychmiast zwrócić, a ileby z liczby tych brakowac miało, po przekonaniu sie: pomimo wydanego rozkazu, a zeby, zadne z tego zabitem niebyło: gdyby więc w przypadku się to stato, gotowemi pieniędzmi zaptaconem bedzie.

Narod Wengierski, iako tez i Rząd, cudzéy wtasności nie ząda, ani ma w mysli, inny Narod ukrzywdzić, owszem: zyczy sobie: a osobliwie z swoim sąsiadem, wscislém związku, wiernie i niepodlegle zyc.

Та заки перейдемо до дальших подій, мусимо, щоб не розбивати хронологічної одноцільності нашого образу, кинути оком і по той бік Карпат. Як ставили ся до малярського повстання угорські Русини, як жило ся в ту пору пограничним угорським селянам?

V.

Мадярське повстанє і Русини.

Характер малярського повстаня. — Мадярська революційна агітація між угорськими Русинами. — Маніфест „Головної Руської Ради“ з дня 20 липня 1849 р. до угорсько-руського народу. — Гадка прилученя угорської Руси до Галичини. — Напади малярських повстанців на пограничні угорсько-руські села. — Студене. — Становище угорсько-руських селян. — Відозва ген. майора Барка з дня 25 марта 1849 р. — Критичне положенє угорсько-руських пограничних сіл. — Відозва майора Банґія. — Маніфест Мадярів до галицьких Русинів. — Контр-маніфест „Головної Руської Ради“.

Кошутівське повстанє змагало до того, щоби Угорщину відірвати від Австрії і здобути для неї політичну самостійність. Історичні землі корони св. Стефана мали створити нову державу з центром у Буда-Пешті.

Але на території, замкненій Карпатами, живуть не одні тільки Мадяри. В південній Угорщині є значне число Хорватів, на сході, в Семигороді, живуть Румуни, в північно-східнім куті — угорські Русини, а на заході і західній півночі простягнені землі словацькі. Етнографічна Угорщина, се тільки центр краю.

А між тим про згоду на такий акт усіх тих народів малярські патріоти зовсім не дбали. Вони забрали ся до того діла навіть виразно проти їх волі. Ціла революція приняла отже характер радше національно-малярський, ніж демократичний, і була Славянам крайно ворожа. Той антиславян-

Dla tego zwywamy Was kohani Bracia! niedaycie się przez Waszych Gnębieli zwodzić, bądźcie naszymi przyjaciółmi, bo miałby Was błąd do kroków nieprzyjacielskich, przeciwko nas doprowadzić, miałaby jedna, lub druga Wies z zbrojna reka przeciwko nas wystąpić: przymuszeni będziemy zemsty poszukiwać; coby nam bardzo nieprzyjemnie było.

Niech żyja Polacy i Ich Konstytucyjna wolność.

Dano w Ungwarze dnia 2 go Maja 1849 roku.

Rządca Wojenny i Cywilny, Komitetu Ungwarskiego.

ський характер мадярського повстання вказує й відозва до угорських Русинів, видана „Словацькою Народною Радою“¹⁾. Отже вже з тої причини загал угорських Русинів не пристав до повстання, а навіть відніс ся до нього неприхильно.

Однак аґитація між угорськими Русинами в інтересі мадярського повстання кипіла протягом цілого періоду бурливих 1848—9 рр. Вели її терором і відозвами, але не бракувало також і спеціальних агентів. Одним з таких агентів був угорський Русин Осип Якович, що дуже енерґічно старав ся перетягати руських селян і духовенство на сторону Кошута²⁾. Кого не захопили просьби і погрози, того брали до війська проти його волі. „На два руські села, пише угорський кореспондент „Зорі Галицької“ (1849, ч. 47), з яких в однім перед 2 роками вимерла в голоду половинна народа, забрали 36 хлопів. А що селяни повтікали перед бранкою, то Мадяри зловили чікосами руського священника і хотіли його віддати в рекрути. Але йому удаło ся втічи до Галичини³⁾. І хоч багато Русинів пішло слідами згаданого священника, то все таки були й такі, що не вагали ся прилучити до революції⁴⁾. Коли-ж пізнійше російські війська вступили на угорську територію і потребували інформацій місцевого населення, „Головна Рада Руська“ видала дня 20 липня 1849 р. великий маніфест, заадресований до угро-руського народа. В маніфесті представлена коротко історична судьба України в добі її самостійности, панованя Польщі і Габсбургів, подана історія угорської Русини, і змалюване політичне житє Галичини в 1848—49 рр. Маніфест звиває не слухати агентів Кошута, прилучати ся до ці-

¹⁾ Руський текст відозви був друкований найперше (латинською азбукою а чеською транскрипцією) в чеській часописі „Narodni Noviny“ (1848 № 147.). Сама відозва подана в дод. № IV.

²⁾ Зоря Галицька, 1849, № 47.

³⁾ Як переребирали Мадяри способів в організованю революційної армії, показує той факт, що насильно асентирували одну жінку, яка походила з Яленковатого і пішла на Угорщину на зарібок. Коли покінчила ся революція, вона вернула домів зі всім оружєм у військовім гонведським мундурі (Зоря Гал., 1850, № 35).

⁴⁾ Пр. вразу багато священників в мункачівського комітату стало разом з їх єпископом Поповичом по стороні повстанців, хоч потім, як в Угорщину вступило російське військо, звійний Добрянський відвернув Поповича від Кошута (Granyi et Chassin, Histoire politique de la révolution hongroise 1847—1849, I, 311.; див. також Т. Ревакович, До галицько-угорських відносин 1848/9 р. (Занієски Н. Т. ім. Ш. т. LXVII).

сарських військ, а російську помічну армію інформувати. За те, коли впаде революція, угорська Русь скорше получить ся з галицько-буковинською і здійснить ся ідеал тогочасних Русинів¹⁾.

Гадку — відірвати ся від Угорщини і прилучити ся до Галичини піднесли угорські Русини в 1848 р. В 1849 р. висилають вони до Львова свого делегата, що отверто заявив перед галицько-руськими політиками в „Головній Раді Руської“: „Угорські Русини бажають, щоби від Угорщини були відділені і як у політичнім, так і адміністраційнім згляді були прилучені до руської часті Галичини“²⁾. В тій справі вислали були навіть просьбу до цісаря і тепер через делегата просиди „Головну Раду Руську“, щоб і вона поперла їх заходи. Розумієть ся, члени „Головній Раді Р.“ радо на те пристали і таким чином угорські Русини опинили ся там, де опинили ся їх галицькі одноплемінники. „Не тільки наші Русини, каже незвідний автор С. Ш. в „Зорі Галицькій“³⁾, але і руські мешканці Угорщини попід границю були одної гадки і хоч зі страху перед Мадярами, що пустошили надграничні села і богатых Русинів, які не хотіли виречи ся вірности для цісаря, повісили і помордували, не виступали проти них явно і не показували на зверх своєї вірности і добрих намірів, то все таки зберігали в своїх серцях „благодуже“ до милостившого монарха“. Але подекуди були й такі Русини, що не злякали ся навіть смерті і виступили проти Малярів з оружжем в руках. Багато втікало до Галичини.

І справді, пограничні руські села в Угорщині витерпіли в тих бурливих часах не меньше лиха від пограничних сіл у Галичині. Ті останні бодай мали свою оборонну організацію і вона в богатых разях перехрещувала мадярські пляни. По угорській стороні такої оборони не було. Але при всім тим та-мошні селяни не капітулювали, а коли прийшла прикра хвиля, боронили ся не меньше завзято, як і по сім боці Карпат. Одним з таких сіл, що найбільше потерпіло від ворожих атаків, було Студене⁴⁾. І так з 21 на 22 марта напав на нього один відділ повстанців. Та зараз збігли ся у великім числі селяни

¹⁾ Див. Додаток № V.

²⁾ Зоря Галицька, 1849 № 29.

³⁾ Ibid. 1850, №№ 31, 33, 35. — С. Ш. Русини Верховинскіи въ время мятежи угорской.

⁴⁾ Зоря Галицька, 1849, № 29; Новини, 1849, № 23; також Т. Ревакович, op. cit.

і з'оружені вилами і косами окружили ворогів зі всіх сторін. Вони зажадали від повстанців, щоби ті зложили оружжя і пішли з ними до Волосянки до ген.-майора Барка. Розуміється, повстанці не хотіли на таке згодити ся і зараз почав ся страшний бій. По стороні Мадярів упало 11 людей, між тим 1 офіцер, а 10 забрали селяни до неволі. Між тими десятьма було 4 угорських Русинів, яких Мадяри присилували проти їх волі йти з ними. Тепер вони вернули домів. Студенецькі селяни вислали зараз своїх післанців до граничного надстражника Ів. Мончака в Опорі з запитом, що мають робити з полоненими. Мончак, передавши провід над своїми 300 „косоносцями“ — селянами опорецькими, лавочинськими і тернавськими в руки надстражника Е. Мустафовича, сам пішов зі стражником Зборовським, молодим верховинським стрільцем з Опірця Петром Хоминцем і студинецькими післанцями до Студеного. Тут забрав тих 10 полонених повстанців і під сильною ескортою повів до Волосянки до ген.-м. Барка. Між тим розійшла ся між селянами вістка, що новий мадярський відділ напав на Мончака і повів його і товаришів на шибеницю. Зараз окружили селяни свого вождя Е. Мустафовича і зажадали від нього, щоби пустив їх в погоню за повстанцями. „Панцю наш — говорили до надстражника, — як ми не підемо проти Мадярів тепер, то вони, коли прийдуть в наші села, то нас пограбують і позабивають, а вже й так все одно умирати; що буде то буде! А нашого начальника коли не живого, то хоч мертвого мусимо дістати, щоб його хоч по християнськи похоронити, або на тім місци, де він погиб, всі поляжемо“! Тими словами Мустафович дуже зворушив ся і навіть заплакав. Коли післанці не вертали, тоді згадані селяни, позастромлювавши коси і вили у сніг, самі поклякали в правильнім ряді на коліна і, піднісши очи до неба, молили ся зі зложеними руками. „Не можу того всього описати, каже висше згаданий автор, з яким чутем серця все то діяло ся“. Вкінці вістка про полон Мончака показала ся неправдивою а тоді між селянами запанувала велика радість¹⁾.

Як бачимо, угро-руські селяни не тільки що самі боролися перед повстанцями, але стояли в тіснім контакті з галицькою обороною і з командантом погранича ген.-м. Барком. Тому він дня 25 марта видав до них руську відозву, де ста-

¹⁾ Зоря Галицка, 1849 № 29.

раєть ся потішити їх надією, що повстане вже незабаром буде здавлене, а їм всі страти повернуть ся¹⁾.

Тим часом терор повстанців ставав чим раз сильнішим, положене пограничних селян чим раз критичніше. „Цілий Мармарош, каже кореспондент „Новин“ (1849, ч. 3), і подальші угорські землі аж по Тису дуже прихильні нашому цісареві, бо де-ж Русин не був вірний правому Монархові. Але тому дροжить перед найлютішим тероризмом; вистане одно слово, щоби повиснути на шибиниці“²⁾.

Дня 1 цвітня в неділю рано надійшов до Студеного сильний відділ Мадярів, зложений з 1000 людей. Студинецькі се-

¹⁾ Оригінал відозви такий: „Честній Оугорско-Рускій Селяны! Со великимъ оудовольствіємъ принявъ емъ наочный доказъ Вѣрности Вашей къ возлюбленному Императору нашему Францѣшку Іосифу; по ще со бѣльшою болѣзней сердца моего дѣзнавъ емъ ся, що за святе тое чувство, ѡдъ вѣроломныхъ мятежниковъ, тыхъ вороговъ супокою и долѣ ѡтчины Вашей, много кривдъ и оутрати маєтку понеслисте.

Чествій Селяны! Оуже не обавъ ляже дѣлая сила тыхъ богомерскихъ супостатовъ, сотренная хоробрими Австрійскими Полки, и вѣруємъ Богу, же миръ, щастя и доля скоро повернуть назадъ въ краины нашего Милостивого Царя; днесъ але мило ми єсть для Вашей потѣхи тое вамъ возвѣстити, же Ёго Величество нашъ возлюбленный Императоръ и Король Францѣшокъ Іосифъ въ ревнительѡмъ миролюбїи своемъ и о тыхъ нещастныхъ, що задля непоколебимой Вѣрности къ Нему, черезъ мєсть ѡ довольство мятежниковъ маєтокъ и добитки свои пострадали, не залишивъ милостивон тямки, и же Ёго Превосходительство Благороднѣйшїй Фельд-Маршалокъ Князь Виндиш-Грецъ во имя Ёго Величества полною властею въ Оугорщинѣ дѣйствующій въ согласїи оногo отеческо-царского попеченїя, ѡдозвою своек въ дня 10 марта въ Буда-Пештѣ данного, всѣмъ тымъ, котрї за непоколебиму Вѣрнѡсть къ правому своему Владѣтелю якову ю шкodu на маєтку своимъ понесли, або ще могутъ понести, надає право полнои надгороды ѡдъ Высокого Правительства ожидали.

Маючи новий той доказъ печаливой любви Ёго Величества къ Вѣрнымъ своимъ, не уставайтежъ и надалъ въ Вѣрности Вашей, лучѣть ся въ одну гадку, потѣшайте и вєспирайте ся взаимно милостїю Христа Спасителя и держѣть ся надѣи, же скоро тѡлько супокой на нашу землю поверне и правная слобода меже народами Австрїй зацвите, вверне ся и Вамъ Ваша оутрата.

Волосянка, дня 25 марта 1849.

Баронъ Барко ц. к. Ён. Маїоръ и начальникъ Пограничя. (Див. Зоря Галицка, 1849, ч. 26).

²⁾ Пр. один Жид зі села Торуня перенїс на угорський бїк одно число „Зорї Галицкої“ і дав селянам читати. Довїдали ся про то Мадяри і Жида за се повисили (Новини. 1849 ч. 23).

ляни побачивши перед собою таку перевагу, почали втікати зі села. Тоді повстанці кинули ся на село і настав страшний рабунок. Найперше виносили з хати все, що мало тільки яку вартість, клали на вози, запрягали селянські воли і відвозили в безпечне місце. Порожні хати підпалювали. Котрі селяни пробували боронити ся, то повстанці стріляли до них до хат. Все нищили, що тільки попало в руки. Навіть сільська церква не устояла ся. Повстанці впали до середини, поперевертали престоли, церковні риви порозмітували по болоті, цінні книги подерли на шматки, а з червоних хоругов поробили чабраки на коні. Навіть до образів стріляли з рушниць¹⁾. Веїх хат в селі згоріло 114²⁾.

„Гей братця! — кличе кореспондент „Зоря Галицької“.

Чи то Турки, чи Татари?

Чи Атилї горди дикі?

Ні то Турки, ні Татари,

Ні Атилї горди дикі;

То плекаці Ракузанів³⁾:

То Мадяри!

Підчас тої господарки повстанців в Студенім, Е. Мустафович розділив оборону сусідних сіл на три части по 100 людий під проводом І. Мончака, І. Зборовського й І. Релїха і хотїв їх обскочити з трьох сторін. Але повстанці завернули від границі і пішли до села Пилипця.

По тім грізнім акті мадярських борців за волю видав їх провідник майор Бантїя не меньше грізну відозву до угорських селян⁴⁾. „Вы потупляете тоту свободу, — говорить він в тїй відозві, — которую їдъ насъ Царь ѳдтяголь и которую Мадарекая краина прешлой яри насъ обдарила. Вы неблагородниї — на насъ зброительно пѳднимаєте ся. Мы свѳтлостїю есьме обдарили горы Карпацкіи, дабы есьте видѳбли свѳтлосе свободы соньце, а вы непрїятельного фѳедьвера (стрѳльбы) дымомъ его

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, № 29 (Допись з Волосянки); Новини, 1849, № 26.

²⁾ „Нещасливці в тих сіл ходять тепер товнами по Опорі, Хащовани і Волосянці в холоді і голоді з дрібними діточками без найменьшої надїї на кавалок хлїба на завтра“ (Новини, 1849, № 26).

³⁾ Ракузани = Австрїїці.

⁴⁾ Відозва заадресована „Верховиньському народови!“ а підписаний „Бантїя, Маїоръ и полномощїй начальникъ Верховини“ (Зоря Галицка, 1849, № 29).

замрачаєте. Вістно вамъ да будетъ, же солнце ся черезъ хмары перебило. Снераль Бемъ одобраль Єрдель (Семиградщину), выгналь Оурбана, Пухнера, Говѣча, Чермана, Грецера, и сымъ на помочь прибѣжающаго Москаля. — Нашое славное войско при Солноцѣ Вѣндиш-греца такъ побидо, же на мѣстѣ бытки 4000 лежало оумершихъ изъ царского войска. Самъ Вѣндиш-грець на той духъ изъ Четледу до Гоура (Гоуга) переложилъ свѣй воинскій квартѣль. Бемъ, Вешшеръ, Дамяничъ, Гергей, Перцель, всягди перемагають царскихъ. Соньце свободы внятъ высвѣтило, людѣе просвѣщають ся. Токмо вы ся наvertsаете во тьму и слѣпоту, но памятайте, же тьму токмо грѣхъ глядасть. Не давайте ся братя отъ царскихъ катунь переважовати. Васъ тымъ дурять, же мы вашу вѣру хочеме показити; но знайте, же теперь народы только єдину вѣру свободы имѣють. Вы позоставайте во вѣрѣ вашѣй правдивѣй и хвалѣте Бога тимъ чиномъ, котрымъ вашѣ отци хвалили. Не вѣруйте возбуждателямъ; они васъ возбуждають противно насъ, а єгда мы орацкимъ (оугорско-краевымъ) войскомъ на правый путь притѣгаєме, тогди они васъ самыхъ лишать, и про нихъ и за нихъ вы кару прѣймаєте. Памятайте же, аще и по сєму со царскими въ побратимствѣ будете ся нахождати и противно ораца бороти ся, пропаде все наше имѣнїє, и села ваши изъпалятъ ся, якъ никогда Содома и Гомора изгорѣла. И про то братїя! зкладѣте фєдверѣ (боронѣ) вашѣ, будьте покойно, будьте вѣрній Ораца — мы васъ будемо сохраняти, противо фальшивыхъ вашихъ неприятели“.

Коли розкинено таку відозву, то не дивно, що „селяни втікали в ліси, забираючи зі собою худобу і хто що міг“¹⁾. Мешканці з Головецька, Тухлі, Либохори, Славска, Рожанки, Яленковатого, Волосянки, Хащовані, Опірця, Лавочного, Тернавки, Вишлова, Жунаня, Хітари і Климця з охотою прилучали ся до жовнірів з полку Deutschmeister і Hartmann, хоч з першими говорили тільки на міта²⁾. Те саме робили селяни і по тім боці Карпат.

Крім висше поданої відозви видали Мадяри ще иньшу, адресовану до Галицьких Русинів, де взивали їх покинути вірність Габсбуртам а прилучити ся до революції. Щоби реагувати на той зазив, оголосила „Головна Рада Руська“ у Львові дня

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, № 35.

²⁾ *ibid.*

1 мая всенародний маніфест¹⁾, де перестерігає галицьких Русинів перед симпатіями до мадярського руху і взиває до вірности віденському правительству. Маніфест сам по собі досить цікавий і служить одним з причинків до характеристики політичних поглядів тодішніх руських проводирів. „Вѣтеръ бурный, каже між иньшим ся пересторога, котрый такъ безустанно вихрить и пожогу щоразъ дужше роздуває, росносящи огонь на вси стороны по нещаснѣй крайнѣ, заносить оуже дымъ и на сесю сторону, на наше обѣйстя: начальники бо повстанія мадярского, якъ вѣсти маемъ, переслали сюда до Русинѣвъ Галицкихъ одозву, взиваючи, щобы мы, оставивши дорогу правости и вѣрности Монарсѣ, нею же доси поступаемъ, пѣшли манѣвцями въ слѣдъ за ними, а обѣцаючи золотѣи горы пускають намъ дыму туманы. Знаемъ, же смьслъ здоровый кожного Русина правого ѳткне покушеніе тоє ѳдъ себе съ обуренемъ: котрыйже бо будетъ такъ малоумнымъ, абы пустивши ся живого, шукавъ мертвого, кто такъ плохимъ, абы ся давъ оувести обѣтницами?... Нащожъ намъ свободъ жебрати зъ ласки чужои, коли мы вѣрностію незвихненою набули права до всего того, що тѣлько народъ передъ лицемъ правительства розумно жадати може. И маемъже покинути право а спустити ся на ласку? Потерпѣмъ хвильку еще, а плоды власныхъ оусилованій и витревалости будутъ солодшій надъ всякѣи даровизны чужѣи, котри въ гойности зъ ласки нѣби привернени, зъ оуподобанія скоро ѳдобрани бути можуть... Братя, есть то справа чужа. Мадярове хотять ворохобникамъ нашего краю, ревнымъ соучасникамъ своимъ, на взаемъ бути помочнымъ въ выставленію давного царства польского, и тымъ способомъ вывязати ся за нихъ удѣль сердечній въ теперѣшній вѣйнѣ, а при тѣмъ утворити собѣ приязное сусѣдное паньство и такъ одни и други на баркахъ Русинѣвъ и инныхъ Славянъ восносити ся хочуть. Хвалять ся, що воюють за вѣльностъ; идѣтъ до Седмограду, пытайте Сербѣвъ, подивѣтъ ся на тѣи многіи села съ шумомъ спаленіи, на тѣи родини по чужихъ сторонахъ безъ притулку блукаючіи; поражуйте побитіи невинніи дѣти, и зрозуміете засади ихъ вѣльности“... Дальше згадує ся про гнет Руси під Польщею і Угорщиною і про те, що тоді ані Мадяр, ані Поляк не бачив в Русині собі рівного. А тепер „то они накидують ся намъ на пѣстунѣвъ и неустаннымъ своихъ жичливостей изну-

¹⁾ Зоря Галицка, 1850, № 36.

ренємъ одотхнути намъ не дають, а прїязними братерськими обятїями мало по удусять. Зъ якої причини, каже манїфест, така опївка имъ такъ пожадана, не треба великого бистроумїя, щоби одгадати“... Вкінци взиває галицьких Русинів, щоби сильно стояли при тронї Габсбургів і надїяли ся за те заплати...

VI.

По нацифікації Угорщини.

Розвій подій на Угорщинї. — Апогеї революції. — Детронізація габсбурьсько-льотаринської династії й проклямованє Угорщини незалежною державою. — Російська поміч. — Капітуляція Малярів. — Розв'язанє оборонної організації селян.

Та як йшли події в самій Угорщині?

З кожного погляду прискореним темпом.

В цвітні 1849 р. обняв головний провід над малярською армією Гертей і по цілім ряді побід над австрійськими військами прийшов в тріумфі під Буда-Пешт. Так само Перчель війшов побідно до Бачки і Банату, а твердиня Арад капітулювала. Карльсбург і Темешвар, майже останні точки, що на цілім південнім сході були ще в руках австрійських залог, були обложені. Незабаром малярські війська освободили від австрійської залоги Коморн, а дня 21 мая заняли по хоробрій обороні столицю Буду. Революція досягла свого апогея, але заразом і зворотної точки. Розважнійший Гертей, видачи ворога хвилево поконаним, виступив з гадкою помирити ся з династією. Одначе більш палкий Кошут тому спротивив ся. Надармо старали ся оба провідники на короткий час перед останніми децидуючими подїями порозуміти ся. Порозуміння між ними не знайшло ся. Кошут зважив ся на рішучий крок і той крок знівечив всі малярські надії. Угорський сойм у Дебричині проголосив Угорщину політично незалежною і здетронізував габсбурьсько-льотаринську династію.

Тепер Австрія зажадала російської помочи. Одна російська дивізія перейшла до Угорщини через Буковину, друга під проводом Лідерса через Семигород, а головна армія під Паскевичом в силі 130.000 людей вступила до Галичини. Военне щастє перекилило ся на сторону сконсолідованих монархів і Малярі чим раз більше уступають із добутих позицій. Цісарська головна армія взяла штурмом Рааб і облягла Буда-Пешт; Гайнав здобув осідок малярського правительства Сеґедин і по-

бив Дембінського коло Серету. Відтак завдав Мадярам під проводом Бема страшний погром коло Темешвару. Незабаром потім Кошут зложив свій уряд, а самотнім диктатором став Гертей. Одначе того розгону, з яким тепер малярська революція летіла до упадку, вже ніяк не можна було стримати. Дня 13 серпня 1849 р. капітулював Гертей коло Вілягошу перед російським генералом Рідігером.

Угорщина стала знов австрійською провінцією, — і потреба руської селянської оборони минула.

Одначе граничну оборону ще не зараз розв'язано, бо декуди по гірських провалах і ярах ще зустрічали ся недобитки малярських ватаг. Її розв'язали аж пізно в осени.

Опис самого акту розв'язання подає кореспондент з Богородчан¹⁾. О 9-тій год. з рана, пише дописувач-учасник, почали сходити ся до Богородчан всі відділи зі сіл зі своїми хоругвами. Наймлена музика пригравала військовий марш. Коли вже всі зійшли ся, уставлено їх на широкій площі (міській толоці) в три ряди проти шатра, виставленого для відправи торжественного богослуження в подяку Богови за привернене спокою і збережене нас від нападу повстанців. Службу Богу відправляв торжественно з услогою діяконів вислужений намісник²⁾ і парох зі старих Богородчан о. Кропильницький. Підчас Служби Божої промовляв до народу місцевий парох, звиваючи його до подяки Богови за привернене спокою і накликаючи до складки на тих нещасливих, що стали в тій війні каліками, неспосібними до служби і зарібку³⁾. По пісні подяки „Тебе Бога Хвалим“ промовив до народу ще сам о. Кропильницький. Богослуженне закінчило ся „Многолітєм“ цісареві і „народною піснею“⁴⁾, відспіваною учителем Г. Черепашинським і вивченими ним школярами. Краси співу присутні не могли нахвалити ся. Підчас Богослуження давав відділ стрільців огневі сальви. По Богослуженню уставили лянштурм в чотирикутник і так він ждав поки не прибудуть начальники станіславівського округу, заступник старости і військовий командант. Коли прибули, промовили до вібраних селян і подякували їх іменем краю і правительства за вірність Габсбургам і оборону краю. Відтак ціла та оборона, яку за звинність і бодрість духа хвалив сам командант, перехо-

¹⁾ Зоря Галицка, 1849, № 88 (з дн. 28 жовтня).

²⁾ декан.

³⁾ В наслідок тої промови вібрано на ту ціль 18 ар.

⁴⁾ цісарський гимн.

дила перед ним в найбільшій порядку; наперед кіннота, відтак стрільці а на останку всі піші відділи. По тім всім селяни розвійшли ся домів.

З такими церимоніями розвязували оборонну організацію — і знов мусимо замітики — в станиславівським окрузі. Чи в иньших округах послужив той самий шабльон і чи організація перетривала до того самого часу, на певно не знаємо. Принаймень в тогочасних часописях нема про то ніякої згадки. Правдоподібно таких церимоній в иньших округах не було і організація, здасть ся, зниділа сама собою. Що найбільше повідбирали від селян пальне оруже, що впрочім було заповіджене в однім з організаційних плянів.

Д О Д А Т К И.

№ I.

PLAN

zur Organisirung des Aufgebotes an der ungarischen Gränze
des Stanislawower Kreises.

A) Bildung der Bezirke.

I. Bezirk. Hauptort Delatyn, hiezugehören die Gemeinden, Luh, Dora, Zarżyn, Dobrotow, Łanczyn, Łojowa, Ostaw biały, Ostaw czarny, Potok czarny.

Ferner gehört hierher der Filialposten in Mikuliczyn mit den Gemeinden Jamna, Jablonica.

Anmerkung. Dieser Bezirk samt Filialposten begreift das Pruththal in sich, durch welches eine chausseemässige Strasse nach Körös-mözö in Ungarn führt. In Bezirke des Filialpostens namentlich bei Podlesniow befinden sich mehrere Engpässe, die durch Abtragen der Brücken und Abgraben der Strasse gegen eine bedeutende Uebermacht vertheidigt werden können. Von Delatyn geht die Verbindungslinie mit dem Kolomeaerkeise über Ostaw biały und czarny nach Pecenizyn.

II. Bezirk. Hauptort Nadvorna. Hierher gehören die Gemeinden, Strymba, Pniow, Nazawisau, Majdan górny, Tarnowica leśna, Hwozd, Mołotkow, Bitkow, Pasieczna, Zielona.

Anmerkung. Dieser Bezirk begreift das Thal der Nadwornor Bistritza. Nadworna liegt an dem Knoten der nach Stanislawow führenden Strassen.

III. Bezirk. Hauptort Sołotwyna. Hierher gehören die Gemeinden, Markowa, Babeze, Maniawa, Zarżyn, Manasterczany, Starunia, Zuraki, Rakawice, Krzywice, Jablonka, Bogrówka, Porohy, Dzwiniacz, Kosmacz, Rosulna.

Anmerkung. Dieser Bezirk begreift das Thalgebiet der Sołotwinaer Bistrica. Von Sołotwyna geht die Verbindungstrasse über Rosulna nach Krasna Stryjer Kreises.

IV. Bezirk. Hauptort Bohorodczan, hierzu gehören die Ortschaften, Lachowce, Hlebówka, Chmielówka, Sadzawa, Glemboko, Lysiwka, Hryniówka, Niewoczyn, Alt-Bohorodczan, Stebnik, Lysin, Alt-Lysin, Pladca, Iwanikówka, Zabereże, Pochówka, Horoholina.

Anmerkung. Durch diesen nicht an die ungarische Gränze, stossenden, daher in zweiter Linie befindlichen Reservebezirk führt die Chausse von Nadworna nach Stanisławów.

V. Bezirk. Hauptort Tyśmieniczany. Hierzu gehören die Gemeinden, Cucylów, Wołosow, Grabowice, Przeróśl, Fitkow, Kamienna, Bratkowce, Chomiakow, Czerniejów, Chryplin.

Anmerkung. Durch diesen ebenfalls in zweiter Linie befindlichen Reservebezirk geht die Privatstrasse von Nadworna nach Stanisławów.

B) Bestimmung der Führer.

I. Bezirk. Nach Delatyn wird verlegt 1½ Compagnie Infanterie, von welcher ein Commando von 1 Offizier und 90 Mann in den Filialposten bei Mykuliczyn vorzuschieben sind.

Politischer Seits wird mit der Leitung dieses Bezirkes betraut Konceptspraktikant Bloński unter Oberleitung des Kreisskomisärs Ostermann.

Ausserdem stehen zu Führern zu Gebotte; von der k. k. Finanzwache; 3 Respicienten und 28 Mann: [...] vom Caal Wirtschaftsamte Delatyn 4 Förster, 2 berittene Hajduken und 80 mit Gewehren bewaffneter Bergwerksgarden; — Ausserdem befinden sich unter der Bevölkerung eine Menge Militär-Abschieden, welche als Führer verwendet werdem können.

II. Bezirk. Nach Nadworna wird verlegt 1 Compagnie Infanterie. Politischer Seits wird in diesem Bezirke aufgestellt der Strassenkommissär Lutz in Nadworna unter der Oberleitung des Kreiskommissärs Ostermann.

Ausserdem können als Führer bestellt werden: von der k. k. Finanzwache 1 Resipient [Zgórski] mit 16 Mann; — 20 mit Gewehren bewaffnete Gebirgsschützen und die Militär-Abschieder, endlich von der Glashütte in Majdan górny mehrere zum Theil mit Gewehren bewaffnete Arbeiter.

III. Bezirk. Sołotwina. Politischer Seits Kreisskommisär v. Hehn. — Ausserdem können als Führer verwendet werden: von der k. k. Finanzwache 1 Resipient und 4 Förster nebst 3 berittenen Hajduken, 60 Gebirgsschützen mit Gewehren bewaffnet; — vom k. k. Sudamte in Rosulna 30 Mann mit Gewehren bewaffneten Bergwerksgarden; — aus der Bevölkerung Militär-Absieder.

IV. Reserve-Bezirk Bohorodczan. Politischer Seits Kreisskommisär Modes. — Sonst sind als Führer disponibel: Oberförster Jesser mit 5 Förstern und 50 mit Gewehren bewaffneten Waldbegern; der Hauptman der Lysiecer Nationalgarde und Militär-Abschieder.

V. Reserve-Bezirk Tysminiczany. Politischer Seits Kreisskommisär Burkhart. Aus der Bevölkerung Militär-Abschieder und mehrere mit Gewehren bewaffnete Bauern.

C) Bestimmung der Zahl waffenfähiger Männer.

Nach dem Conscriptionssummarium wurde die Hälfte der sammtlichen männlicher Bevölkerung in runder Zahl Waffenfähig eingenommen. Hiernach ergab sich folgende Zahl der Waffenfähigen Männer:

I. Bezirk Delatyn.	II. Bezirk Nadworna.
Delatyn 700	Nadworna 1.200
Łuh 100	Strymba 100
Dora 200	Pniów 800
Zarżyn 400	Nazawiorow 150
Dobrotow 150	Majdan górny 150
Łanczyn 500	Tarnowica leśna 150
Łojowa 100	Hwozd 300
Ostaw biały 400	Molotkow 200
„ czarny 200	Bitkow 300
Potok czarny 200	Pasieczna 500
Zusammen (?)2.900	Zielona 400
	Zusammen 4.250

III. Bezirk Solotwina.

Solotwina	500
Markowa	150
Babcze	300
Maniawa	300
Zarzyce	100
Manasterzany	150
Starunia	400
Zuraki	300
Rakowici	100
Krzywice	100
Jablonka	150
Bogrówka	800
Porohy	500
Dzwiniacz	100
Kosmacz	150
Kosulna	200
Zusammen	3.580

IV. Bezirk Bohorodczan.

Lachowce	350
Hlebówka	200
Bohorodczan	800
Chmielówka	80
Sadzawa	250
Glemboka	200
Lesiówka	80
Hryniówka	100
Niewoczyn	200
Alt Bohorodczan	600
Štebnik	50
Lysice	500
Alt Lysice	300
Iwanikówka	200
Zabereże	70
Horoholina	400
Pachówka	150
Zusammen	(?)4.830

V. Bezirk Tysmieniczany.

Tysmieniczany	300	Kamienna	150
Cucylów	150	Bratkowce	200
Wołosow	150	Chomiakow	100
Grabowice	250	Czerniejow	450
Przerósl	200	Chryplin	150
Fitkow	150	Zusammen	2.250

D) Bestimmung der Alarmplätze.

Zu Alarmplätzen für die auf zubietenden Gemeinden werden die Hauptorte der Bezirke bestimmt, daher im

I-ten Bezirk	Ort Delatyn.
Filialposten	„ Mikuliczyn.
II. Bezirk	„ Nadvorna.
III. „	„ Solotwina.
IV. „	„ Bohorodczany.
V. „	„ Tyśmieniczany.

E) Aufforderung der Geistlichkeit und der Gemeinden.

Die Behlerung der Gemeinden über den Zweck des Aufgebotes und die Aufforderung der gr. kat. Geistlichkeit wird durch die beiliegende Gedruckte Aufforderung geschehen.

F) Bestimmung der Waffen.

Die mit Feuergewehren und sonstigen Hieb und Stichwaffen versehene Leute haben mit diesen, — der Rest mit aufgefplanten Sensen und Hacken zu erscheinen.

Wegen Ablieferung der allenfalls nothwendigen Munition wird das Stanislawower k. k. Brigade-Commando die Einleitungen treffen.

K. k. Kreissamt Stanislau am 14 Januar 1849.

(Бібл. Наук. Тов. ім. Ш. рукоп. № 19, п. в. Записки Остермана т. I, ст. 521—522).

№ II.

Спис Поляків, що зносили ся тайно з малярськими повстанцями, виданий краєвою президією для станиславівського староства дня 15 мая 1849 р.

Ich habe mit dem General-Commando Präsidium im Betreff des ungehinderten Übertrittes der ungarischen Gränze durch den Confidenten Stokowski gepflogen, und es ergieng in folge dessen an das Stanislauer k. k. Truppen-Brigade-Commando die entsprechende Weisung. Es dürften gegenwärtig in dieser Beziehung keine Anstände sich mehr erheben, nur muss ich E. W. dringeng bitten im Sinne meines Erlasses vom 29 März d. J dem k. k. Mililär mit aller Bereitwilligkeit und Zuvorkommenheit wie sie es bis jetzt gethan haben, fortan zu begegnen, und insbesondere in Angelegenheiten, welche die Gränzbewachung oder den Dienst vor dem Feinde betreffen, stets im engsten Einvernehmen mit dem Militärbehörde vorzugehen, und die jenen Einleitungen zu treffen, welche dieselbe im interesse des Dienstes für nothwendig findet.

E. W. wollen in diesem Sinne auch den Kreiskommisär Osterman zu einem gleichmäsigen Benehmen anweisen, und ihm insbesondere be-

deuten, dass er nicht zu oft und nicht auf eine auffallende vertrauliche Weise mit dem Confidenten verkehre, weil hiedurch auch Stokowski gegen sich bei den Umsturzmännern Misstrauen erwecken würde und die Sache verrathen werden könnte.

Die dem Schreiben vom 9 d. M. beigeschlossenen Briefe stelle ich ihnen in [...] zurück. Nur der Brief mit der Adresse: Felix Sroczyński enthielt den inliegenden kleinen Zettel, auf welchem das gegenwärtig Ersichtliche mit chemischem Tinte geschrieben war.

Diese Briefe liefern wichtige Daten über das innige Einverständnis der revolutionären Partei in Galizien mit den ungarischen Rebellen, und es erscheinen neue Personen wegen dieses hochverrätherischen Einverständnisses kompromittirt.

Aus dem an Hankiewicz gerichteten Schreiben kommt hervor, dass der von ungarischen Rebellen zur Anwerbung der galizischen Insassen für die Rebellenarmee und zur Unterhaltung des Verkehrs mit den Revolutionsmännern in Galizien bevollmächtigte Teofil Wański, eigentlich Theofil Klimkiewicz, heisse, ein Sohn des Vinzenz, leiblicher Bruder des Roman Klimkiewicz sei, sich seit mehreren Jahren in Ungarn als polnischer Emisär aufhalte und im J. 1848 mit der Bildung polnischer Legionen für Ungarn sich befasste.

Der an Felix Sroczyński adresirte Brief bezeichnet mehrere neue Personen. Es wird der Verdacht rege, dass der Maxymówker Eisenwerkspächter Anton Klimkiewicz mit dem Theofil Klimkiewicz im engsten Bündnisse stehe, und einer der Hauptleiter der ungarischen Umtriebe in Galizien sei.

Sein im Briefe gedachter Konfin. K... d. i. der polnische Emigrant Thomas Krzyżanowski wurde bereits ausser Land geschafft, — und ich treffe unter Einem die Verfügung, dass Anton Klimkiewicz, der nach russ. Polen zuständig, in die Heimath zurückgeschafft wurde. Die übrigen in den rückfolgenden Briefen erwähnten Personen wird der Confident näher zu bezeichnen wissen. E. W. wollen insbesondere über die näheren Verhältnisse des Theofil Klimkiewicz, so wie in Bezug auf den P. Wiktor, und den mit dem Spitznamen Robespierre bezeichneten Geistlichen, dann in Bezug auf die in dem geheimen Zettel gedachte Kossutsche Depesche genaue Auskünfte einholen, wobei ich ihnen bemerke, dass ein Wiktor Gutsbesitzer im Sankter Kreise ist.

Bezüglich der polizeilichen Überwachung des Mandateurs Karl Nawrocki in Kamionka Strumiłowa Złoczower Kreises, des Post-

meisters in Horodenka und des ex-Mandateurs Karl Korczyński in Strylce Kolomyer Kreises ergeht gleichzeitig an die betreffenden Hl. Kreisvorsteher die [...] Weisung. Auch treffe ich die Verfügung, damit der Pächter von Kniazoluka nach Stryj geschafft, und ex offo auf den [...] gestellt werde, im Falle der Unta[u]glichkeit oder eines für ihn sprechenden gesetzlichen Befreiungsgrundes in der Kreisstadt unter eine Strenge polizische Aufsicht gestellt wurde.

Über die Art, in welcher Sie des Emisärs Łękowski habhaft zu werden beabsichtigen, habe ich nichts einzuwenden, nur bitte ich sich des Erfolges zu versichern, und dem Konfidenten zu bedeuten, dass seine erfolgreiche Mithilfe bei der Ausforschung und Anhaltung des Łękowski ein besonderer Beilag für die Korrektheit seiner Handlungsweise werde angesehen werden. Wenn E. W. von dem Gränzübertritte des Łękowski über Ludwikówka oder über einen anderen Ort sichere Kenntniss erlangen, so wollen Sie mit dem betreffenden Hl. Kreisvorsteher sich schleunigst ins Einvernehmen setzen, um die nothwendigen Uiberwachungsmassregeln zeitgerecht vorzubereiten und die Verhaftung dieses Emirärs zu verfügen.

Der gegenwärtige Aufenthalt des Eustach Ryłski konnte nach einer Anzeige des Sanoker Kreisvorstehers bis nun nicht ermittelt werden. Wegen der besonderen Gefährlichkeit dieses Individuums treffe ich gleichzeitig die Verfügung, damit die Nachforschungen eifrigst betrieben werden, und Ryłski im Betrachtungsfalle unter Eskorte nach Stanislawow abgestellt werde. E. W. wollen denselben bei seinem Eintreffen in Stanislawow ex offo auf den Asentplatz stellen und im Falle er untauglich befunden werden sollte, in Stanislawow selbst einer strengen polizeilichen Aufsicht unterziehen und bis zur Dämpfung des Aufstandes in Ungarn ihm die Entfernung aus der Kreisstadt nicht bewilligen. Sollte er auch dann non durch sein Benehmen zu der Wahrnehmung einer Fortsetzung des Einverständnisses mit den Rebellen Anlass geben, so ist er in Haft zu nehmen.

(Бібл. Наук. Тов. ім. Ш., рукоп. № 19 п. з. Записки Остермана, ч. I, ст. 543—545).

№ III.

Лист Дзюбакевича до о. Йосифа Острожинського, пароха в Ясє-мєві зорішнім, в днї 4 лютого 1849 р. в справі переполоху в Коломийщині¹⁾.

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Jako wstęp do zrozumienia sprawy muszę pierwej 2 punkta objasnić :

1-o. Z Rabinca do Zabiego stoją dwie warty komunikacyjne, t. i. w Chilach i na Watylie, i mają dyspozycje: ażeby z Rabinca na wypadek potrzeby konno dawano znać do Chilów, ztąd do Watyla, a z Watyla na dwie strony, t. i. do Bystrzca i przez Krętą wprost do Żabiego.

2-o. Komenda na dniu 26-o stycz. do Rabinca wysłana, posłała ztamtąd Iwana Piwniuka do Ruskopolan na szpiegi, Piwniuka tam złapano i uwięziono, a gdy go pewny znajomy w sekrecie uprzedził, iż nazajutrz ma być go Sigettu do stracenia odesłanym, podpoił wartę, i w nocy z 31-o Stycz. na 1 Febr. uciekł, ale nie drogą, lecz manowcami do Rabińca. Tego samego momentu, gdy Piwniuk w Rabińcu stanął, zjawilo się dwóch chłopów w Rabińcu z Rusko-polan (za nim w pogoń), te dwa byli złapani i pod warto do mnie odstawione: ja wziołem ich do inkwizyi i dzis pięćma żołnierzami ode-

¹⁾ В „Зорі Галицькій“ з 1849 р. № 13 уміщена така допись в Коломні: В перших днях лютого вислав капітан косівської залоги п. Муральт післанця з письмом на Угорщину. Післанець зайшов до першого угорського села Богдана і заночував у свого знакомого. Про нього довідав ся малярський уряд і відразу заарештував. Але післанцеві вдало ся втічи і він вернув назад до Галичини. Двох людей, яких малярське правительство вислало за ним в погоню, зловили наші селяни на галицькій боці і заарештували. Та в наслідок тої незначної події розійшла ся чутка, що Мадяри перейшли в ночи Карпати; зі 7 на 8 лютого вдарили по всіх селах в давони і позапалювали всі алярмові тики (звані в Коломийщині „чугами“). В цілім окрузі підняв ся страшний крик; селяни збирали ся гуртами, щоби боронити ся перед повстанцями, дехто з коломийських міщан почав навіть утікати з міста. Зараз в ночи вислала коломийська команда в ту сторону військо, одначе воно незабаром вернуло домів з нічим. — Чи се той самий факт, про який пише Дзюбакевич в своїм листі — не беру ся рішати. Правдоподібно, що так, одначе дещо говорить проти того. Сам лист уділив нам проф. М. Грушевський, а одержав його від Вп. о. Волянського з Криворівні.

Teraz do wypadków dalszych:

Dzis o 4-tej popołudniu przybiega żabowski chłop z warty z pod Krętę, zadychany i przestraszony zaledwie słowa wyrzec może; po opamiętaniu się powiada spiesznie, że wartownik z Watyla nadbiegł na Krętę i krzyczał z całych sił na wartę tutejszą — ażeby ta dawała znać, że pełny Rabiniec Węgrów, tak że aż czarno. — W momencie porozumiałem się z Officerem w ten sposób: Ażeby Officer z swemi żołnierzami szedł ku Rabincowi, ja abym prędko zbierał gromadę Żabowską bez podpalenia wiech i posyłał za nim, gromadom (Krzywor.(ównia), Jasionow i pod Herdliczką dawać znać, aby także w Żabiu na pogotowiu do dalszego rozkazu stanęli — a gdy Officer da z drogi znać, to alarmy podpalać.

Zaledwie żołnierzy zbiegli się, jest druga wiadomość, że Węgry już w Chilach, ale nie można wiedzieć wiele, bo aż czarno jak chmura. W pięć minutach potemu nadlatuje jak strzala Duwid Krumholz szynkarz z Jley koniem do mnie i do officera z krzykiem: „Węgrów pełno już na Jley“, co robicie! Oglądamy się a wiecha na Jley pali się. — Officer: palić i reszcie wiech! W momencie zaczęli się resztę wiech żabowskich, a zaraz i wiecha krzyworówniańska palić się. — Officer z żołnierzami pospieszył naprzód ku Jley, ja wyprawiając żonę z dziećmi miałem z gromadą za nim postępować, ale nim gromada zebrała się upłynęło z godzinę czasu — w tym wpada posłaniec z listem od Kropiwnickiego, którego dziś rano z Żabiego wyszedł i z drogi z Rzeki do mnie pisze: „Niema strachu, bo to z Rusko-polan tylko trzech uzbrojonych chłopów za swojemi 2-ma tu zatrzymanemi ludźmi (ad 2-dum) do Rabinca przyszli, a nie zastawszy ich w Rabincu, poszli do Chilów do Iwana Piwniuka, którego w domu nie było, a oni żonę jego bili, męczyli i masakrowali z tym oświadczeniem: że kiedy wy chcecie naszych ludzi mieć, to będziecie ich wnet mnóstwo mieli. Zebrawszy gromadę tutejszą udałem się z X. Wiszniowskim, którego tymczasem już tu był, z gromadą dołą na Jlecę, gdzie zastałem już drugi list Kropiwnickiego, zawsze z drogi nie z Rabinca tej treści: że tylko dwóch chłopów z Polan i jak wyżej postąpili sobie. — Dziwna rzecz, ażeby względem dwóch chłopów taki strach narobić, że wiechi za godzinę aż w Kołomyi palą się; — gdyż podług mej dyspozycyi dla jednego lub dla kilkuch nie potrzebywała warta hałasu robić, lecz mogła sama uwięzić; a potemu skąd by ta odwaga z strony dwóch zagranicznych chłopów w cudzym kraju tak daleko iść i brawaryje robić, więc pewnie to są wojenne podstępny i zdrady. Ażeby tedy o tym przykonać się, posłałem 4-ch puszkarzów na całą noc do Rabińca, aby wiedzieli, co się tam dzieje, a do ich powrotu

trzymam gromadę żabowską na Jley, a krzyworówniańską i jasinowską koło dworu w Żabiu na pogotowiu. Officer powrócił z Jley z żołnierzami ku swej kasarni ale żołnierzy na nogach, — aż do powrotu puszkarczów. Proszę powiedzieć, aby żona moja zaraz w nocy do domu powracała; — jakby nie pomyślna odpowiedź przyszła, to znowu do pańskiej opieki uciekać będzie; a chodzi mi o tym, aby w nocy powracała, azeby mniej śmiechu było, jak nie ma nic.

Zostaję zawsze z szacunkiem Wielmoż. Pana Dobrodzieja zychliwy przyjaciel i sluga

Dziubakiewicz.

4/5 febr. 1849 o 1-szej w nocy.

Jeżeli żona moja nie zechce zaraz jechać to niech tam siedzi już przez cały dzień i niech powróci aż w wieczór na zmroku — taką byłaby moja rada.

№ IV.

Відозва „Народної Словацької Ради“ до угорських Русинів.

Братя Русини!

„Сусѣдство наше съ Вами, покрови́ость народная звязуюча насъ съ людомъ Вашимъ, нещастя наши спѣлни побуджають насъ Словакъвъ зголоситися до Васъ статочныхъ и жвавихъ Русинѣвъ. — Людѣ нашъ Словенски взявъ вже за мечъ, абы свои права народни противъ Мадярству мужеско хоронивъ. Не треба Вашъ довго говорити о нещастю, яке звели Мадяры на Ваши Церкви и школи, на Ваши звичаѣ, цѣле Ваше народное руское житє. Міністерство мадарское постановило все тото Вашъ зробити, що и намъ: загладити житє народне, языкъ, обычаѣ, памятки, пѣсни народни, словомъ загладити нашъ и Вашъ нарѣдъ. Подлугъ мадарского права не смѣе ся бѣльше Русинѣ одозвати въ народностевъ русковъ; має ся ѡдречи солодкихъ и милыхъ звукѣвъ руской повноцѣтної бесѣды, а привязатися къ народу малому, загыбаючому въ ѡдважнимъ вухвальствомъ до якогось дикого дѣла побудженому, то є, до народу мадарского. Тото само єсть намъ Словакомъ осуждено за зеленымъ столомъ законодавства мадарского, але мысмо замислили або ся выслобидити въ той довготиранской смерти, або ѡдъ разу въ мужескомъ бою загынути. Почалисьмо тотъ бѣи противъ тиранству мадарскому. А до того бою дає намъ право Богъ, котрый насъ такъ поставивъ межи народами, яко нарѣдъ мадарский; до того бою дає намъ власть слово королевске, которымъ забезпечена народность всѣхъ народѣвъ жѣючихъ пѣдъ кренкимъ берломъ Ёго Цѣсарско-Королевского Вельчества Фердынанда Добротлывого; которє то право Мадяры намъ

Славянамъ выдерають; до того бою побуджає насъ цѣла порушена заходная Еуропа, котора ся боре за рѣвнѣсть межи людьми и народами; до того бою клыче насъ Сербъ, Горватъ, Славонецъ, словомъ всѣ полудневи Славяны. До того бою призываемъ мы, Славяны, Васъ братьей нашихъ рускыхъ въ Татрахъ обитающихъ. — Высте такъ якъ и мы ѡдъ ныхъ яко ѡдродныхъ сынѣвъ гонени; Высте найблыжше съ нами злучени судьбовъ, запропастити народнѣсть власну.

Нуже встаньте и Вы, а схопте ся мужеско оузброени противъ тиранству мадярскому заперачоуму Вамъ все, що Вамъ есть святое и що Вамъ приноситъ щастя и доброе бытѣе народа Вашего. Злучѣтъ ся съ нами а покажѣтъ свѣту, же есть еще въ Татрахъ рускый людъ, руского сердца, руска горяча кровь, руска любовь ко избраному народу рускому. Покажѣтъ брата передъ свѣтомъ Славянскимъ, же масте кровь готову выляти за свою вѣру, свѣй языкъ и свою народнѣсть, за роднѣсть, за славу, свободу и щастя Русинѣвъ. До зброѣ тому брата Русины, до зброѣ! до зброѣ! теперъ або нѣгды воювати, теперъ ся освободити; бо теперъ спужи день спасеня своего на вѣкы оутратите! Помислѣте, жесте сами мдли а слаби, на число мали, на средствахъ до бою за своводу оубоги, а тамъ легко згынете въ быстрѣй повѣни зухвальства мадярского; а на гробахъ Вашихъ буде спѣвати пѣсни звитяжства надутый Мадяръ; буде ся рыготати смѣхомъ пекельнымъ на обезцещеныхъ гробахъ пѣдлого потомства звитяженыхъ и гордыхъ Русинѣвъ найгрозивѣйшій неприятель Словянского живота. Але злучени съ нами Словаками, Горватами и Сербами заховасте житя свое и оубезпечите собѣ слободу и благодать народну на тѣй земли; такъ же не ѡдважитя бѣльше надутый Мадяръ вдирати ся до Вашихъ святинь, ѡдбрати Вамъ милу своводу, розганяти Васъ и потомкѣвъ Вашихъ. Руски горы и лѣси (гаѣ), руски мѣста и осѣдлости зацвитутъ цвѣтомъ пожаданымъ; а далеке потомство буде имя Ваше и перенесе честь Вашу на долги столѣтя.

Розжари духа своего народе рускый; вхопи за мечъ и зброю святу а оустрѣй ся тою и съ неустрашеновъ смѣлостевъ выступи на поле за право свое святое ѡдъ Мадярѣвъ грозне здоптани.

№ V.

*Відозва „Головної Руської Ради“ до угорських Русинів
з дня 20 липня 1849 р.*

Слава Богу Іесусу Христу!

Возлюбленні Братя! Слава да будетъ Богу вишнему дателеви всякихъ благъ! котрый молитвы вѣрныхъ своихъ выслухавъ, неправед-

ныхъ изпровергль, и чада своя помилувавъ: котрый и намъ подаде надобность, до Васъ Братя милїи, сынове святой земли руской нынѣ проглаголати, и руского сердца чувства рускимъ словомъ вамъ объявити: нашихъ и народа нашего поздоровленїе приписалаючи, наступное время лучшее вамъ возвѣстити; и долоню братню къ неразрѣшиму союзови вамъ подати.

Алежъ запитаете, ктожъ то вы, котри такъ до насъ промовяете, и въ чѣмъ имени приходите? Послушайте просимъ отвѣта нашего: Се мы Русины, истиннїи, ширїи Русины, плоть и кровь ваша, братя ваши и сосѣды.

Славна и сильна була земля наша руска; князѣ нашїи князили многочисленному народови; далеко сягала область наша. — Але судилъ Богъ померти найможиѣйшому отъ князей нашихъ, а наслѣдники его начали распри меже собою; тогда найшли Поляки въ землю нашу, позбавили насъ Боярѣвъ нашихъ, и вложили на нарѣдъ гѣрку панщину и безмѣрнїи тягары; и такъ насъ знуждали, же о имени рускомъ въ найближшѣмъ сосѣдствѣ чутки не бувало. Такъ терпѣлисьмо 500 лѣтъ. Но Богъ щедротъ возбудилъ добротливого царя Фердинанда позрѣти на кривды, котрїи неповинне поносилисьмо; той помилова и воздвиже насъ; ѡнъ освободивши нарѣдъ ѡгъ панщины и всякихъ данищъ пѣдданчихъ, спасе насъ. Але лучило ся, яко царъ добротливїи знемогль; тогда постави молодого своего оулюбленного братанка Францѣшка Іосифа царемъ въ мѣсто себе, — въ немощи бо его стало ся владѣнїе такъ многими народами надъ силы оутяжливимъ — и оусунулъ ся самъ въ супочинокъ. Тогда вступивши на престоль молоденькїи, хорошїи, добрый царъ, а звѣдавши ся о насъ и о недоли нашѣи, рече прїязно: Русинамъ моимъ подобаетъ бути знова Русинами, языкъ рускїи краснїи, а я съ Русинами по руски розмавляти хочу, а кто не буде зъ нами по руски добре бесѣдити, не будетъ ничимъ въ земли ихъ и невоспрїиметь достоинства. И въ школахъ подобаетъ токмо по руски оучити ся и обучати, и Бога най хвалятъ языкомъ рускимъ, бо Русины люде богоговѣннїи и цареви вѣрнїи, про тое милую ихъ.

А такъ освободженнїи ѡгъ утисненїя польского, сталисьмо ся знову свободнїи Русинами, и повинумся токмо Богу, цареви и установленымъ властемъ. Многи ѡгъ насъ Русинѣвъ собравши ся по данной царемъ оуставѣ конституцїиной и порозумѣвшися съ народомъ, основали въ Львовѣ Головну Раду народнюю, щобы о добру народа руского промысляла, а що яко полезно народови оузнаеть, о тое царя благала, що онъ аще токмо возможеть, и безъ оускорбленїя права чужого тое оучинити дастъ ся, неохбно призвольтъ, бо Русины ему вѣрни и сего ради ему милїи.

Отжежь то мы Головна Рада народна Русинѣвъ въ царствѣ Галицкѣмъ и Володиміріи Богу и цареви вѣрни; и Богъ намъ милостивъ и царь ласкавъ, и призвалъ насъ многи прошенія наши, а радбы поставити насъ щасливими.

Отжежь то мы сею Одозвою до Васъ промавляемъ не именемъ ворохобника якого и челоуѣка негодивого, но въ имя вышняго Бога, котрый по лѣтахъ многихъ Русинѣвъ знову помилуваць; промавляемъ въ справѣ оулюбленного намъ царя нашего, Бмуже вѣрнѣйшими мы, а онъ сего рады добра нашего желаетъ; промавляемъ до Васъ именемъ народа руского галицкого въ спѣльной нашей справѣ руской, подаваючи Вамъ долонь къ соединенію; щобы вси Русины були однимъ сильнымъ въ спѣльномъ сообщенію щасливымъ народомъ и вспѣльными божіими и царевыми дарованіи, такъ якъ иншіи свободни народы, вспѣльне оутѣшались. Але ктожь то Вы, до котрыхъ пускаемъ сіе слово наше? И Вы братя такожъ Русины, такъ якъ и мы; вы плоть и кровь наша, бесѣдуете тимъ, що и мы языкомъ, исповѣдуете тую самую вѣру, котру и мы, и былисте доси такъ нещасливими якъ и мы. Праотци ваши були иногда свободнымъ и сильнымъ народомъ, царь ихъ владѣль многими людми ѡтъ Татрѣвъ ажъ далеко по Дунай. Але надѣйшли Мадяры, народъ дикій, незнающій землю оуправляти, гудуючий ся коньскимъ мясомъ; ти выгубили вси народы, ихже побѣдили; ти то и на предковъ нашихъ напали, замогли въ двѣхъ битвахъ кєрвавыхъ и истребили народъ вашъ а оутопившуся въ бѣгствѣ послѣдному цареви вашому Заланъ, поубивали бояри ваши, оставивши токмо толко людей, колько имъ треба было, щобы кимъ роботи. И тогда забрали найкрасшу землю ѡтъ вашихъ попередникѣвъ, и наложивши имъ паньщину и инній прикріи оутяжливости, яки доси и Вы двигалисте. Тимъ способомъ неволили Васъ лѣтъ тысяць, такъ бо оуже давно, ѡтъ коли на край вашъ Мадяры найшли, и научилися ѡтъ Васъ, Словакѣвъ и Нѣмцѣвъ землю обрабляти; но и теперь еще, якъ Вамъ добре свѣдомо, сами до працѣ не скори, зрабляють поля свои спускающимися въ горь Русинами и Словаками.

Але и Вамъ возбудилъ Богъ добродушнаго царя Фердинанда. Онъ оувидѣль и вашу нужду; мудрымъ правомъ въ року 1848 данымъ, внеслъ всякіи паньскіи повинности и данины, и освободилъ изъ ярма ѡтъ тысячь лѣтъ Васъ угнѣтающого. Но и потому ще когда добрый царь нашъ всякіи паньщины, десятины и прочіи данины дароваць, не оустала злосливость и напасть мадярска. Они радибы сами на цѣлый край позостати, яко ихъ однихъ Богъ сотворилъ, иннійже вси народы, а особливе васъ, принуждають Мадярами статица, щобысте Вашъ языкъ забули, а нато мѣсть оучилися чужого; никто бо, скоро не оумѣль по

мадярски не могли жадного хотьбы найменшого оураду доступити; а всяки приказы, письма оуружній, и вси коммиссиі насилано Вамъ въ языкѣ мадарскомъ; вашже языкъ такъ якъ и Вы сами съ всѣми попиженіи, и до того приходило, жеся треба було встидати Русиномъ зватися, бо мадаръ панувавъ на земли вашой, а его прислѣвъ Tot nem ember (Славянъ не чоловікъ). Но теперъ має то по Божой волі инако быти, однакже Вамъ подобаєть въ тѣмъ всполдѣлати и ласки царской достойними показатися; не завѣрати и оуповати, а найменше повинуватися ворохобникомъ и супостатомъ, ихже Кошуть Вамъ насилає; тїи то туманяють Васъ на вси стороны, ошукують, окрадають, дань военну одну по другой выбирають, а наветь залагли повосталости, котри царь добротливый съ взгляду на пишету вашу ѡтъ року до року вамъ опу-скаль, съ неублаганымъ твердодушьемъ такъ вынуждають, же громады многіи на жебры прїйшли. Сынѡвъ вашихъ побравши ихъ насилемъ, принуждають ихъ ставати до бѡйки противъ добротливному цареві, а тымъ самымъ противъ намъ братіямъ, противъ Сербомъ и Кроатомъ, котри такожде Братія вамъ суть, и за царя много оуже крови проляли и доси проливають, вашихъ сынѡвъ и прочихъ Славянъ ставяють на воинѣ въ первій шари, щобы тїи, котри по ихъ швѣию людьми не суть, скоро погибли, а Мадяры предолѣвши славянскою и рускою кровію болшій мѣстця для себе повыскали и свободно пановали.

Про тое вызываемъ Васъ въ имя Боже и вѣры святой, царя рады и вполдѣпной народовости нашей, повстаютье вси яко оденъ мужъ, и соединитъ силы вашіи съ войскомъ царя нашего и російского для изкорененія мятежи; подавайте всегда скорую помочъ войску тому, показуйте дороги, оудѣляйте певныхъ вѣдомостей, не захиляйте мятежниковъ, анѣ тайте тое, що они вознашѣряють; представляйтеся всегда латвыми и охочими въ тѣмъ, чога ѡтъ васъ требуютъ, и не оутягайтеся ѡтъ жертвъ, хотьбы прикрѣйшихъ; а скоробы воиначальники цареві того ѡтъ васъ жадали, не оусумнѣвайтесь станути вси пѡдъ оружїе и выступити противъ мятежи мадарской, такъ якъ отцы ваши иногда пѡдъ проводомъ памятославного Священника Гедерманского противъ Ракочому выступили, и такъ якъ то Русины оумѣють подвизати ся. Оусмиреніе мятежи, и поверненіе покоя въ край, будетъ токмо въ ползу нашу, бо ажъ по сему якъ тое наступитъ, можетъ бути и будетъ добре.

Не судѣть однакже якобы царь помочи ѡтъ васъ необходимо потребенъ буль; царь доложенъ побѣдити и побѣдитъ; ци то съ вами, ци кромѣ Васъ, ци противъ Вамъ, ѡнъ бо силенъ есть; а до того идетъ можный царь російскій съ великою силою въ помѡчъ ѡму. Тое, чимъ васъ обманити хотять, якобы Кошуть могли оутримати и перемочи, суть истинній баламуцтва; такъ якъ и то все есть огидна ложь, якобы ѡму

Французы, Англикане або Турки въ помощь прибули. Никто въ нихъ Кошутови помочи не дастъ, и дати не може. Французы бо и Англики якъ не суть суѣдами, такъ и гадки ихъ не занимають ся Мадярами; край ихъ далеко, лѣтати не могутъ, анѣ вудолали бы перебитися snadно такъ многими краями; а Турки знають добре и шанують силу можливаго царя Россійскаго. Але даймо на тоє, щобы тыхъ послѣднихъ закортѣло Кошутови въ помощь прійти, чибыеете Вы яко христіане возхотѣли сполучитися съ бѣсурманами противъ цареви вашему? Не дай того Боже! не вѣруйте огидной ложи Кошутови кромѣ людей (?) безбожныхъ, немирныхъ, або оуведеныхъ, котри меже своими въ згодѣ и милости жити не могутъ, котри про тоє стали ся яко отребы свѣта; никто больше ему въ помощь не прійде; а же Россіане прійшли и сильно противъ нему дѣлають, тоє добре знаете. Ажъ якъ Кошутъ и мятежъ побѣжденій будуть, ажъ въ той часъ чогось лѣпшого надѣяти ся можете, ажъ тогда гараздъ буде; тогда бо въ мирѣ и супокою плоды трудовъ вашихъ свободно поживати будете, Бога безъ всякаго пречятства и непокоєня хвалити, и не осмѣлится жаденъ Мадяръ такъ якъ теперь Вамъ розкаувати; будете бо сами папани въ земли вашей пѣдъ областію и заступленіємъ правого царя вашего; и языкъ мадарскій не буде мати преимуществва, будете бо въ всѣхъ справахъ вашихъ власного своего оупотребляти, и въ немъ просвѣщатися. А тогда совокупимъ моленія наша до царя, щобы всѣхъ вѣрныхъ ему Русинѣвъ въ край оденъ сполучилъ, а такъ братя оукрѣплены соединеніємъ, на взаємъ себѣ по силахъ нашихъ къ спѣльному благополучію въ милости помагати будемъ: тогда имя руское прославится, а доли лучшой народа руского доси такъ пониженного, сосѣди завидувати будутъ.

Тоє, до чого мы вдыхаємъ, отримали оуже ѡтъ мылостивого царя Сербове и Кроаты, хоть ихъ далеко меньше якъ насъ; алежь бо они били и еще буюся крѣпко съ мятежниками, и тымъ чиномъ приобрѣли ласку цареви. И Румыны творити мають особную ѡтъ Мадярѣвъ независлу область; быложбы то дуже смутно и огидно, ащобы сами токмо Русины позостали въ неволи мадарской прочіимъ Славяномъ и свѣтови цѣлому на глумъ. Оуховай Боже того! Про тоє еще разъ повтаряємъ: повстаньте крѣпко за вѣру вашу, царя, народность и языкъ вашъ, за миромъ, забезпеченіємъ имѣнія вашего, за сопруги и чада ваши, однимъ словомъ, за все, що Вамъ найсвятѣйшимъ быти може; а когда приложите ся силне къ побѣжденію мятежниковъ и оружію царскому побѣдити ихъ допоможете, тогда погадайте о насъ и вспѣльной народности нашей, и соединѣтъ оусилія ваши съ нами въ томъ, щоби въ сообщенію всѣхъ насъ, котри одного происхожденія, одной есьмо крови, однакимъ бесѣдуємъ языкомъ, отечество Русинѣвъ ѡтъ долгой неволи двигнулося,

и мы вси совокупно одну область пѣдъ владѣніемъ благого царя нашего творили, аже доброта и справедливость милостивого монарха нашего, котрый оуставою конституційною въ дня 4 марта с. р. рѣвное оуправленіе всякой народности выреклъ, на тое желаніе наше призолилъ тымъ певнѣйше надѣятися можемъ, коли оуже теперь людей назначити и выслати до Васъ благоволилъ, щобы въ духу той оуставы правду для Русинѣвъ оустановити, а надужитя мадярскія на завше знести.

На остатокъ пріймѣтъ просимъ искреннюю подяку за пріязное пріяте рускихъ нашихъ воинновъ; по желанію нашомъ, одозвою въ дня 21 Новембра 1848. вамъ обявлено; тое яко явный доказъ жичливости вашей почитаючи всѣхъ васъ миліи нашъ Братя щирымъ сердцемъ поздоровляемъ и взаимной вашей любвѣ поручаемся.

Въ Львовѣ дня 20. Липця 1849.

Одъ Головной Рады Рускои.

Баталіон руських гірських стрільців.

1849—1850.

I.

Формоване баталйону.

Відозва „Головної Руської Ради“ в справі полку охотників в дня 1 січня 1849 р. — Поучене для філій „Ради“ й руських священників. — Непорозуміне. — Цісарський дозвіл на баталйон руських стрільців в дня 10 марта 1849 р. — Письмо ген. Гаммерштайна. — Вербоване охотників. — Формоване компанії.

„ДО РУСЬКОГО НАРОДУ.

„Братя!

„Мир вам — від серця його бажаємо, мир як вам, так і нам, милий і пожаданий. Во мир — природне бажане душі руської й приповідка народу руського каже: святий спокою, гаразд з тобою. Але кажуть також: хто хоче спокою, нехай бере зброю. Так і нам треба — хоч спокій потрібний для нас вині більше, як коли инде. Та коли за стіною сусідня хата горить, годі у своїй спати.

„Братя! ви певно чули, а хто не знає, той довідасть ся з отсього письма, що за стіною, по тамтій стороні гір, на Уграх — уперта, заваята, погубна війна. Її причина така:

„Бутні Мадяри, розбираючи собі чим раз більше у своїм самолюбстві й зарозумілости, забажали нараз піднести ся коштом пониження влучених з ними славянських народів. Тому не на руку й не в лад їм стало, коли добротливий Монарх постановив і сказав, щоби всі народи його держави користували ся однаковими правами і свободами, й один не підносиб ся коштом другого. Всупереч сій справедливій постанові Ма-

дари з властивою собі заїлістю завзяли ся своїх самолюбних намірів діняти хоч би й на руїнах австрійської монархії; підняли бунт проти свого Монарха, Царя нашого, й змусили його виступити збройною силою, щоби оборонити слабших, праву й своєму царському слову надати належну повагу й таким способом утримати й забезпечити цілість і славу австрійської Держави. З такої то причини розгоріла ся за нашою стіною ся страшна війна. А пожар той для нас тим небезпечнійший, що і на нашій обійстю тліє. Бо й у нас, як знаєте, є такі, що задумують подібний неспокій. Для них нічо більше не могло бути на руку, як отся нещаслива війна на Уграх і коли тут їм не повело ся, багато з них пішло за гори — помагати Мадярам.

„Чого нам з того бояти ся — не тяжко вгадати. Чи-ж гадаєте, що вони пішли, аби там лишити ся? Вони мають намір, чим голосно й хвалили ся, на випадок, коли-б — що неправдоподібно — перемогли, небавом вернути сюди назад і привести зі собою поміч. А щож тоді буде з нашим спокоєм?

„Але хоч їх, зовсім певне, війська цісарські розібють, то все таки не буде їм куди втікати, хиба в наші гори. Бо там у лісах знайдуть захист, там мають своїх прихильників, які готові прийняти їх з отвертими раменами. Зрештою иншого прибіжища не мають ніякого, бо всі границі сусідні народи сильно пообсаджували, тільки наші гори всюди приступні.

„Але в горах і лісах вони сидіти й каміне гризти не будуть. Чого їм буде треба, схочуть собі шукати, а при тім за свою недолю, спричинену їх власним нерозумом, на вас мстити ся. Що-ж тоді буде з вашими хатами, з вашими дорібками, що з родиною й вами самими? Чи матимете тоді так дуже бажаний вами спокій?

„Братя! треба нам завчасу подумати, як би від такої напасти охоронити ся. А коли в краю маємо так мало війська, треба нам конче, так як се зробили всі инші народи, які граничать з Уграми, поставити Полк охотників зі самих руських людей, щоби обсадити наші гори, не чекаючи, аж страшний огонь, який розгорів ся в наших сусідів, обійме й наші хати; бо тоді буде запізно. Ще й про се не можемо не згадати, що було-би з нашого боку нелюдськи, коли-б ви тих синів і братів наших, які пішли на війну з Мадярами, полишили непевній судьбі війни серед лютих ворогів, коли, будучи так близько них, можемо поставити такий полк і забезпечити їм місце, о яке в прикрім положеню могли би оперти ся.

„Зі всего того виходить невідклична потреба такого полку. Та ми не маємо на стільки засобів, щоби таких охотників, так як инші народи, утримувати власними силами, а наші вельможі мають зовсім инші думки. Тому порозуміли ся ми з тутешньою високою ц. к. Командою, щоби сі

охотники (які зрештою мають засланяти наші гірські границі тільки так довго, поки війна ся на Уграх не покичить ся й тим самим не відвернеть ся небезпека) були уабросні, одягнені й удержувані коштом державного скарбу. Кождий охотник дістане рушницю з багнетом; одіжею буде гарно зроблений короткий гірський сірачок з русько-народніми, спньо-жовтими вилогами, червоні або сині штани, ходачки і крисаня; до того ташка й ремінь з ладівницею. На удержане буде визначена кождому щоденна платня, а зараз на вступі одержить кождий на руку кілька вол. рин. ср. м.

„Який же гарний буде сей полк зі самих синів руської матери! А коли в послужі для краю повискає яку небудь славу, вся його буде й ніхто вже її собі не присвоїть. Хто дослужить ся висшого офіцирського степеня, по розв'язаню полку, коли схоче, буде приміщений в тім самім степені при иншій полку; а краввій урядник, коли-б хотів часово вступити до сього полку, поверне знов на свою давнійшу посаду.

„Але Братя! Тут іде о щось більше, чим о особисті користи. Сього вимагає від нас добро цілої австрійської монархії, а в її цілости наше спасене; сього жадає безпеченство хат і родин наших, честь руського імени. А на все те правдивий Русин, поминаючи власну користь, не може не звернути уваги.

„В такім переконаню звиваємо Вас! Виявіть конституційне жите, яке лежить у тім, що народ думає сам про себе, стереже і боронить своїх свобод. Не бороніть синам вашим приступити до сього полку. Ви сказали, що коли Монарх буде потребувати оборони, веї ви готові виступити й жите своє за нього положити. Отже-ж нині пора слово се доказати ділом й обявити світови, що в сїм не була тільки пуста хвальба, але правдива, переконана вірність і прихильність до Монарха.

„Не жадаємо від Вас так багато, як Ви обіцяли. Не треба виступати всім. Коли два-три хлопці підуть зі сема, край буде мати достачну охорону, Ви будете могли спокійно в дома господарювати.

„Ну-те міщани, ну-те селяни, гірняки, подоляни! Справа се всіх нас однака. Бо вихор перенесе часом огонь через хаду сусідну, й кине на далеку.

„Ви гарні й відважні молодці! Покажіть Вашу охоту, покажіть, що, де потрібно виступити в загальній справі, найдете ся там без сїлованя. Покажіть, що не лякаете ся труду, де треба ділати; не відтягайте ся від того, чого від вас вимагає слава народу. Ну-те хлопці на охоту! Та-ж вам гори не чужі. Ви так любите буяти по них свободно. Чеснійше там послужити кравви й Монархови, як поневіряти ся на двірських услугах.

„І ти давна, хоч так, як усе руське, понижена шляхто руська, що густо й численно розсіяна по під гори! Від давна твоє призначення — боронити границь від ворожих нападів. Почуйся до сього обов'язку, покажи світові, що в жилах твоїх пливе кров тих, які заслужили собі те довіря, що їх визначній хоробрости була повірена оборона границь вітчизни.

„Нехай світ видить, що дух, який оживляв предків, не погас і у внуках. А як батьки Ваші, виступаючи хоробро в народній справі, ушляхотнили й прославили свій рід, так і Ви нині, виступаючи в справі вітчизни, прославіть цілу Русь, прославіть перед усіма народами руське ім'я.

„Вкінці тобі чесна руська молодіжє трапляється нині нагода відзначити ся. Покажи, що не брак у тебе охоти до труду, ані нездібність не є причиною твоєї бездіяльності. Покажи, що й ти з охотою спішиш там, де кличе тебе віра й вітчизна.

З такою відозвою звернула ся дня 1 січня 1849 р. „Головна Руська Рада“ до руського народу в Галичині. Відозва ся, зредагована у двох паралельних текстах — руським і німецьким, була видрукована на окремих аркуші паперу й розіслана за попередню згодою ц. к. Генеральної Команди разом з поученням до усіх філій „Г. Р. Ради“ в краю й до гр. к. духовенства на провінції. Філії сі й гр. к. духовенство мали подбати про се, щоби відозву сю одержала кожда громада й аби в кожній громаді оголошено її прилюдно — де можна, в присутности офіцера. Кожда громада по отриманню сеї відозви мала зараз вібрати ся на раду й візвати здатних до збруї, щоби вступали до проєктованого відділу охотників. Тих, що відкликнули-б ся на се завізане, мала громада списати по імені й списи сі передати священникам чи кому иншому, щоби як найскорше відіслати їх через філіяльні чи окружні Ради „Головній Руській Раді“ у Львові. Списи сі Гол. Р. Рада мала предложити ц. к. Генеральній Команді, яка знов мала визначити час і місце, коли й де охотники сі мають ставити ся, взагалі зайняти ся дальшим їх з'організованем.

„Дуже, чесні братя, просимо Вас — говорить ся у згаданім поученю — доложіть усього з'усилля, щоби намір сей закінчив ся успіхом. Поучуйте народ, що то важна загальна справа, й як нема більшої чести, як прийти в поміч своєму Монархови й вітчизні, так, навпаки, було би вестидом для кожного мі-

ста й села, які не змогли-б виставити бодай кількох таких охотників¹⁾.

Та зараз у самих початках вийшло непорозумінє. Провінціяльні „Руські Ради“ й поодинокі священники, які заняли ся вербованєм охотників до проєктованого відділу, не порозуміли, як слід, „Поученя“ Гол. Р. Ради в сій справі й замість списів стали написати до ц. к. Генеральної Команди у Львові й військових команд по окружних містах самих людей. Се спричинило згаданим військовим властям трохи клопоту й вони за посередництвом т. з. „Комісії для утвореня полку охотників“ й „Зорі Галицької“ звернули ся дня 29 січня т. р. до згаданих організаторів на провінції з новим поученєм в сій справі, згл. пригадкою того, що було в поученю з дня 4 січня²⁾.

Рівночасно з сим, як на провінції відбувало ся вже вербованє, сам проєкт „Гол. Р. Ради“ переходив ще військові інстанції. Львівська Генеральна Команда предложила його Міністерству війни у Відні, Міністерство війни — цісарській канцелярії. Що йно дня 10 марта т. р. проєктований відділ руських охотників одержав найвисше затвердженє, про що „Г. Р. Раду“ повідомлено офіційально дня 22 марта. Дослівний текст згаданого цісарського акту такий:

„Даю дозвіл виставити баталіон руських стрільців зовсім у такий самий спосіб, як минулого року організували ся баталіони охотників у Долішній Австрії й Сирії, — одначе з застереженєм обовязку військової служби. Даю дозвіл також на предложеній народній стрії.

„Організованєм має кермувати Мое Міністерство війни. Також має воно „Головній Руській Раді“ у Львові за той новий доказ Її патріотичної діяльности виявити Мое признанє й повне вдоволенє.

„Оломунець дня 10 марта 1849.

Франц Йосиф³⁾.

¹⁾ Поученіє для радъ фидьальних и честныхъ рускихъ священниковъ, якъ себѣ при оголошеню одозви до руского народа въ цѣли формованя полку охотниковъ мають поступати. — Зъ головной Руской Рады. Въ Львови дня 4 Сичня 1849. Кузьемскій р. в. (Ив. Е. Левицкій, Гал. р. бібліографія Т. I, ст. 49 № 576; „Поученя“ сього є два виданя — одно з підписом Кузьемского, друге без підпису).

²⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 9, ст. 52.

³⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 29, ст. 169.

„Вважаю собі особлившою честю — писав до „Г. Р. Ради“ дня 20 марта т. р., пересилаючи їй наведений висше цісарський дозвіл, командант Галичини ген. Гаммерштайн — згідно з дорученням мені наказом Високого ц. к. Міністерства війни з дня 13 с. м. ч. $\frac{1500}{\text{м. к.}}$ г. повідомити Славну Головну Раду про згадане Найвисше признане Його Величності, тим більше, що при сїм лучається мені бажана нагода висказати Славній Головній Раді за стільки разів доказане лояльне, щиро патріотичне думанє й за Її доброуспїшне діланє в інтересї правительства а особливо для добра й спасеня нашого краю мою глибоковідчуту, ревну подяку. — З огляду на се, що по наказу Високого Міністерства війни виставлене баталіону руських гірських стрільців повинно починати ся безпроволочно, маю честь просити рівночасно Славну Головну Раду, щоби зволила найласкавійше подати мені як найскорше окружні списи зголошених охотників¹⁾.

Саме вербованє охотників йшло досить гладко. Дня 16 лютого повідомлено Гол. Р. Раду, що „руська молодїж охочо приступає до руського нашого полку охотників (фрайкурів) й що зголосило ся її вже коло 1600“²⁾. До дня 6 цвітня число се більш чим подвоїло ся й виносило загально 3460 людей³⁾.

Формованєм баталіону заняла ся ц. к. Генеральна Команда. Вже наперед визначила вона для нього офіцирів, з яких більша половина належала до руської народности, й вислала їх для сформованя шести компаній, з яких баталіон сей мав складати ся, до отсих окружних міст: Бережан, Коломиї, Станиславова, Стрия, Самбора; крім сього одну компанію формовано у Львові. Вписані мали дня 12 цвітня ставити ся: з округів Бережанського і Тернопільського до Бережан, з округа Коломийського до Коломиї, з округа Станиславівського до Станиславова, з округа Стрийського до Стрия, з округів Самбірського, Сяніцького, Перемиського і Ряшівського до Самбора, з округів Львівського, Жовківського і Золочівського до Львова. Там мали переняти їх вислані офіцири.

Кождому охотникови місцевий священник мав дати на нестемпльованім папері його метрикальний випис — імя, назвиско, літа, місце уродженя, округ і держава, стан, віра, професія. Кого офіцири признали здатним до військової служби, той дістав

¹⁾ ibid. ²⁾ ibid. 1849 ч. 15, ст. 88.

³⁾ ibid. 1849 ч. 29, ст. 170.

зараз 3 ср. рин. т. зв. вступного, 6 кр. ср. денної платні, а крім того хліб і одіж.

Формоване компанії мали офіцери переводити в порозуміню з ц. к. окружними урядами й старати ся справити ся з ним можливо найскорше¹⁾. Помагати в сїм мали їм окружні „Руські Ради“, до чого вівзвали їх „Гол. Р. Рада“ спеціальним письмом із дня 6 цвітня т. р.

„Справа ся — писала „Г. Р. Рада“ у згаданім письмі — тепер уже дуже нагла, бо як нас доходять вісти, угорські ворохобники вже кілька разів впадали до нашої землі й кількох наших селян забрали у неволю²⁾. Ціла річ залежить на чиннім співділаню окружних Рад, до чого усильно Вас взиваємо³⁾.

З початком мая 1849 р. цілий баталіон був уже у Львові.

II.

Баталіон у Львові.

Склад баталіону: старшина; число лкдй. — Греміяльне представлене офіцерів „Головній Руській Раді: — промова предсідателя „Ради“ Куземського; — предложене офіцерів в справі хоругви й музики для баталіону; — відповідь предсідателя. — Военні вправи охотників. — Справа хоругви й музики на засіданях „Г. Р. Ради“. — Розписане публичної складки. — Архикнягиня Софія — Fahnenmutter баталіону. — Письмо Ю. Вислобоцького. — Ленга до хоругви. — Панегірик в честь архикнягині. — Чи була хоругов? — 500 зр. ср. на музичні інструменти. — Чи була музика? — Справа священника для баталіону. — Мундур руських гірських стрільців. — Жертви львівських Жидів на наших стрільців. — Контакт між „Г. Р. Радою“ й баталіоном. — Участь стрільців в руських національних обходах у Львові. — 7-ма компанія.

Склад баталіону у хвилі його формованя був такий:

Командант майор Ватерфліт; ад'ютант підпоручник Лянінер.

1. Компанія (львівська): капітан-поручник Бордольо; надпоручник Гнідй; 1. поручник — від полку стрільців; 2. поручник Штерер.

2. Компанія (бережанська): капітан Барусевич; надпоручник — від полку стрільців; 1. поручник Матникевич; 2. поручник Кластіль.

¹⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 29 ст. 170 - 171.

²⁾ Мова про малярські напади на пограничні села: дня 6 лютого т. р. на Жупане і Климець, дня 21 марта на Новоселицю й Торунь (див. Зоря Галицка, 1849 чч. 18 і 26).

³⁾ *ibid.* ч. 29, ст. 171.

3. Компанія (самбірська): капітан Дормус; надпоручник Кривоносюк; 1. поручник — від полку стрільців; 2. поручник Столярчук.

4. Компанія (коломийська): капітан Бауер¹⁾; надпоручник — від полку стрільців; 1. поручник Ярмулович; 2. поручник Білинський.

5. Компанія (станиславівська): капітан Крайтнер; надпоручник — від полку стрільців; 1. поручник Обергаузер; 2. поручник Родакевич.

6. Компанія (стрийська): капітан-поручник Бондяк; надпоручник Фельзенберґ; 1. поручник — від полку стрільців; 2. поручник Крон²⁾.

¹⁾ Пізнійший австрійський міністер війни.

²⁾ Зоря Галицька, 1849 ч. 29 ст. 170.

Старшина баталіону в 1850 р.

Майор і командант баталіону (vacat).

Капітани 1. класи.

Бауер Фердинанд.
Дормус Антін.

Крайтнер ф. Татенбург Рудольф.

Капітани 2. класи.

Бондяк (Bondziak) Михайло.
Бордольо Едвард.

Мельцер ф. Тапфергайм Ігнат.

Поручники. (Oberlieutenants).

Кривоносюк Ілля.
Гвідій Ігнат.

Лянгнер Юлій.
Емперле Іван.

Лозинський ф. Ярмулович
Порфїрій.

Фельзенберґ Олександр. Матинкевич Дмитро. Обергаузер Вільгельм.

Підпоручники 1. класи. (Unterlieutenants 1. Classe).

Крон (Kröhn) Іван.
Родакевич Ілля.
Штерер (Stöhrer) Лев.

Білинський ф. Сто- Сікорський Вячеслав.
тито Олександр. Мецґер Антін.

Клестіль Антін.

Підпоручники 2. класи. (Unterlieutenants 2. Classe).

Деллер (Döller) Антін.
Гладишевський Юлій.
Гайнбах Мартин.

Габлін Франц.
Дабанський Фридрих.
Домбровський Кон.

Головацький (Glowacki)
Іван.

При штабі.

Батал. ад'ютант. Лянгнер Юлій, поручник.

Старший шеф лікар. (Ober-u. Chefarzt). Визінський Рудольф, рицар ф., Др. медицини і хірургії, магістер положництва й окул.

Рахунковий діловодчик (Rechnungsf.) (Vacat).

(Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. 1850. Ст. 357).

Кожда компанія числила 235 людей — цілий баталіон (1410 людей¹⁾). Із зголошених отже 3460 охотників прийнято тільки дещо більше, чим третину.

Дня 8 червня т. р. всі офіцери баталіону руських стрільців з майором Ватерфлітом на чолі представили ся іреміяльно „Головній Руській Раді“. Предсідатель „Ради“ Куземський повітав їх такою промовою²⁾:

„Всім знані нещасні випадки минулого року. Ворохобники тонуть у своїй сліпоті чим раз глибоше; стягнули вкінці на престольний город руський бомбардоване, якого сліди видно до нині. Втікаючи перед пімстою справедливости на Угри, де однодумці їх а почасті й одноплеменники підняли також ворохобне оруже — стали відгрозувати ся нам Русинам за те, що ми з ними не вязали ся й спільно против Його Величности милостивійшого нашого Монарха не підняли оружа. Розпустили чутку, що на Уграх не лишать ся, але в кождім разі, чи побідять, чи будуть побіджені, вернуть до Галичини. Коли на Уграх побідять, придуть з Уграми, щоби в Галичині привернути назад свою державу і над Русинами, як перше, знов панувати. Коли-ж будуть побіджені й змушені до відступу — втікаючи перед військовою погонею, будуть з пімсти нищити руське населене у Галичині огнем і мечем.

„Сі обставини склонили нас просити Його Величність нашого милостивійшого Монарха, щоби позволив нам поставити полк руських жовнірів. Потрійний у сім мали ми намір: 1) щоби оборонити й охоронити руський край від напастних угорських ворохобників і получених з ними польських емігрантів; 2) щоби Його Величности дати доказ, що нарід руський вірність свою опирає не тільки на пустих словах, але готов доказати її кождої хвилі й чинами; 3) щоби забезпечити руське імя від зневаги, якої в минулім році у власнім своїм краю й престольнім своїм городі зазнавало.

„Як охочо поспішила руська молодіж на наш зазив зятягнути ся під прапори вільних стрільців — вказує се, що в короткім часі зголосило ся їй далеко більше число, чим було потрібне.

„Ви, поважані панове, покликані проводити сим полком руських охотників. Руський нарід надієть ся, що полк сей під

1) Зоря Галицка, 1849 ч. 47, ст. 282.

2) *ibid.* ч. 47, ст. 277—278.

Вашим проводом відповідь належно оживаням, які на нього покладає Його Величність, наш милостивіший Монарх, руський нарід і наша мила вітчизна.

„При тім заявляю Вам, поважані Панове, що Головна Рада нинішню Вашу присутність тут приймає дуже мило як знак поважання для цілого руського народу.

По сім привитаню офіцери баталіону устами свого маіора зробили Руській Раді предложене, щоби Рада внесла просьбу о хоругов а також причинила ся до їх складки на музику для баталіону. У відповідь на се предсідатель Ради заявив, що дозвіл на хоругов для баталіону руських стрільців уже прийшов, про що на найблизнім засіданю будуть повідомлені Рада і команда баталіону і що внесенє офіцирів в справі музики Рада візьме під розвагу. По вислуханю многолітя цісарєви Франц-Йосифови I і руським стрільцям офіцери відійшли.

Про сам баталіон руських стрільців читаємо в ч. 47 „Зорі Галицької“ з дня 13 червня 1848 р. отєю заміткою: „Зі Львова. Полк наших руських стрільців уже цілий стягнув ся до Львова. Военні вправи того полку відбувають ся що дня з всякою належністю; правила военного устрою, дякуючи полковій старшині, яка так гарно зрозуміла своє завданє, викладають ся в руській мові, завдяки чому наші Русини, які й так усяку науку легко піймають, в науці военной поступили так далеко, що кождий з них вивчив чисто усе, що звичайному жовнірови треба знати. Й не дивно. Бо заки другий жовнір розбере німецьку мову, наш стрілець, затамивши німецьку команду, яка тут і так буде самим тільки звуком стрілецької трубки, відразу переняв саму науку¹⁾. Пов. начальник полку, залюбившись у своїм ділі, своєю ревністю зробив уже все можливе. Крім верхньої одіжи, яка полк сей буде так гарно вбирати, що, здасть ся, не буде красшого полку в цілій армії, все инше: оруже, біле, постіль — готове. Найдальше до кінця сього місяця стане полк готовий до служби. Обіцяно нам, що тоді цілий полк в новнім строю відбуде на честь Головної Ради великі парадні вправи, яких радо чекаємо. Жалуеть ся старшина, що не прибули ще тут усі приділені офіцери й инша старшина з правильних стрілецьких полків, що

¹⁾ Гол. Р. Рада просила також о руську команду, одначе одержала відповідь, що просьбі сій вволити не можна тому, що стрільці належать до цілости австрійської армії, в якій команда одна, німецька. Поясненя при муштрі одначе можуть подавати ся в руській мові (Зоря Галицка, 1849 ч. 47, ст. 279).

мають навчити ще полевой стрілецької муштри“. Згадавши відтак коротко про описану вище візиту офіцерів „Руській Раді“ й про їх бажане мати полкову хоругов і полкову музику, автор замітки говорить дальше так: „Рада, в надії оглядати в сїм полку славу руського народу, дуже охотно підіпре просьбою і замогою сей намір і причинить ся складкою, особливо, що тішити ся обіцянкою п. начальника, що в полку заведена буде руська школа й наука руського співу, так щоби крім музики були також полкові співаки“.

І обома сими справами, справою полкової хоругви й полкової музики, заняла ся Гол. Р. Рада. Зараз на тїм самім засіданю, на яким офіцери баталіону виявили своє бажане мати хоругов і музику, по їх відході перевела вона в справах сих оживлену дискусію.

Вже з відповіді Куземського на виявлене бажане офіцерів знаємо, що Гол. Р. Рада просила цісаря о дозвіл на хоругов для баталіону руських стрільців. Знаємо також, що дозвіл такий одержала. Ходило тепер о се, як його зреалізувати. Були ріжні проєкти. Одні промовляли за тим, щоби на справлене хоругви й музичних інструментів ужити гроший, зібраних в нагоди $\frac{3}{15}$ мая [знесенє панщини], инші, щоби візвати загал руський до складки на сю ціль, ще инші [Трещаківський], щоби для хоругви вибрати т. зв. *Fahnenmutter*, яка повинна-б мати собі за честь згадану хоругов дати від себе. Вкінці стало на тїм, що Гол. Руська Рада рішила на сї цілі розписати публичну складку, а поки що затагнути позичку із т. зв. фонду $\frac{3}{15}$ мая. Калькуляція Трещаківського із т. зв. *Fahnenmutter* відпала, коли один із членів Виділу Г. Р. Ради звернув увагу, що евентуальна *Fahnenmutter* дає тільки ленту до хоругви, а не саму хоругов.

Розумієть ся, сама думка вибрати для хоругви баталіону руських стрільців т. зв. *Fahnenmutter* через те не впадала. Справою сею заняв ся горячо один із віденських Русинів, міністерський офіціал, пізнійший редактор офіціального „Вістника“, Ю. Вислобоцький, який і піддав думку просити на матір для згаданой хоругви матір цісаря Франц-Йосифа I — архикнягиню Софію. Просьбу сю прийняли в найвиших кругах прихильно і на 107-ім засіданю Гол. Руської Ради дня 10 грудня 1849 р. член Виділу Малиновський міг уже повідомити „Раду“, що архикнягиня Софія згодила ся бути матірью хоругви і прислала для неї величаву ленту. Ленту сю переслав з Відня Гол.

Р. Раді вгаданий Вислобоцький, долучаючи від себе слідуєче письмо:

„Всечесні, Високоповажані заступники любого нашого галицько-руського народу!

„Одну з найпам'ятнійших хвиль життя мого, дорогоцінну, милу і солодку пережив я нині, побачивши підняту мною думку приведену в життя для вікопомної слави вірного народу нашого!

„Нині мав я щасте відібрати дорогу ленту до хоругви славного баталіону галицько-руських стрільців, пожертвовану Її Цісарською Високістю Архикнягинею Софією, Високодостоюною Матірю Його Величності цісаря нашого Франца Йосифа з долученем многократних бажань — й спішу переслати Вам той так дорогий знак пам'яті і ласки високих наших покровителів! — Дар сей повинні ми о стільки більше прийняти за знак високої, визначної почеси для цілого народу, що, як загально відомо, ні один з охотних баталіонів не величаєть ся власною, а до того з так високої руки одержаною хоругвою.

„Нехай же наш любий Цісар — Його високодостоюна мати а вразом матір нашої хоругви, нехай же честь і слава наших стрільців, а благодать Божа нехай спливає на Вас, Всечесні Отці народу, на многі літа!

Ваш

Юлій Вислобоцький.

„Відень 5 грудня 1849¹⁾).

По прочитаню сього письма члени Ради оглядали прислану ленту. Краска її — родинна архикнягині, синьо-біла. Сама лента — шовкова, темно-синя; обрамоване срібне. На однім кінці на золотім полі вигафтований родинний герб архикнягині, на другім кінці, також на золотім полі, числа 1849. Лента — перев'язана, а до того перев'язана служить шовковий синьо-срібний шнурок з гарними срібними кутасами. На одній половині ленти срібними буквами вигафтовано: *Sophie Erzherzogin von Oesterreich*, на другій: *Treue führt zum Sieg*. Ленту сю постановила Рада в разі розв'язання баталіону заховати в „Народнім Домі“ на пам'ятку²⁾. З нагоди прийнятя архикнягинею Софією материнства хоругви й прислаче для неї ленти віденський руський парох С. Литвинович написав в німецькій мові одушевлений па-

¹⁾ Зоря Галицька, 1850 ч. 1, ст. 1.

²⁾ Зоря Галицька, 1850 ч. 1, ст. 2; див. також табл. I. Лента ся переховуєть ся нині в музею „Народного Дому“ у Львові.

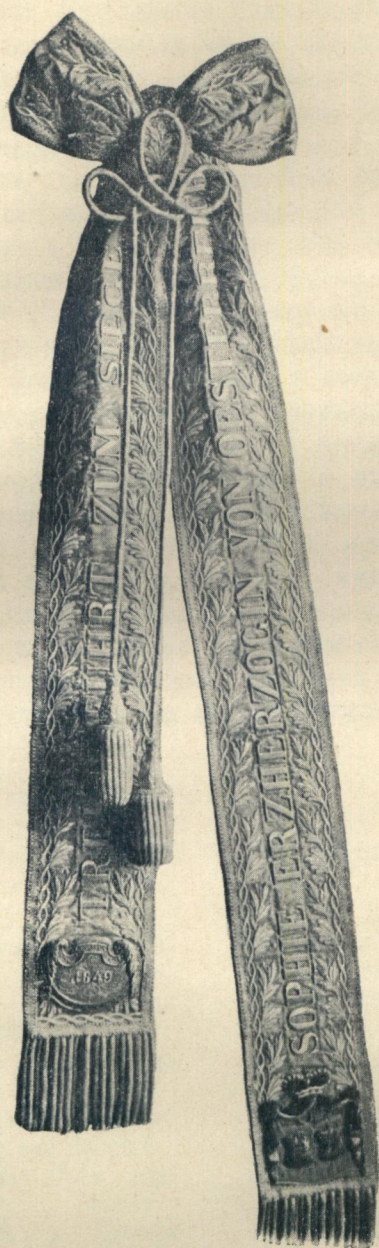

Табл. I.

Лента до хоругви руських гірських стрільців.

(Дар архикн. Софії).

негірик. На внесенє Жуківського Рада поручила предсідателеви своїому Куземському постарати ся до німецького тексту долучити ще руський переклад, як найскорше видрукувати його й предложити архикнягині¹⁾. Вкінці Рада відспівала архикнягині Софії „многодіте“.

Самої хоругви одначе, для якої була призначена прислана лента, стрільці наші не одержали. Причина сьому та, що згадану ленту вислано з Відня що йно дня 5 грудня 1849 р., а до Львова прийшла вона коло 10 грудня т. р., тоді, як баталіон вирушив зі Львова на Угорщину ще дня 6 вересня т. р. і від кількох місяців був уже на воєннім терені. Незабаром дня 3 січня 1850 р. був уже в повороті з воєнних операцій у Перемишлі й того дня наступило його формальне розв'язанє.

Що тикаєть музики для баталіону руських стрільців, то, як згадали ми вже висше, Рада ухвалила в засаді причинити ся до сеї цілі певною грошевою підмогою й розписати в сій справі публичну складку. Дехто з членів Ради пропонував запросити до складки також архикнязів, особливо архикнязя Івана, який у Галичині мав добра, а також инших архикнязів, які досвідчили вірности руського війська за пануючою династією. Поки одначе збереть ся потрібна сума, позичити з фонду $\frac{3}{15}$ мая. Рівночасно ухвалено звернути ся до команди баталіону по близші

1) Заголовок панеґірика такий:

Ги Цѣсарскому Высочеству
Всесвѣтлѣйшой Госпожи Архі-
княгини

С О Ф І И

матери прапору батайллона стрѣл-
цѣвъ Благодареніе отъ Русиновъ.

An Ihre kaiserliche Hoheit
die durchlauchtigste Frau Erz-
herzogin

S O P H I E

Fahnenmutter des ruthenischen
Bergschützen-Bataillons der Ru-
thenen Dank.

Перша строфка:

Мати вѣнецъ свой съ небесъ по-
лучае,
Въ сѣрдци же смѣртникъ стрѣ-
итъ для ней двѣрь;
Подвѣйна, сладость Тебѣ про-
ницае
Австріи рѣдость и Цѣсаря
взѣрь.

Der Mutter gibt der Himmel
ihre Krone,
Die Menschheit ihr im Herzen
ihren Thron;
Dir, Mutter: gibt nun doppelt
diese Wonne
Das Kaisers Blick und Oest-
reichs Jubelton.

Панеґірик видано у Відні 1850 р. у двох виданях, люксовім і звичайнім. Люксове виданє в шовковій оправі, накладанє богато золотом і сріблом.

інформації в сій справі, чи ходить тільки о музичні інструменти, чи й удержане музикантів, яких, на думку декого з членів, можна би підібрати з поміж самих охотників. На 95-тім засіданню Ради з дня 29 червня т. р. була вже в сій справі відповідь від майора. Музика баталіону повинна мати 12 людей і для стільки-ж голосів потрібно музичних інструментів. Інструменти сі будуть коштувати 500 ср. р. Суму сю Гол. Р. Рада зложила на руки команданта баталіону майора Ватерфліта¹⁾, а на 100-тім засіданню Ради предсідатель відчитав лист Ватерфліта з потвердженням і подякою за одержані гроші²⁾.

Та, подібно як хоругви, не діждали ся стрільці і власної (принайменш — повної) музики. На 108-ім засіданню Ради дня 8 лютого 1850 р. (отже в місяць по розв'язанню баталіону) предсідатель її закомунікував таке: „Команда баталіону руських стрільців звертає нам 250 срб. р. з даних їй Радою 500 срб. р. на музичні інструменти; решта — 250 ср. р. видано на сю ціль, як свідчать рахунки, предложені згаданою командою“. Рада ухвалила сі гроші влучити до складки на „Народний Дім“³⁾.

Не одержав баталіон також і свого власного руського священника, принайменш на час, коли був поза Галичиною. Вправді Г. Р. Рада ухвалила поробити в сій справі заходи в консисторії і Ген. Команді, одначе ухвала така запала що йно дня 14 вересня 1849 р., отже як раз у тиждень, як баталіон відійшов зі Львова на Угорщину. В результаті стараня сі з огляду

¹⁾ Зоря Галицка, 1850 ч. 1, ст. 8: Справозданє з приходів і видатків на фестив 3 мая 1849 р.

²⁾ „№ 299. До чесної Головної Руської Ради.

„Підписана команда баталіону спішить висловити Чесній Головній Раді за прислану баталіонові на музичні інструменти суму 500 зр. р. свою глибоко відчуту подяку, а також запевненє, що не буде зволікати викавати ся вкінці рахунком про з'ужите сього чесного дару. Команда користає з сеї нагоди, щоби виявити свою честь і подив для пожертвованя і статочних з'усиль Чесної Головної Ради для справи достойного руського народу і з радістю запевнює, що не знайдець ні один чоловік у баталіоні, якого б серце не било в жаром за своїми руськими братами, й який не був би готовий для добра народу руського, яке свою найсильнійшу підставу знаходить у добрі цілої держави, кожної хвилі пожертвувати жите. На дорозі чести, в бою за монархію, за вітчину, пам'ять на сей дар збільшить нашу відвагу, наше одушевленє.

Львів дня 17 серпня 1849.

Ватерфліт, майор.

[Зоря Галицка, 1849 ч. 69, ст. 409].

³⁾ Зоря Галицка, 1850 ч. 15, ст. 85.

на здавлене мадярського повстання й недалекий поворот баталіону до Галичини не увінчали ся успіхом¹⁾.

Як мав виглядати мундур руських гірських стрільців, про се читали ми вже у відозві „Гол. Р. Ради“ з дня 1 січня 1849 р. В дійсности одначе виглядав він дещо инакше. І так крім сірої гуцульської крисані, прикрашеної по лівій стороні стрілецькими пераами, одержали вони також сині складані шапки з великими дашками над чолом і з жовтим обрамованем по краям. Кабат мали червоний (офіцери — бронзовий) зі стоячим ковніром, зі синім обрамованем і зі синіми т. зв. роґальками на раменах (подібний до нинішнього піхотного т. зв. *Waffenrock-a*); запинав ся він одним рядом золотих ґузиків. Штани — сині, з шнурковими жовтими лямпасами. До підперізуваня по верха служив широкий ремінь (нинішня „купля“), а ремені, що переходили через рамена і на плечах перехрещували ся, були, на взір наших селянських ременів, вибивані мосяжними бляшками. Плащ заступав короткий, зроблений зі сірої матерії сірак, зі синім обрамованем, синіми плетеними ґузиками і такими-ж петлями до запинаня. Обувє — звичайні черевики.

Узбросні були карабіном і довгим баґнетом; офіцери мали довгу білу шаблю²⁾.

При самім обмундуровуваню ва́мітну жертволюбність у користь наших стрільців виявили деякі члени львівської жидівської громади. „За старанем пана ц. к. ґуберніального радника й начальника тутешнього маістрату кавалера de Hoepfflingen'a — читаємо офіціальный комунікат в урядовій „Gazet-i Lwow-sk-iy“³⁾ — причинили ся до обмундурованя нововиставленого баталіону руських гірських стрільців члени львівської жидівської громади таким способом: прикравуване шапок і штанів жидівські кравці виконали по найбільшій части безплатно. Зробили безплатно також — брата Мойсей і Марко Еренпрайс 100 пар штанів, торговець сукна Мерер 100 пар штанів. Жидівський купець Герш Хамайдес в імени Жида Сокалера, який виявив готовість до патріотичного діланя, казав 600 штук відданих йому скроєних уже кабатів зробити безплатно. Декілька жидівських кравецьких майстрів покраяло й зробило 600 штук ка-

1) Зоря Галицка, 1849, чч. 75 і 85.

2) Див. табл. II (репродукція ручного малюнку з пол. м. ст., який нині знаходиться в музею Народного Дому у Львові).

3) *Gazeta Lwowska*, 1849 № 141.

батів за ціну по 30 кр. кон. м. від штуки, а Жид Сокалер заплатив згаданим кравецьким майстрам за роботу 400 штук кабатів по умовленій ціні 200 зр. к. м. з власної кишені". За се й подякував командант Галичини ген. Гаммерштайн окремим письмом, висланим дня 8 серпня 1849 р. до виділу міста Львова й відчитаним на VIII. засіданню того-ж виділу дня 20 серпня т. р.¹⁾.

Як бачили ми висше, баталіон руських гірських стрільців з'організовано виключно завдяки старанням Гол. Руської Ради. Гол. Руська Рада не випускала баталіону сего з під своєї уваги й далше, за весь час його істнованя. В тій цілі установила вона зі свого рамени навіть спеціальну комісію, яка мала займатися тільки справами згаданого баталіону²⁾. З другого боку командант баталіону інформував Раду постійно про стан свого відділу, про всякі зміни, які доконувалися в його складі (пр. на 93-ім засіданню Ради дня 15 червня 1849 р. відчитано рапорт майора Ватерфліта про стан баталіону, про прийняте Гладшовського, сина руського священника, на поручника й ин.³⁾, а навіть про воєнні операції, які баталіон переводив на Угорщині⁴⁾. Баталіон сей підчас побуту свого у Львові брав також участь у національних руських обходах, організованих Гол. Руською Радою, пр. в обході 3(15) мая 1849 р., коли він виступив з музикою й співом і виставив на своїй касарні, яка находилася в околиці поезуїтського городу, відповідний транспарент⁵⁾.

Побут його одначе у Львові не був довгий. По переведенню найконечніших приготовань, не чекаючи навіть на власну хоругву і музику, баталіон став збирати ся до походу. Вже перед самим походом, в другій половині серпня 1849 р. додано баталіонові ще одну компанію, з ряду сему, що приняла до відома „Гол. Руська Рада“ на своїм 100-тім засіданню дня 23 серпня т. р.⁶⁾.

Два тижні пізнійше, дня 6 вересня 1849 р., цілий баталіон рушив на Угорщину.

¹⁾ Gazeta Lwowska, 1849 № 172: Protokół VIII posiedzenia wydziału miasta Lwowa z dnia 20 sierpnia 1849.

²⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 61.

³⁾ ibid. 1849 ч. 49.

⁴⁾ ibid. 1849 чч. 80, 81, 93, 99.

⁵⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 56. ст. 335.

⁶⁾ ibid. 1849 ч. 69, ст. 409.

III.

Похід на Угорщину.

Вимарш зі Львова. — Працьальна мова о. Лозинського. — Перехід через Черемисьль. — Перший рапорт „Головній Р. Раді“ з Угорщини. — Попис стрільців перед російським генералом кавалерії гр. Рідігером у Кошицах. — Новий лист команданта баталіону з Кошиць. — Чи брав участь баталіон у воєнних операціях? — Побут на Угорщині.

„Нині (6 вересня) рушив баталіон наших руських стрільців зі Львова в похід — пише того самого дня кореспондент „Зорі Галицької“¹⁾. Дорога їм далека. Аж до Кошиць на Угорщину кличе їх служба вітчизні й слава імени руського народу, якої бажаючи досягнути, легко приходило їм притлумити слезу в очі за родиню, а навіть радо попрощати ся з братами. Перед відходом зібрали ся стрільці у вистроєнім порядку на площі великої касарні на жовківськім передмістї, де їм вікарій успенської церкви о. Лозинський, відправивши молебен, покропивши св. водою й поблагословивши, сказав на прощане останнє слово, яке кожного з них розпалило благородною жадобою пожертвувати себе на службі вітчизні, здобути славу руському імени. Тут згадував їм сей красномовний священник про прославлену хоробрість й удаість нашої австрійської армії, про славу наших руських полків, яку здобували на полях Італії й Угорщини, про великі заслуги, які положили вони для високого цісарського престолу, для людскости й свободи, пригніченої повстанєм і взагалі для держави, про славного воєнного вождя, улюбленого маршалка нашої армії — Радецького й про інших вождів, які удачно проводили нашим війскам на славу, а на побіду ворогів. Свою замітну мову закінчив сердечним окликом: „Слава нашому великодержавному цісареві і цареві“! І загреміло в рядах і серцях руських: „Цареві слава“! „Слава преславному маршалу Радецькому“! — „Слава“! віделикнули в полку. „Слава нашому командуючому баронові Гаммерштайнові“! — „Слава“! загомоніло між нашими жовнірами. І поки не повернуть зі славою, буде нам звеніти-гомоніти се трикратне, сердечне „слава“. — І так попрощали ся ми з красою наших дітей, виправили ми в світ перше насінє нашої народньої слави. Нехай принесе воно великолїпні, багаті овочі!

¹⁾ Зоря Галицька, 1849 ч. 71, ст. 425—426.

В переході через Перемишль повитав стрільців єпископ Григорій Яхимович і поблагословив у дальшу дорогу.

Перший рапорт „Головній Руській Раді“ прислав командант баталіону дня 28 вересня з Кошиць на Угорщині. Похід зі Львова до Кошиць відбув ся щасливо. Вправді в дорозі захорувало було 38 людей на холеру й трьох навіть померло, одначе тепер усі здорові. Підчас походу і тепер на місци стрільці вели себе чесно й ніхто на них не жалував ся. За се почуваеть ся команда баталіону до особлившої вдячності єп. Яхимовичеві, який підчас переходу стрільців через Перемишль промовив їм до серця. По промові сїй стрільці одногласно крикнули „Гурра!“ за цїсаря і вітчину. Тепер кождий стрілець бере денно 14 кр. срб., має отже за що пожити ся. В Кошицях пописували ся наші стрільці перед російським генералом кавалерії гр. Рідігером, який їх похвалив. Здасть ся, кінчить рапорт, що баталіон перенесеть ся з Кошиць до гірських міст Шемніцу і Кремніцу¹⁾.

На 104 тім засіданю „Гол. Р. Ради“ дня 16 падолиста 1849 р. відчитано новий лист команданта баталіону з Кошиць. Командант доносить, що окружна військова команда в Кошицях похвалила стрільців за їх ревність у військовій службі і за їх строгу обичайність. Вістку про се приняла Рада окликом „славно!“, ухвалила опублікувати її в „Зорі“, а командантови відписати, що вістка ся дуже її врадувала²⁾.

Що тикаеть ся воєнних виступів баталіону на Угорщині, то про виступи такі не маємо ніяких вісток. Причина сього стане нам ясною, коли пригадаємо собі з одного боку призначене баталіону („аби гори наші обсадити“, як сказано у відозві Г. Р. Ради з дня 1. І. 1849 р.), а з другого — час, коли баталіон сей вибрав ся на Угорщину (баталіон вирушив зі Львова 6 вересня 1849 р., а вже два тижні пізнійше, 18 вересня т. р., помічні російські війська переходять через Львів у повороті з Угорщини³⁾) — значить, у хвилі, коли наші стрільці вибирали ся зі Львова побіджати Мадярів, мадярське повстанє було вже здавлене і в наших горах був уже спокій).

Не зважаючи одначе на се, баталіон пробув на Угорщині аж до грудня. Бо хоч правильна мадярська армія була вже розбита і generalissimus мадярського повстаня Ієртей ще дня 13

¹⁾ Зоря Галицка, 1849 ч. 81. ²⁾ ibid. 1849 ч. 93.

³⁾ Gazeta Lwowska, 1849 № 170 (з дня 25 вересня).

серпня 1849 р. скапітулював коло Віляґош, то повний порядок у краю не був іще привернений і поодинокі мадярські міста вимагали сильної військової залоги. До повної пацифікації приведено Угорщину що йно з кінцем 1849 р. — і тільки тоді баталіон наших стрільців міг вертати домів.

IV.

Розв'язане.

Поворот стрільців до Галичини. — Заходи „Г. Р. Ради“ в цілі дальшого їх задержаня. — Неузгляднене заходів і розв'язане баталіону в січні 1850 р. — Нагінка на б. стрільців в осени т. р.

„Дня 3 січня 1850 р. — читаємо в „Зорі Галицькій“ кореспонденцію з Перемишля¹⁾ — прийшли стрільці руські цілим баталіоном до Перемишля, щоби тут розв'язати ся. Хоч як велике зимно було того дня, одначе кожда компанія тримала ся кріпко і справді Русини могли бути гордими на своїх стрільців. Пресвященний єпископ Яхимович і капітула руська в день празника Різдва Христового поставили для цілого баталіону 22 бочки пива.

Вправді „Г. Р. Рада“ вже задалегідь підняла була в міністерстві війни заходи, щоби баталіону руських гірських стрільців по повороті його з Угорщини не розв'язувано, але, вимінявши старших і женатих його членів молодшими, полишено його і на дальше під оружем²⁾. Та розв'язаня се від нього не відвернуло. Заходи „Г. Р. Ради“ не були узгляднені — і в січні 1850 р. баталіон перестав істнувати.

В ч. 8 „Зорі Галицької“ з дня 26 січня 1850 р. читаємо такий короткий його некрольо:

„Баталіон руських гірських стрільців уже розпущений; кожний муж одержав одномісячну платню і мундур“.

Кілька місяців пізнійше пригадали ся б. стрільці ще раз. З невідомої причини почала ся проти них в осени 1850 р.

загальна нагінка, неначе в кару за те, що в 1849 р. стали добровільно в рядах оборонців держави. Б. руських стрільців стали насильно забирати у військо, не зважаючи на се, що бо-

¹⁾ Зоря Галицька 1850 ч. 5.

²⁾ Зоря Галицька 1849 ч. 93.

гато з них було уже жонатими й по закону від військової служби вільними. При сїм поступали з ними безоглядно.

Про се читаємо в „Зорі Галицькій“ ось яку кореспонденцію зі Станиславівщини¹⁾:

„Безоглядне і мало що не загальне у нас забране сими днями добровольців (руських стрільців) до рядового війська дало підставу противникам Австрії й вірного їй народу руського, на наругу й поталу патріотичного діла, розсївати ріжні неправдиві вісти, при чім не без злобного наміру, щоби між народом викликати непорозуміне і невдоволене до в. правительства і своїх священників. Одні говорять і плетуть, наче би правительство і руські священники нарід піддурили, звиваючи і записуючи в тяжких часах підчас угорської війни начеб то на охотників для оборони Австрії, а в дійсности — на все до війська, їх, що по своїм літам і станови були від сего вільні, і ними заступити інших, що були обовязані до сего. Інші розпускають клевету, наче би руські священники піддурили їх були до Поляків, а тепер як гонведів і польських івардистів цісар велїв забрати їх за кару до війська. Ся неправдива вістка тим більш приймаєть ся серед темного народу, що тепер місцеві уряди, мандатори і війти, без огляду на жінки, дрібні діти і сільське господарство (ходять чутки, що мають такий наказ), немилосерно їх перших відставляють і зле з ними обходять ся“.

Кореспондент звиває вкінці „Г. Р. Раду“, аби звернула на се свою увагу і вставила ся за б. стрільцями до міністерства, щоби не нищити довіря селян до правительства і духовенства і покласти край клеветі, обманству і невдячности.

V.

Справа другого баталіону.

Просьба „Г. Р. Ради“ до цісаря в справі сформованя другого баталіону руських стрільців. — Неприхильна опінія гр. А. Голуховского. — Відмова просьбі.

Дня 6 цвітня 1849 р. внесла Головна Рада Руська просьбу до цісаря, щоби цісар позволив сформувати други й такий баталіон з руською командою і руською хоругвою. Власником його (Proprietär) мав бути командант Галичини ген. Гаммерштайн. У просьбі сій знаходить ся між ин. такий уступ: „В замішанях

¹⁾ Зоря Галицка 1851 ч. 2.

1848 р., коли польська революційна партія здобула перевагу й загрожувала поваленням правних уряджень, а кравві власти при доконаній зміні краевого шефа не тамували надужить сеї партії, Русини в своїх національних змаганнях виставлені були на самоволю польських демагогів. При кожній нагоді одначе дізнавали зі сторони ц. к. війська спеціальної опіки, а давав її все командант Галичини бр. Гаммерштайн“.

Згадка про краевого шефа, який 1848 р. попирав польську революційну партію, відносила ся в однаковій мірі і до В. Залеского, який обняв був управу краю в жовтні 1848 р. й тримав її у своїх руках до січня 1849 р. — і до гр. А. Голуховського, який стояв на чолі губернії від виїзду зі Львова гр. Стадіона (червень 1848) аж до приїзду нового губернатора Залеского (жовтень 1848). Предкладаючи отже просьбу Ради міністрови вн. справ, гр. Голуховський, який по резигнації Залеского (січень 1849) обняв був знов керму краю, відплатив ся Раді за її опінію про нього такою своєю опінією про руських стрільців :

„Не можу поминути уваги — писав він дня 28 цвітня 1849 р., — що формоване дальших руських баталіонів належить признати з гори недопустимим, бо я довідав ся, що Русини носять ся з невинуватим іще до тепер отверто наміром виеднати ступнево цісарський дозвіл на помножене корпусу до 10.000 людей. Не заперечуючи лояльності Русинів, уважаю се кроком надто смілим а навіть небезпечним для держави, щоби позволяти без потреби помножувати корпус, оживлений національними, в остаточній консеквенції сепаратистичними змаганнями, корпус, який був би неначе оружною репрезентацією народу“.

Просьбі Ради, розумієть ся, відмовлено — без подання навіть властивої причини¹⁾.

¹⁾ Dr. B. Łoziński, Agenor hr. Gołuchowski. We Lwowie, 1901. Ст. 153—154.

Табл. II.

Руські гірські стрільці.
(1849 р.).

IV

И-64710

Книгозбірка
"СТУДІОНУ"
у Львові

Монографії з обсягу нашої новочасної історії.

Того-ж автора :

I. Справа поділу Галичини в рр. 1846 – 50.

У Львові, 1910. Ст. VIII+146+карта. Ціна 2·50 кор.

II. Руська самооборона на галицько-угорським пограниччю 1848—1849.

У Львові, 1912. Ст. XII+83+2 таблиці. Ціна 2 кор.

IV

И-64716

4.2

ТОГО-Ж АВТОРА.

По новочасній історії:

- Оборонна організація руських селян на галицько-угорським пограниччю в 1848—49 рр. Львів, 1905.
- Аграрні страйки і бойкоти у східній Галичині в 1848—49 рр. (До історії боротьби за суспільно-економічне визволення українських селянських мас у східній Галичині). Львів, 1906.
- Цуцилівська тривога в 1848 р. (Причинки до історії останніх двів панщини у Галичині). Львів, 1906.
- До історії національних гвардій в 1848 р. (Польська „нелегальна“ гвардія в Станиславові). Львів, 1906.
- З виборчого руху у східній Галичині в 1848 р. (Вибір Івана Капущака). Львів, 1906.
- Помічні дні. (Причинки до історії панщини в Галичині в XIX в.). Львів, 1907.
- Фальшовані метрики для польських повстанців з 1830—31 рр. (Причинок до характеристики гал.-руського духовенства 1-шої пол. XIX в.). Львів, 1907.
- До психології 1848 р. (Справа Ст. Гошовського). Львів, 1909.
- Матеріали до історії українського народнього шкільництва у Галичині в 1830—1850 рр. (Укр.-р. Архив, IV). Львів, 1909.
- Галичина в другій половині XVIII в. (Критичний огляд праць по історії Галичини В. Хотковського, В. Токажа, В. Шумовського). Львів, 1909.
- Справа поділу Галичини в рр. 1846—50. (З історії боротьби галицьких Українців за національно-територіяльну автономію). (Л.-Н. Вістник). Київ—Львів, 1910.
- З секретів польської політики у Галичині 60—70 рр. м. ст. (Л.-Н. Вістник). Київ—Львів, 1911.
- Неоправдані докори. (До історії т. зв. „Руського Інституту“ (Studium ruthenum) на львівським університеті кін. XVIII — поч. XIX вв.). Львів, 1911.

МОНОГРАФІЇ
з обсягу
НАШОЇ НОВОЧАСНОЇ ІСТОРІЇ
II

Руська самооборона
на галицько-угорським пограниччю
1848—1849

НАПИСАВ

Іван Кревецький

(З 2 таблицями)

У ЛЬВОВІ, 1912.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Ціна 2 коп.